

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA TAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA

Hazırlayan

Hilal ŞİMŞEK EĞER

KONYA / 2020

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hilal ŞİMŞEK EĞER		
	Numarası	17810701027		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tezin Adı	ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA TAŞ		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
HİLAL ŞİMŞEK EĞER
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hilal ŞİMŞEK EĞER		
	Numarası	17810701027		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA		
	Tezin Adı	ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA TAŞ		

ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA TAŞ

Masallar kültürümüzde önemli bir yere sahip olan, hayal dünyamızı geliştiren, canlandıran ve renklendiren, halk edebiyatı ürünlerinin başında gelmektedir. Bir toplumun sahip olduğu gelenek ve görenekler bu ürünlerde açıkça yer almakta ve yapılan çalışmalarla incelenmektedir.

Türkler tarih boyunca çeşitli unsurlara farklı anlamlar, inançlar yüklemiş; birçok alanda bu unsurlardan faydalanmışlardır. Bu çalışmada bu unsurlardan biri ve hatta en başlarda yer alan taş motifinin masallarda nasıl yer aldığı, taşa ne gibi anlamlar yüklendiği, hangi işlevlerde kullanıldığı ve masallarda geçen özel taşlar vb. ile ilgili araştırmalara yer verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ayrıca çalışmada yararlanılan masal kitapları ile taş kitapları hakkında bilgi verilmiştir. Asıl konu olan taş konusu ise üç bölüm halinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Masal Kavramı hakkında bilgiler verilmiş; masalın özellikleri, diğer türlerle ilgisi ele alınmış ve masal üzerine yapılan bazı çalışmalar verilmiştir.

İkinci Bölüm 'de Türk Kültüründe Taş başlığı altında Türklerin yaşam boyu taşlarla ilgili oluşturdukları inançlar, taşların işlevleri, taşlara yüklenen anlamlar, uygulamalar, çocuk oyunlarında taşın kullanılması vb. üzerinde durulmuştur. Ayrıca şehirlere özgü bilinen taşlar da bu bölümde ele alınmıştır.

Çalışmanın son kısmında ise Anadolu Sahası Türk Masallarında Taş konusu ele alınmış ve çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklar masallarda taşın nasıl yer aldığı, kullanım amacı, kahraman için ifade ettiği durumlar vb. unsurlar dikkate alınarak elde edilmiştir. Bunun yanı sıra masallarda taşın kullanım amaçları, özel isimle yer alan taşlar, değerli taşlar ve masallarda sıklıkla karşılaşılan taş kesilme motifi gibi konular da örneklerle birlikte Anadolu Sahası Türk Masallarında Taş başlığı altında ele alınmıştır.

Sonuç kısmında çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Taş unsurunun masallarda yer alışı ile ilgili elde edilen bilgilerden yola çıkılarak bu değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taş, Anadolu Masalları, Halk Edebiyatında Taş, Halk Biliminde Taş, Halk Hekimliğinde Taş.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Hilal ŞİMŞEK EĞER		
	Student Number	17810701027		
	Department	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA		
Title of the Thesis/Dissertation	ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA TAŞ			

STONE IN TURKISH TALES SET IN ANOTOLIA

Tales are one of the leading folk literature products which affects our imagination world by making it more colorful, larger and wider. The customs and traditions of a society are clearly included in these products and examined through studies.

Turkish people have attributed different meanings and beliefs to various elements during their history; have benefited from these meanings in many areas. Stone is one of the most prominent of these elements. In this study we examined of the stone in terms of meaning, importance, functions and type in tales.

In the introduction part information is given about the subject, purpose, scope and method of the research. In addition, Information was also given about tale books and stone books used in the study. The main issue of stone is evaluated as three parts. Information about the concept of tale, its features, its relation to other genres and some studies about tales were discussed in the first chapter.

The second chapter was focused on, under the title of Stone in Turkish Culture, the beliefs formed by Turks about stones throughout life, the functions of the stones, the meanings attached to the stones, the applications, the use of stones in children's games, etc. Also, stones specific to cities were discussed in this section.

In the last part of the study, the subject of Stone in Turkish Tales of the Anatolian Field has been discussed and examined under various headings. These titles have been obtained by taking into account the elements, include how the stone takes place in the tales, its aim of using, the situations it expresses for the hero, etc. Furthermore, purposes of using stones in tales, stones with special names, precious stones and stone cutting motif were also discussed under the title of Stone in Anatolian Field Turkish Tales.

In the conclusion part, a general evaluation of the study has been occurred. Based on the information obtained about the stones in tales, these evaluations were added.

Key Words: Stone, Anatolian Tales, Stone in Folk Literature, Stone in Folklore, Stone in Folk Medicine.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
 Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram /KONYA
 Tel: 0 332 201 0060 Faks: 0 332 201 0065 Web: www.konya.edu.tr E-posta: sosbil@konya.edu.tr

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	i
GİRİŞ	1
1.Araştırma Hakkında Genel Bilgiler	1
1.1. Konu.....	2
1.2. Amaç	2
1.3. Kapsam	2
1.4. Metot.....	2
1.5. Çalışmada Yararlanılan Masal Kitapları.....	3
1.6. Çalışmada Yararlanılan Taş ile İlgili Kitaplar	6
I. BÖLÜM: MASAL KAVRAMI HAKKINDA.....	8
1.Masal Kavramı.....	8
2. Masalların Genel Özellikleri	9
2.1.Şekil Özellikleri.....	9
2.2. Muhteva Özellikleri.....	9
3. Masalların Diğer Türlerle İlgisi.....	10
3.1. Masal- Efsane	10
3.2.Masal- Destan	11
3.3. Masal-Halk Hikâyesi	11
3.4. Masal- Fıkra.....	11
4.Masallar Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar (Tezler)	12
4.1. Doktora Tezleri	12
4.2. Yüksek Lisans Tezleri	15
II. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜRÜNDE TAŞ	25
1. Türk Mitolojisinde Taş	26
1.1. Yada Taşı	26
1.2. Kutlu Kaya	27
2. Mezar Taşları.....	28

2.1.	Bengü Taşı	29
2.2.	Balballar	29
3.	Taşlarla İlgili Bazı İnanışlar ve Uygulamalar	30
3.1.	Halk Hekimliğinde Taş	30
3.2.	Dilekleri Gerçekleştirmek İçin Kullanılan Taş	33
3.3.	Geçiş Dönemlerinde Kullanılan Taş	33
3.4.	Bereket İçin Kullanılan Taş	37
4.	Yöre Adıyla Bilinen Taşlar	37
4.1.	Ahlat Taşı	38
4.2.	Ankara Taşı	38
4.3.	Eskişehir Taşı	39
4.4.	Midyat Taşı	40
4.5.	Nevşehir Taşı	40
4.6.	Oltu Taşı	41
4.7.	Sille Taşı	41
4.8.	Zile Taşı	41
5.	İşlevsel Bazı Taşlar	42
5.1.	Bulgur Taşı	42
5.2.	Dibek Taşı	42
5.3.	Kapı Taşı	43
5.4.	Lo (Loğ) Taşı	43
6.	Taşlarla Oynanan Bazı Çocuk Oyunları	43
6.1.	Beş Taş	44
6.2.	Cıngılıs	44
6.3.	Dalye	45
6.4.	Çizgi (Seksek) Oyunu	45
7.	Modern Şifacılıkta Kullanılan Bazı Taşlar	46
7.1.	Aytaşı	46
7.2.	Kuvars Taşı	46
7.3.	Ametist Taşı	46
7.4.	Mercan Taşı	46
7.5.	Firuze Taşı	47
III. BÖLÜM: ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA TAŞ	48	
1.	Taş-Zaman İlişkisi	48
2.	Taş- Mekân İlişkisi	49

2.1. Kahramana Yardım Eden veya Kötülük Yapan Olağanüstü Varlıkların Yaşadığı/Bulunduğu Yer Olarak Taş.....	49
2.2. Kahramanların Oturmak/Dinlenmek/Uyumak vb. Amaçlar İçin Kullandığı Yer Olarak Taş.....	50
2.3. Gizli Bir Yeri Altında Bulunduran Taş.....	53
2.4. Kahramanın İhtiyacı Olan veya Sahip Olduğu Unsurların Altında/ Yanında Bulunduğu Yer Olarak Taş	54
2.5. Yaşam Sürdürülen Mekân/ Ev Olarak Kullanılan Taş	55
3. Taş- Renk İlişkisi	56
3.1. Ak/Beyaz Taş.....	56
3.2. Kara/Siyah Taş.....	57
3.3. Yeşil Taş	59
3.4. Sarı Taş	59
3.5. Kırmızı Taş.....	60
4. Masallarda Geçen Halk Edebiyatı Ürünlerindeki Taşlar.....	60
4.1. Atasözlerinde Geçen Taş	60
4.2. Deyimlerde Geçen Taş.....	63
4.3. Dualarda Geçen Taş	74
4.4. Beddualarda Geçen Taş	75
5. Masallarda Taş Unsurunun Geçtiği Kalıp İfadeler.....	76
6. Mecaz Anlamda Kullanılan Taş.....	81
6.1. Acı, Dert, Keder, Zorluk vb. İfade Etmek İçin Kullanılan Taş	82
6.2. Acımasız, Zalim vb. Kişiler İçin Kullanılan Taş	83
6.3. Gereksiz Konuşma/Tavır/Davranış veya Yanlışı İfade Eden Taş	84
6.4. Güç Belirtisi Olarak veya Bir Şeyi Başarma Gücü Anlamında Kullanılan Taş	84
6.5. İmkânsız Durumları İfade Etmek İçin Kullanılan Taş.....	86
6.6. Tecrübeyi İfade Etmek İçin Kullanılan Taş.....	87
6.7. Yalan/ İftira vb. İfade Etmek İçin Kullanılan Taş	87
7. Belirli Amaçlar İçin Kullanılan Taş.....	88
7.1. Aldatma, Kandırma vb. Amaçlar İçin Kullanılan Taş	88
7.2. Bıçak Bilemek İçin Kullanılan Taş.....	90
7.3. Bir Şeyin Gerçekleşmesi Şartını Sağlamak İçin Kullanılan Taş	91
7.4. Bir Şeyi Bulunduğu Yerden Kaldırmak İçin Kullanılan Taş.....	92
7.5. Bir Şeye Ulaşılmasını Engellemek veya Bir Kişiyi Hapsetmek Amacıyla Kullanılan Taş.....	93
7.6. Fal Bakmak İçin Kullanılan Taş	94

7.7.	Gizlenmek, Saklanmak veya Gözetlemek Amacıyla Kullanılan Taş	94
7.8.	Güç Gösterisi Olarak Kullanılan Taş	95
7.9.	Hatırlatma Amacıyla Kullanılan Taş	96
7.10.	İşaret veya İz Bırakma Amacıyla Kullanılan Taş	97
7.11.	Kahramanın Atını/Hayvanını Bağlamak İçin Kullandığı Taş	98
7.12.	Kırmak, Ezmek, Parçalamak vb. Amaçlarla Kullanılan Taş	98
7.13.	Kapı Görevinde Kullanılan Taş	99
7.14.	Yapı Malzemesi Olarak Kullanılan Taş.....	100
7.15.	Yaralama, Korkutma veya Savunma Amacıyla Kullanılan Taş	101
8.	Bir Şeyi Nitelemek İçin veya Sıfat Olarak Kullanılan Taş	102
9.	Benzetme Aracı Olarak Kullanılan Taş	103
10.	Halk Hekimliğinde Kullanılan Taş	104
11.	Değerli/ Kıymetli Taşlar.....	104
12.	Anadolu Sahası Türk Masallarında Taş Kesilme	109
12.1.	Beddua Sonucunda Taş Kesilme	110
12.2.	Dilek Dileme veya Dua Etme Sonucu Taş Olma/ Taş Kesilme	110
12.3.	Gidilmesi Yasak Olan, Tılsımlı Varlıkların Yaşadığı Yere Gidilmesi Sonucu Taş Kesilme	111
12.4.	Sırrı İfşa Etme Sonucu Taş Kesilme	113
12.5.	Şartların Yerine Getirilememesi Sonucu Taş kesilme	114
13.	Anadolu Sahası Türk Masallarında Yer Alan Taş ile İlgili Oyunlar	116
14.	Masallarda Yer Alan Özel İsimli Taşlar	117
14.1.	Bezirhane Taşı	117
14.2.	Binek/Konak Taşı	117
14.3.	Cellat Taşı	119
14.4.	Dilek Taşı.....	119
14.5.	Değirmen Taşı.....	120
14.6.	Dünürücü Taşı.....	121
14.7.	Elçi Taşı	122
14.8.	Et Taşı	123
14.9.	Göbek Taşı	123
14.10.	Kız Taşı.....	124
14.11.	Kuyumcu Taşı	125
14.12.	Mermer Taşı.....	125
14.13.	Mihenk Taşı	127

14.14. Murat Taşı.....	127
14.15. Musalla Taşı.....	128
14.16. Peri Taşı.....	129
14.17. Sabır Taşı.....	130
14.18. Sal Taşı.....	131
14.19. Sapan Taşı.....	131
14.20. Şemşirak Taşı.....	132
14.21. Şimşek Taşı.....	132
14.22. Şimşir Taşı.....	133
14.23. Tespih Taşı.....	133
14.24. Uğur Taşı.....	134
14.25. Yalçı Taşı.....	135
14.26. Yıldız Taşı.....	135
SONUÇ.....	137
EKLER.....	141
KAYNAKÇA.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	150

ÖN SÖZ

Taş, eski zamanlardan beri kültürümüzde ve yaşantımızda önemli bir yere sahip olmuştur. Türk kültürünün önemli bir parçası olan halk anlatılarında da taş çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın konusu, Anadolu sahasında derlenen Türk masallarında geçen taş motifinin incelenip ele alınmasıdır. Türklerin inançları arasında önemli bir yere sahip olan taşın, masallarda nasıl yer aldığı, hangi özellikleriyle bulunduğu ve taşın işlevleri çeşitli başlıklar altında ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın *Giriş* Bölümü'nde araştırmanın konusu, amacı, kapsamı ve metodu hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde *Masal Kavramı ve Türü Hakkında* başlığı altında masal kavramı, genel özellikleri, diğer türlerle ilgisi hakkında bilgi verilerek masallar üzerine yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

İkinci Bölüm'de *Türk Kültüründe Taş* konusu ele alınmış, Türk kültüründe taşın yeri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ayrıca *Türk Mitolojisinde Taş* başlığı altında; yada taşı ve kutlu kaya ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Bu bölümde, kültürümüzde önemli bir yeri olan mezar taşları da ele alınmıştır. Geçmişte ve günümüzde halen yaşayan inanış ve uygulamalar bu bölümde *Taşlarla İlgili Bazı İnanışlar ve Uygulamalar* başlığı altında değerlendirilmiştir. Ülkemiz sınırları içerisinde bulunan ve *milli taşlar* olarak ifade edilen taşlar *Yöre Adıyla Bilinen Taşlar* başlığı altında ele alınmıştır. İşlevsel olarak kullanılmış ve kullanılmaya devam eden bazı taşlar *İşlevsel Bazı Taşlar* başlığı altında incelenmiştir. *Taşla Oynanan Bazı Çocuk Oyunları* bu başlık altında incelenmiştir. Son başlıkta ise modern şifacılıkta kullanılan bazı taşlara yer verilmiştir.

Çalışmanın son kısmı ve asıl konunun yer aldığı Bölüm; *Anadolu Sahası Türk Masallarında Taş* başlığı altında masallarda geçen taş unsurunun nasıl yer aldığı çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır. Bunlar; taşın zaman ifade etmede kullanıldığı örneklerden yola çıkılarak oluşturulan *Taş-Zaman İlişkisi* başlığı altında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Diğer bir başlık ise *Taş-Mekân İlişkisi* şeklinde oluşturulmuştur. Bu başlık altında ise taşın, mekân olarak kullanıldığı, bir nesnenin bulunduğu yeri ifade etmesi gibi özellikte yer alan örnekler vermeye çalışılmıştır. İncelenen masallarda karşımıza çıkan taşlar zaman zaman farklı renklerde ve özelliklerde yer almaktadır. Masallarda taşın renklerle olan ilişkisi, rengin taşla bir araya gelişiyle özel bir anlam ifade edip etmediği; *Taş-Renk İlişkisi* başlığı altında örnekler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Masalların içerisinde yer alan diğer halk edebiyatı ürünlerinde geçen taş unsuru da *Masallarda Geçen Halk Edebiyatı Ürünlerindeki Taşlar*

başlığı altında ele alınmıştır. Masalda yer alan kalıplaşmış ifadelerde geçen taşlar; *Taşın Yer Aldığı Kalıp İfadeler* başlığı altında, anlatımı güçlendirmek için gerçek anlamı dışında kullanılan taş motifi; *Mecaz Anlamda Kullanılan Taşlar* başlığı ile, masal içerisinde kahramanın belirli bir amaç için kullandığı taşlar; *Belirli Amaç İçin Kullanılan Taşlar* başlığı altında örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu bölümde aynı zamanda efsanelerde çokça karşımıza çıkan taş kesilme motifinin incelenen masallarda nasıl yer aldığı *Masallarda Taş Kesilme* başlığı altında ele alınmıştır. Taşın şifa bulmak için kullanıldığı masal metinlerinden yola çıkarak; *Halk hekimliğinde Kullanılan Taşlar* başlığı oluşturulmuş ve bu başlık altında örnekler ele alınmıştır. Masallarda yer alan kıymetli ve özel isimli taşlar da *Değerli/ Kıymetli Taşlar, Özel İsimli Taşlar* başlıkları altında örneklerle incelenmiştir.

Sonuç kısmında ise çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve taşların hayatımızda halen devam eden önemi ve araştırılan kaynaklardan edinilen bilgilere göre masalarda taşın genel olarak nasıl yer aldığı konusunda değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Çalışma sırasında bilgi ve birikimleriyle yardımcı olan ve kaynaklara ulaşmam konusunda rehberlik eden kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Aziz Ayva'ya; araştırma, inceleme aşamasında birikimlerinden yararlandığım çok değerli hocamız rahmetli Prof. Dr. Ali Berat Alptekin'e ve çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Selçuk Peker'e; bu süreçte maddi ve manevi yanımda olan arkadaşım Berna Kolot'a, kıymetli ağabeyim Yasin Şimşek özelinde tüm aileme ve her daim desteğiyle yanımda olan sevgili eşim Aslan Eğer'e teşekkürlerimi sunarım.

Hilal ŞİMŞEK EĞER
2020/KONYA

GİRİŞ

Masal, anonim halk edebiyatının mensur türlerinden biridir. Masal, çeşitli formel kalıplardan biriyle başlar ve genellikle hayali bir ülkede yaşanan olaylar anlatılır. Ancak Çin, Hindistan, Yemen, İstanbul gibi gerçek mekânların geçtiği örnekler de mevcuttur. Masallarda kahramanlar genellikle olağanüstü varlıklardır ve zaman kavramı belirsizdir. Sade, yalın ve anlaşılır bir dille meydana getirilen masallar, Türk kültürü açısından son derece önem arz eden halk edebiyatı ürünlerinden biridir.

Günümüze kadar ulaşmayı başaramış masalların aktarımında sözlü gelenek önemli araçlardan biri olmuştur. İnanırcılık vasfı zayıf olmasına rağmen masallar, pek çok geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılmasına vesile olmuştur. Nitekim; çocukların dinlemekten zevk aldığı ve her dinleyişlerinde inanıp inanmama konusunda herhangi bir endişe duymadığı masallar, kültürel aktarım konusunda önemli bir kaynak olarak düşünülebilir. Masallar, pek çok kültürde ortak vasıfların bulunabileceğini gösteren evrensel mahsullerdir.

Türk kültürü ve geleneği içerisinde taşlar, tarih boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanların taşlarla ilgili inançları ve uygulamaları varlığını sürdürerek günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır. Özellikle Türk dini tarihinde taşla ilgili inançlarda akla ilk olarak yağmur (yada) taşı gelmektedir. Zamanla İslam dininin kabul edilmesiyle Türkler arasında taşlarla ilgili farklı inanışlar da ortaya çıkmıştır. Türklerde taş konusu elbette bununla sınırlı kalmamaktadır. Hem İslamiyet'ten önce hem de İslamiyet'ten sonra Türk kültüründe taşlar çeşitli şekillerde karşımıza çıkmıştır; şifalı taşlar, tılsımlı taşlar, değerli taşlar, sabır taşı, dilek taşı vb.

Türk kültür hayatında karşımıza çıkan taş ve taş çeşitlerinin, halk anlatılarında da yer aldığı görülmektedir. Bu anlatılar içerisinde özellikle masalarda ve efsanelerde sıklıkla taş motifi ile karşılaşmaktadır. Bu çalışma ile Anadolu'da derlenen masal metinleri içerisinde yer alan taş ve taş çeşitleri incelenerek bu taşların masal metinleri içerisindeki fonksiyonları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.Araştırma Hakkında Genel Bilgiler

Geçmişten günümüze kadar hayatımızda çeşitli anlamlar yüklediğimiz, kimi zaman özel güçleri olduğuna inandığımız ve birçok alanda kullandığımız taşın Anadolu sahasında derlenen masalarda nasıl yer aldığı konusu üzerinde bir araştırma yapılmış ve bu konu hakkında elde edilen bilgiler belirli başlıklar altında ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, Anadolu'da derlenmiş masallardan oluşturulmuş kaynaklardan faydalanılmıştır. Kaynaklardan tespit edilen örneklerde Anadolu sahası Türk masallarında taş motifiyle sıklıkla karşılaşıldığı görülmüştür. Taş, masalarda bazen olağanüstü kahramanın yaşadığı yer olarak karşımıza çıkarken bazen savunma amacıyla kullanılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında özel taşlar, renklerine göre taşlar gibi birçok özelliğe sahip taş unsuruyla karşılaşılmıştır. Karşılaşılan bu taşlar, uygun başlıklar altında ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.1. Konu

Bu çalışmanın konusu Anadolu sahasında derlenen Türk masallarında geçen taş motifinin masalarda nasıl yer aldığı, taşların çeşitleri, kullanım amaçları gibi özellikleri ayrıntılı olarak inceleyip ele almaktır.

1.2. Amaç

Araştırma, çalışmanın ana konusunu oluşturan taş motifinin Anadolu sahasında derlenen Türk masaları içerisinde tespitini yapmayı, tespit edilen bu motiflerin hangi kaynaklarda geçtiği ve bu motifin masalarda hangi işlevlerde kullanıldığı, masal içerisindeki olayları nasıl etkilediği, günlük hayatta da kullanılan taşların masalarda nasıl yer aldığı gibi soruların cevaplarını ortaya koymayı ve bütün bunları değerlendirebilmeyi amaçlamaktadır.

1.3. Kapsam

Çalışmada Anadolu sahasında derlenen Türk masallarından oluşan kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra masalarla ilgili hazırlanmış kaynaklar ve yapılan tez çalışmalarından da faydalanılmıştır.

1.4. Metot

Araştırmaya, ilk olarak Anadolu sahasını kapsayan Türk masal çalışmalarının tespit edilmesiyle başlanmıştır. Devamında ise Türk kültürüne kazandırıldığı tespit edilen ana kaynaklar, sahada derlenmiş malzemelerden oluşan masal kitapları, tezler, yayımlanmış makaleler ve bildiriler, ardından maddi ve elektronik kaynaklar taranıp bu kaynakların içerisinde taş motifinin olup olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Kaynakların taranması neticesinde elde edilen taş motiflerinin, bu metinlerin içerisinde hangi işlevlerde yer aldığı, metnin konusuna ve neticesine ne şekilde etki ettiği saptanmaya çalışılmıştır. Saptanan bütün işlevler

farklı farklı Word dosyalarında kayıt altına alınmış, böylelikle hangi kaynakta hangi işlevde karşımıza çıktığı karıştırılmamıştır.

Tarama işlemleri tamamlandıktan ve işlevler belli bir düzen dâhilinde sınıflandırıldıktan sonra karşımıza çıkan Anadolu sahası Türk masallarında taşlar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin neticesinde de taşların masal metinlerindeki işlevleri ve özellikler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1.5. Çalışmada Yararlanılan Masal Kitapları

Türkiye’de masallarla ilgili günümüze kadar birçok değerli çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar içerisinde faydalanılan masal kitapları hakkında kısa bilgiler bu başlık altında verilecektir.

Saim Sakaoğlu, Gümüşhane ve Bayburt Masalları, Ankara 2002.

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’nun 1971 yılında doktora tezi olarak savunmuş, Türkiye ve halk masalları üzerine doktorasını tamamlayan ilk araştırmacı olmuştur. Kitabın ilk baskısı 1973 yılında yapılmıştır. Pek çok yüksek lisans, doktora tezi ve diğer araştırmalara kaynaklık eden kitapta masallarla ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Kitabın ilk bölümünde masallarla ilgili genel bilgiler verilmiş, masalların özellikleri üzerinde durulmuş, çeşitli ülkelerdeki ve Türkiye’deki masal kitapları tanıtılmış, aynı zamanda masallar üzerine yapılan ilmi çalışmalar üzerinde durulmuştur. Daha sonra Gümüşhane masallarının derleme şekli hakkında bilgi verilmiştir. Gümüşhane masallarının tasnif ve tahlili üzerinde durulduktan sonra Gümüşhane masallarındaki ortak unsurlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. En sonunda Gümüşhane ve Bayburt’tan derlenen toplam 70 masal metnine yer verilmiştir.

Ali Berat Alptekin, Taşeli Masalları, Ankara 2002.

Birçok araştırmaya kaynaklık etmiş olan bu kitap, 1982 yılında doktora tezi olarak savunulmuştur. Kitapta ilk önce Taşeli Plâtosu hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra Türk masalları üzerine yapılan çalışmalar aktarılmış, devamında ise Taşeli Platosu masalları hakkında genel bilgiler ve bu masalların mukayesesi verilmiştir. Masalların Yapısı ve derleme şekillerinden sonra masalların tip yapısı aktarılmıştır. En sonunda ise Taşeli Platosunda derlenen 70 masal metnine yer verilmiştir.

Bilge Seyidoğlu, Erzurum Masalları, İstanbul 2016.

Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar, Metinler ve Açıklamalar adlı tez 1971 yılında savunulmuştur. Bu tez 1975'te kitap halinde yayınlanmıştır. Kitapta Erzurum'da derlenen 72 masal metni bulunmaktadır.

Umay Günay, Elâzığ Masalları, Ankara 2011.

Önemli kaynaklardan bir tanesi olan Elâzığ Masalları adlı doktora tezi 1973 yılında tamamlanmıştır. Kitapta Elâzığ'da derlenen 70 masal metni yer almaktadır.

Pertev Naili Boratav, Zaman Zaman İçinde, Ankara 2009.

Pertev Naili Boratav 1928'de başladığı masal derlemesinin sayısını zamanla üç bine ulaştırmış, bu derlemeleri inceleyerek sınıfladığı masal kataloğunu 1953'te yayımlamıştır. Bu incelemenin bilim dünyasında ilgi görmesi üzerine 1959'da bu kitabı yayımlamıştır. Kitapta 22 adet masal ve 21 adet tekerleme bulunmaktadır.

Pertev Naili Boratav, Az Gittik Uz Gittik, Ankara 2015.

Pertev Naili Boratav'ın diğer bir önemli masal kitabı Az Gittik Uz Gittik 1969'da Ankara'da yayımlanmıştır. Kitapta 48 adet masal metni bulunmaktadır.

Eflatun Cem Güney, Masallar, Ankara 1992.

Eflatun Cem Güney masal derlemekten çok eldeki metinleri yeniden yazmış ve onlara yeni şekiller vermiştir. (Sakaoğlu, 2016: 69) Bu çalışmada Eflatun Cem Güney'in Masallar adlı kitabından faydalanılmıştır. Kitapta 23 adet masal metni bulunmaktadır.

Naki Tezel, Türk Masalları, İstanbul 2017.

Türk Kültürü Kaynak Eserleri dizisi için hazırlanan bu kitapta 54 Türk masalı yer almaktadır. Kitapta yer alan masallar 1933- 1958 yılları arasında İstanbul ve Ankara başta olmak üzere yurdun çeşitli bölgelerinde derlenen masallardan meydana gelmiştir. Kitapta 54 adet masal bulunmaktadır.

Esma Şimşek, Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması I. Cilt, Ankara 2001.

2001 yılında yayımlanan bu araştırmanın giriş bÖlümünde masalların özellikleri ve masalların diğer türlerle olan münasebeti konularına yer verilmiştir. Birinci bÖlümde masallar üzerine yapılan çalışmalar, ikinci bÖlümde Yukarı Çukurova masallarını derleme Şekli, üçüncü bÖlümde Yukarı Çukurova masallarının tip/konu tasnifi ve motif sırası, dÖrdüncü bÖlümde Yukarı Çukurova masallarının motif yapısı ve beŐinci bÖlümde Yukarı Çukurova masallarının formel yapısı konuları iŐlenmiŐtir.

Mehmet Naci Önal, Muğla Masalları, Muğla 2011.

Derlenen 71 masal metni temel alınarak hazırlanan bu çalışma, masal anlatıcısı ve dinleyicisi, masalın anlatıldığı ortam ve icra ediliŐ biçimi üzerinde durulan bir yöntemle hazırlanmıŐtır.

Nedim Bakırcı, Niğde Masalları, Konya 2006.

Kitabın ilk kısmında Niğde ili hakkında bilgiler bulunmaktadır. Daha sonra Niğde masalları hakkında bilgiler aktarılmıştır. Kitapta Niğde’de derlenen 50 masal metni bulunmaktadır.

Ayşe Benek Kaya, Has Bahçenin Gülleri, İstanbul 2004.

Kitapta Sivas masallarının genel özellikleri verilmiş, daha sonra Sivas’ta derlenmiş 70 adet masal metnine yer verilmiştir.

Necati Demir, Anadolu Türk Masallarından Derlemeler, Ankara 2018.

Kitapta masallar konusunda ayrıntıya girilmemiŐ, masal metinleri alfabetik sıraya göre verilmiştir. 330 adet masal bulunan bu kitapta mahalli söyleyiŐ ve ifadeler için sözlük hazırlanmış ve eser içerisine yerleŐtirilmiŐtir.

Ahmet Ali Aslan, Arpaçay Nağılları, Konya 2017.

Kitapta ilk önce Kars masalları hakkında bilgi verilmiştir. Devamında ise ağız özellikleriyle derlenmiş 45 adet masal metnine yer verilmiştir.

Ülkü Önal, Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli'den Masallar ve Halk Hikâyeleri, Ankara 2017.

Kitap içerisinde altısı Şavşat, dördü Ardanuç'tan derlenen on halk hikayesi ve masal bulunmaktadır. Bu masal ve halk hikâyeleri ağız özellikleriyle verilmiştir.

Ahmet Ali Aslan, Ardahan- Çıldır- Göle Masalları, Konya 2017.

Bu kitapta ağız özellikleriyle derlenmiş 30 adet masal metni bulunmaktadır.

Muhammed Bekdik, Konya- Ereğli Masalları, Konya 2017.

Kitapta ilk önce Ereğli'nin tarihi, coğrafi konumu vb. özellikler verilmiş, daha sonra Ereğli masalları hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Kitapta 50 adet masal metnine yer verilmiştir.

İlker Mete Mimiroğlu, Nilgün Aydın, Sille Masalları, Konya 2012.

Kitapta Sille'de derlenmiş 15 adet masal metni yer almaktadır.

Abdülkadir Özkan, Elbistan Masalları, İstanbul 2017.

Kitapta Elbistan yöresinde derlenmiş 18 adet masal metni bulunmaktadır.

1.6. Çalışmada Yararlanılan Taş ile İlgili Kitaplar

Çalışmada Anadolu sahasında derlenen masallarda geçen taşlar ele alınmıştır. Tespit edilen taşlarla ilgili edinilen bilgilerin yer aldığı kitaplar aşağıda verilecektir.

Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnanışlar, Ankara 2007.

Kitabın Birinci Bölüm'ünde, konuya genel bir bakış sunulmuş, inceleme sahası ve metod hakkında bilgiler aktarılmıştır. Aynı bölümde geçmiş dinlerde, ilkel toplumlarda ve günümüzde yaşayan taşlar ile ilgili inançlar hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci Bölüm'de ise Türk dinler tarihinde ve inançlarında taşlar konusu ele alınmıştır. Üçüncü Bölüm'de, 44 ildeki bir kısım taşlar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Sonuç kısmında ise kutsal taşlar hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Hakkı Acun, Türk Kùltüründe Taşlar, Ankara 2018.

Türk kùltüründe taş hakkında önemli kaynaklardan biri olan bu kitapta; kutsal taşlar, yardım amaçlı kullanılan taşlar ve işlevsel taşlar hakkında bilgiler verilmiş, bu taşlarla ilgili görseller kullanılarak bilgiler zenginleştirilmiştir.

Emine Gürsoy Naskali, Murat Koçak, Kùltürümüzde Taş, İstanbul 2017.

Taş konusunda önemli kaynaklardan biri olan bu kitapta, dil ve edebiyatta taş, halk kùltüründe ve inanışlarında taş, değerli taşlar vb. konular ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

I. BÖLÜM: MASAL KAVRAMI HAKKINDA

1. Masal Kavramı

Masallar, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşan ve bundan sonra da aktarılmaya devam edilen; halk edebiyatının önemli türlerinden bir tanesidir ve hayatımızdaki yeri oldukça önemlidir.

Masallar, sadece gerçeküstü olayların ve varlıkların yer aldığı anlatılar değildir. Herkese hitap eden ve hayatın içindeki unsurları, değerleri, inançları barındıran önemli kültür hazineleridir. Masallar kültürümüzün izlerini taşıması açısından da incelenmeli ve verdiği mesajlar ele alınmalıdır.

Sözlü gelenek ürünlerinden olan masalın geçmişten günümüze kadar birçok tanımı yapılmıştır. Masalla ilgili yapılan tanımlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

Türkçe Sözlük'te masal *“Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebi tür.”* şeklinde tanımlanmıştır (Türkçe Sözlük, 2011: 1620).

Halk Edebiyatına Giriş adlı eserde Şükrü ELÇİN ise masal için şu ifadeleri kullanır: *“İşte, böyle bir zaman içinde, köklü geleneğe bağlı, kolektif karakter taşıyan, hayalî-gerçek, mücerret-müşahhas, maddî-manevî bir takım konu, macera, vak'a, problem, motif ve unsurlar, nesir dili ile, vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle, hususî bir üslupla anlatılır veya yazılır.”* (Elçin, 2004: 369).

Ahmet Vefik Paşa Lehçe-i Osmânî'de masala; *“Mesel, hâlâ hikâye, dâsitân, menkabe manasına fıkra ve kazıyyeden gayri.”* der (Sakaoğlu, 2016: 16).

Saim SAKAOĞLU, Gümüşhane Masalları- Metin Toplama ve Tahlil 'de masalı şu şekilde tanımlamıştır: *“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde, dinleyicileri inandırabilen, bir sözlü anlatım türüdür.”* (Sakaoğlu, 2016: 17).

Ali Berat Alptekin; *“Büyük ölçüde nesirle anlatılmış ve dinleyicileri inandırmak gibi bir iddiası bulunmayan, hayal ürünü olan nesir şeklindeki anlatımlar.”* şeklinde masalı tanımlamıştır (Alptekin, 2002: 11).

Masallarla ilgili verilen tanımlara baktığımızda genel olarak olağanüstü varlıkların yer aldığı ve yine olağanüstü olayların anlatıldığı, insanları eğlendirmeyi amaçlayan kısa anlatılardır, şeklinde özetlenebilir.

2. Masalların Genel Özellikleri

Halk edebiyatı ürünleri arasında önemli bir yere sahip olan masalların birçok özelliği bulunmaktadır. Masalların özelliklerini Esma Şimşek'in Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırmaları adlı eserinden de faydalanarak şu şekilde sıralayabiliriz:

2.1.Şekil Özellikleri

1. Masallar, destan ve efsaneler kadar olmasa da uzun metinlerdir.
2. Genellikle nesir şeklinde olan masallarda bazen manzum kısımlar da yer almaktadır.
3. Halk edebiyatı ürünü olan masallarda dil, halkın anlayacağı bir sadeliktedir. Süsten ve sanattan uzak olan bu dil masalların geniş kitlelere ulaşmasını sağlamada büyük rol oynamıştır.
4. Masalların belirli yerlerinde kalıplaşmış sözler bulunur, bu sözlere de “formel” denir.
5. Bazen birkaç masal metni birleştirilerek yeni bir masalmış gibi anlatılır.
6. Masalların içinde halk edebiyatının diğer örneklerine; atasözüne, deyime, ninniye, duaya ve beddua da rastlanmaktadır.

2.2. Muhteva Özellikleri

1. Hayal ürünü olduğu halde dinleyici üzerinde inandırıcı etkiler bırakan masallarda olağanüstü kahramanlara (dev, peri, cin, hayvan vs.), mekânlara (Kafdağı, yer altı dünyası vs.), olaylara (kör olan kahramanın gözlerinin açılması, hayvanlarla konuşma vs.) rastlanmaktadır.

2. Masallarda iyiler ödüllendirilirken kötüler cezalandırılır.
3. Masalların ders verici özelliği vardır. Bu durum özellikle hayvan masallarında öne çıkar.
4. Masallarda iyiler ödüllendirildiği için dinleyenleri iyilik yapmaya teşvik eder.
5. Masallarda masalı anlatan kişinin hayatından izlere, yaşadığı yerin gelenek ve göreneklerine rastlamak mümkündür.

6. Masalarda zaman ve mekân unsuru belli değildir; fakat bazı masal anlatıcıları masalın mekânını kendi yaşadığı yer olarak değiştirebilmektedir.

7. Masalda genelde kahramanların ettiği dua ve bedduaların gerçekleştiği görülür.

8. Masallardaki bazı tipler, karakteristik özellikleri temsil eder. Örneğin Keloğlan; akıllılık, zekilik, köse, iki yüzlülük, yaşlı adam; yardımseverlik gibi özellikler taşır.

9. Masalarda kahramanların tedavileri de olağanüstü bir şekilde gerçekleşir.

10. Kahramanlar zorluklardan zekâları sayesinde kurtulmayı başarırlar.

11. Masal kahramanlarının olağanüstü yardımcıları bulunur.

12. Her insan masal anlatamaz. Masalın özel anlatıcıları vardır. Bunlara “masal anası, masal ninesi, masalacı” gibi adlar verilir.

13. Masalarda belirli masal ülkeleri vardır. Bunlar; Hint, Yemen, Kaf Dağı gibi ülkelerdir (Şimşek, 2001: 3-6).

3. Masalların Diğer Türlerle İlgisi

3.1. Masal- Efsane

Benzerlikler

1. Her iki türde genellikle nesir türünde ele alınır.
2. Masal ve efsanede çeşitli motifler yer almaktadır.
3. Masal ve efsanede olağanüstülükler söz konusudur.

Farklılıklar

1. Masalarda yer alan formellere efsanelerde rastlanmaz.
2. Masalarda özel anlatıcılar söz konusu iken efsanelerde böyle bir durum yoktur.
3. Masalarda dinleyiciyi inandırma amacı yokken efsanelerin inandırıcılık önemli bir husustur.
4. Masalarda ilahi güce fazla ihtiyaç duyulmaz. Efsane, her iki dünyayı, dünyevi ve ilahi olanı bir arada bulundur ve böylece sürekli gerginlik yaratır (Lüthi, 1995: 66).
5. Masalarda yer ve zaman kavramı yokken efsanelerde genellikle yer ve zaman kavramı bellidir.

3.2.Masal- Destan

Benzerlikler

1. Her iki türünde özel anlatıcıları vardır.
2. Her iki türde de olağanüstülükler yer almaktadır.
3. Masal da efsane de meydana geldikleri toplumun özelliklerini yansıtmaktadır.

Farklılıklar

1. Masal genellikle nesir türündedir; destan ise manzum şekilde ele alınır.
2. Destanlar masallara göre daha uzun anlatılardır.
3. Destanda konular genellikle kahramanlık ile ilgiliyken masallarda hayal ürünü hemen hemen her konuya yer verilir.
4. Destanlar millidir ancak; masallarda durum farklıdır. Bir masalın örneklerine farklı milletlerde de rastlanabilmektedir.
5. Destanlar saz eşliğinde söylenirken masallar böyle bir özelliğe sahip değildir.

3.3. Masal-Halk Hikâyesi

Benzerlikler

1. Her iki türde de kahramanlar olağanüstü güçlere sahiptir.
2. Masalın özel anlatıcısı vardır, benzer durum halk hikâyesinde de söz konusudur.
3. Masal da halk hikâyesi de bünyesinde çeşitli motifler bulundurulur.
4. Halk hikâyesinde de masallarda bulunan formellere benzer ifadeler bulunabilmektedir.

Farklılıklar

1. Masallar genellikle nesir türünde iken halk hikâyeleri nazım nesir karışıktır.
2. Masalların konusu oldukça genişken halk hikâyelerinde konu genellikle aşk ve kahramanlık üzerinedir.
3. Halk hikâyelerinde mekân bellidir buna karşın masallarda mekân belli değildir ve hayalidir.
4. Halk hikâyeleri masallara göre daha uzundur.

3.4. Masal- Fıkra

Benzerlikler

1. Her iki türde de sonunda verilmek istenen bir mesaj vardır.

2. Her iki türde de amaç güzel vakit geçirmek, eğlenmek ve eğitmektir.
3. Fıkra, masalların içinde yer alabilmektedir.
4. Her iki türde de konu kapsamı geniştir.

Farklılıklar

1. Masallar uzun, fıkralar ise kısa metinlerdir.
2. Masal kahramanları olağanüstü özelliklere sahipken fıkralarda böyle bir durum söz konusu değildir.
3. Masallar hayal ürünü mahsullerden meydana gelirken fıkralarda gerçek hayattan izler bulunabilmektedir (Şimşek, 2001: 13).

4.Masallar Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar (Tezler)

4.1. Doktora Tezleri

1. **SAKAOĞLU**, Saim (1971), *Gümüşhane Masalları (Metin Toplama ve Tahlil)* Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
2. **SEYİDOĞLU**, Bilge (1972), *Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
3. **GÜNAY** Umay (1974), *Elâzığ Masalları (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
4. **CEMİLOĞLU** Mustafa (1989), *Sorgun Köyü Halk Edebiyatı*, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
5. **ALPTEKİN** Ali Berat (1982), *Taşeli Platosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
6. **ARSLAN** Ahmet Ali (1980), *Kuzey Doğu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatında Masallar*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
7. **ŞİMŞEK**, Esmâ (1990), *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması (2 Cilt)*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
8. **ASLAN**, Namık (1994), *Yozgat Masallarında Motif ve Tip Araştırması (İnceleme Metinler)*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

9. **ÖZÇELİK**, Mehmet (1993), *Afyonkarahisar Masalları Üzerine Bir Araştırma (2 Cilt)*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
10. **KÖKSAL**, Behiye (1995), *Gaziantep Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
11. **EMİROĞLU**, Seyit (1996), *Meram İlçesi (Konya) Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
12. **KARA**, Ruhi (1996), *Erzincan Masalları (Metinler ve İncelemeler) (2 Cilt)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
13. **KÖKTÜRK** Şahin (1996), *Azerbaycan ve Türkiye'den Derlenmiş Masalların Karşılaştırma Denemesi*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
14. **YAVUZ**, Muhsine (1996), *Masalların Eğitim İşlevleri ve Dil Öğretimindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
15. **ÖZDAMARLAR**, Kadir (1997), *Develi ve Yöresinin Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografyası*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
16. **KARAKUZU**, Berrin (1997), *Kadınhanı Halk Anlatıları Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
17. **AKAY**, (1998), *Recep Türk ve Alman Masallarında Çocuk Figürleri*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
18. **ÖCAL**, Ahmet (1999), *Karakuyu Köyü (Bozazhyan-Yozgat) Çevresi Masalları (2 Cilt)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
19. **KILINÇ**, Aziz (2001), *Yaka Afşar Kasabası Anlatı Türleri Üzerine Bir İnceleme (Hikâye, Masal, Fıkra)*, On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
20. **İPKIRMAZ**, Yılgın İlkay (2002), *Hint Masallarındaki Motifler*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
21. **DİLEK**, İbrahim (2003), *Altay Masalları*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
22. **KOCAASLAN UÇKUN**, Rabia (2003), *Gagauz Masallarının Tip ve Motif Yapısı Bakımından İncelenmesi*, Ege Üniversitesi, İzmir.

23. **BAKIRCI**, Nedim (2004), *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
24. **BAYDEMİR**, Hüseyin (2004), *Özbek Halk Masalları (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
25. **GÜNEŞ**, Hasan (2006), *Grimm Masallarının Çocuklar Üzerindeki Etkileri*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
26. **ÇETİNKAYA**, Zeynep (2007), *Masalların Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
27. **GÖKDEMİR**, Gönül (2008), *Kıbrıs Türk Kültüründe Masal Geleneği*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
28. **KARATAŞ**, Yusuf (2008), *Metin İncelemesinde Söylembilim Yöntemi "Binbir Gece Masalları Üzerinde Bir Uygulama"*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
29. **TÜRKAN**, Kadriye (2008), *Türk Dünyası Masal Geleneğinde Şamanistik Unsurlar*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
30. **IŞIK**, Neşe (2009), *Türk Masallarının Sembolik Açısından Çözümlemesi*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
31. **KANCA**, Elif (2009), *Masalın Toplumsal İşlevi: Bir Göstergibilimsel Sembolik Analiz*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
32. **LÜLE MERT**, Esra (2009), *Türkçenin Sözvarlığı Açısından Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masallar*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
33. **GÖKBULUT**, Burak (2010), *Kıbrıs Türk Masalları ile Uygur Türk Masalları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*, Ege Üniversitesi, İzmir.
34. **GÜLTEKİN**, Mustafa (2010), *Tataristan Masalları Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi, İzmir.
35. **HARMANCI**, Meriç (2010), *Türk Masallarında Keloğlan Tipi*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

36. **KASIMOĞLU**, Handan (2010), *Van Yöresine Ait Türk Halk Masalları*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
37. **SAÇKESEN**, Ahmet (2010), *Özbek Masallarının Tip ve Motif Yapısı*, Ege Üniversitesi, İzmir.
38. **ERŞAHİN**, İbrahim (2011), *Kahramanmaraş Masalları Üzerine Tip ve Motif Araştırması*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
39. **ALSAÇ**, Fevziye (2017), *Anadolu Masallarında Yapı, İzlek ve Masal Kahramanlarının Tip Tahlili*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
40. **YILMAZ**, Meltem (2019), *Kırşehir'den Derlenen Masalların Kohlberg'in Zihinsel Ahlaki Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi*, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
41. **BALCI**, Serkan (2019), *Türk Dünyası Masalları Tip Katalogu*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
42. **KAVAL**, Yılmaz (2019), *Tunceli'den Derlenen Masallar*, Uşak Üniversitesi, Uşak.
43. **GEDİK**, Seda (2019), *Anadolu Sahası Masal ve Efsanelerinde Yılan-Şahmaran*, Ege Üniversitesi, İzmir.

4.2. Yüksek Lisans Tezleri

1. **ERGUN**, Metin (1988), *Türkmen ve Anadolu Halk Masallarının Yapı ve Motif Açısından Mukayesesi Üzerine Bir Araştırma*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
2. **EKER**, Gülin (1990), *Karaören Köyü Folkloru*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
3. **ÖZDEMİR**, Nebi (1990), *Ayvalı Köyünün Halk Bilimi Açısından İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
4. **ULU**, Emin (1990), *Tokat Çevresinde Cin Fıkraları ve Masalları (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
5. **KOCASAVAŞ**, Yıldız (1990), *Uygur Halk Masalları (Gramer- Metin-Tercüme-Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
6. **ERGUN**, Pervin (1993), *Halk Anlatmalarında Hızır*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
7. **AKBAŞ**, S. Burhaneddin (1993), *Bünyan ve Yöresi Halk Edebiyatı Folklor ve Etnografyası*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

8. **AÇA**, Mehmet (1994), *Obruk (Konya) Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
9. **YILMAZ**, Mehmet (1994), *Kırgız Halk Masalları (Motif Index ve Tercümesi)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
10. **YARDIMCI**, Mehmet (1994), *Yaşayan Malatya Masalları /Metinler ve İncelemeler*, Atatürk Üniversitesi, Ankara.
11. **BİLDİK**, Suna Pamir (1995), *Yıldızlılı Atıfet Bildik'ten Derlenen Masallar Üzerine Bir Araştırma*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
12. **GÜVEN**, Meriç (1995), *Binbir Gece Masalları Üzerinde Motif Araştırması-Metin İnceleme*, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
13. **İŞILDAR**, Süreyya (1995), *Yozgat Boğazlıyan İlçesine Bağlı Yamaçlı Kasabası Folkloru*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
14. **ÖZÇELİK**, Bedri (1995), *Kırıkkale Karakeçililer'in Folkloru, Halk Edebiyatı ve Etnografyası Üzerine İnceleme*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri
15. **PEKER**, Selçuk (1995), *Bekdik (Ereğli/Konya) Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
16. **SEYFELİ**, Mahmut (1995), *Kırşehir Halk Edebiyatı Folklor ve Etnografyası*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
17. **SEVER**, Mustafa (1995), *Erciyes Yöresi Masallarında Tipler*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
18. **ÜLVAN**, Dilek Kırelî (1995), *(Konya) ve Çevresi Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
19. **ŞİMŞEK DEMİR**, Şaziye (1995), *Ayaş Halk Masallarının Tip ve Motif Katalogu*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
20. **KIRAÇ**, Ekrem (1996), *Divriği Masalları (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
21. **ÖCALAN**, Koray (1996), *Mucur (Kırşehir) ve Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
22. **TEPELİ**, Güngör (1996), *Özvatan'ın Halk Edebiyatı, Folklor ve Etnografyası*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
23. **ATAY**, Semra, (1996) *Sille (Konya) Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
24. **DALKAYA**, Zeynep Derya (1997), *Kırgızca On İki Masal (Metin-Çeviri-Sözlük)*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

25. **BAYRAKTAR**, Şaziye (1997), Kırım Tatar Halk Masalları “*Akıllı Kirpinen Ayneci Tilki*”, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
26. **DOLU**, Arzu (1997), *Diyarbakır ve Yöresi Masallarında Motif İncelemesi*, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
27. **ERGİN**, Selam (1997), *Özbek Halk Masalları (Bir Bar Eken/ Transkripsiyon İnceleme)*, Trakya Üniversitesi, Edirne.
28. **GÖDE**, Halil Altay (1997), *Yalvaç Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
29. **GÜRER**, Nimet (1997), *Özbek Halk Masalları (Metnin Çeviri Yazısı, Dil İncelemesi, Sözlük)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
30. **SARIÇİÇEK** Fevzi (1997), *Arapgir Masalları (İncelemeler ve Metinler)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
31. **KETRE**, Melek (1998), *Adana Masalları Araştırması*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
32. **ÇELİK**, Begüm (1998), *Özbek Halk Masalları (Metinler-Gramer-İndeks)*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
33. **AKGÜN**, Yılmaz (2000), *Trabzon Masalları Üzerine Bir Araştırma*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
34. **BAKIRCI**, Nedim (2000), *Niğde Masalları*, Niğde Üniversitesi, Niğde.
35. **BEDİR**, Selma (2000), *Uygur Çöçekleri*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
36. **ÇELİK**, Suzan (2000), *Türk Masallarında Ölüm ve Yas*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
37. **ÇORBACI**, Çiğdem (2000), *Türk Masallarında Yardımcı İhtiyar Motifi*, Fırat Üniversitesi, Erzurum.
38. **ESER**, Ruhiye Eda (2000), *Türk Masallarında Çocuk Motifi*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
39. **GÖKÇİMEN**, Ahmet (2000), *Türkmen Masalları Üzerine Motif İncelemesi (Hayvan Masalları)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
40. **GÖKAY**, Sıdıka (2000), *Bolvadin Merkez Folklorundan Derlemeler*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
41. **SÜMBÜLLÜ**, (2000), *Yusuf Ziya Türkmen Halk Masalları Üzerine Motif İncelemesi (Büyülü Masallar)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
42. **ÖZCAN**, Bengü Hüsna (2001), *Kazak Ertegileri (Kazak Masalları) Metni Esasında Kazak Türkçesinde Fiil*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

43. **CEYLAN**, Murat (2001), *Özbek Halk Masalları (Transkripsiyon Aktarma, Gramer, İndex)*, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
44. **DURSUN**, Huri (2001), *Hayvannar Turındaki Ekiyetler (Hayvan Masalları) Metni Üzerinde Tatar Türkçesinin Ses Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
45. **EREN**, Metin (2001), *Bitlis Masalları Üzerine Bir Araştırma*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
46. **DOĞRAMACIOĞLU**, Hüseyin (2001), *Kilis Masalları Derleme ve Tahlil Çalışması*, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
47. **OURAKOVA**, Lazzat (2001), *Anadolu'daki Keloğlan Masalları ile Kazakistan'daki Tazşa Bala Masallarının Mukayesesi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
48. **PEPESÖYLER**, Ferda (2001), *Binbir Gece Masalları Esat Efendi Nüshası (Dilbilgisi Özellikleri-Metin-Dizin)*, Mersin Üniversitesi, Mersin.
49. **AYYILDIZ**, Ferit (2001), *İspir ve Pazaryolu Yöresi Masalları (Metin ve İncelemeler)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
50. **DAĞLARAŞAR**, Emre (2002), *Besni Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
51. **DERMAN**, Serdar (2002), *Anadil (Türkçe) Öğretiminde Masal Metinlerinin Kullanılması*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
52. **KARASU** Cihat (2002), *Bolu Masalları Üzerine Bir Araştırma*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
53. **SOYSAL**, Canan (2002), *Türk ve Alman Masallarından Örnek Metinlerde Motif Karşılaştırması*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
54. **ZENGİN**, Serpil (2002), *Kumuk Halk Masalları (Kumuk Halk Yomakları)*, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
55. **TANRIKULU**, Tijen (2002), *Masalın Yabancı Dil Eğitimdeki Yeri ve Öneminin Araştırılması*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
56. **YAŞAR** Seyfullah (2002), *Ağrı Masalları Üzerine Bir Araştırma*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
57. **ALKAN** Osman, (2002), *Aksaray İlinde Anlatılan Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Konya
58. **BAYRAKTAR** Seza (2002), *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Halk Edebiyatı ve Folklor Unsurları*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.

59. **BERKİ**, Meltem (2003), *Hakkâri Masalları Üzerine Bir Araştırma*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
60. **BAYRAKTAR**, Zülfikâr (2003), *Türkmen Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi, İzmir.
61. **GÖÇER**, Şahin (2003), *Bartın Folkloru (Kozcağız ve Köyleri)*, Niğde Üniversitesi, Niğde.
62. **YILMAZ ERTİZMAN**, Ayşe Arzu (2003), *Türk Masalları ile İlgili Kitapların Halk Bilimi Araştırma Yöntemleri Açısından Değerlendirilmesi (1928–2002)*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
63. **GÜNGÖR** Arif Can (2003), *Sözlü Masal Geleneğinden Görsel Masal Evresine Geçiş ve Masal Formunun Yeşilçam Sinemasına Etkileri*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
64. **KARAASLAN**, Mehmet (2003) *Hacıbektaş Folkloru*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
65. **ÖLÇER**, Evrim (2003), *Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi*, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
66. **OKUR**, Alparslan (2003), *Hayvan Masallarının Anadili Öğretiminde Dil, Üslup ve Eğitim Yönünden Yeri ve Önemi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
67. **SODZAWICZNY**, Magdalena (2003), *Türkiye Masallarında Şamanizm Öğeleri*, Bilkent Üniversitesi, Ankara.
68. **YILDIRIM**, Nilüfer (2004), *Anadolu Masallarında Şamanizm İzleri*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
69. **EKİNCİ**, Ümran (2004), *Türk Dünyası Masallarında Çocuk Eğitimiyle İlgili Unsurlar*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
70. **KÖSE**, Alper (2004), *Muş İli Malazgirt İlçesinde Anlatılan Masalların Çocuk Eğitimine Katkısı*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
71. **ORHUN**, Oya (2004), *Masalın Çağdaş Toplumda Yayılışının İncelenmesi Üzerine Bir Deney*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
72. **ÖZDEMİR**, Emine (2004), *Masalların Türkçe Eğitimindeki İşlevi ve Türkçe Ders Kitaplarındaki Yerinin İncelenmesi*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
73. **BİRDAL**, Ali Kadir (2004), *Kuzey Azerbaycan Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Kafkas Üniversitesi, Kars.
74. **BÜYÜKOFLAZ**, Rukiye (2004), *Halk Anlatmalarında Elma Motifi Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi, Konya.

75. **SEZER**, Özlem (2004), *Masallarda Toplumsal Cinsiyetin İşlenişi*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
76. **YILMAZ**, Akif (2004), *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarındaki Masalların Eğitimdeki Yeri*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
77. **SARIKAYA**, Burcu (2004), *Türk Masallarında Aile Yapısı ("Bacı Bacı Can Bacı" Masalı Esnasında)*, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
78. **ALAY**, Okan (2005), *Bingöl Masalları (İnceleme-Metin)*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
79. **MURAD**, Najdat (2005), *Irak Türkmen Halk Masallarında Motif ve Tip İncelemesi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
80. **GÜNEŞ** Mehmet Halim (2005), *Elâzığ Masallarında İslam Öncesi ve İslam Sonrası Dinî Motiflerin Tespit ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
81. **HAFIZOĞLU**, Elif Berrak (2005), *Azerbaycan Masalları Üzerine Bir Araştırma (Masalları Propp Metoduyla İncelenmesi)*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
82. **İTO**, Kiyoko (2005), *Türk, Japon Hayvan Masallarının Karşılaştırılması*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
83. **KILIÇ**, Bahar (2005), *Sinema- Masal İlişkisi ve Sinemasal Anlatıdaki Sorunları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
84. **KARAKAŞ**, Ayhan (2005), *Feke Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
85. **KORKMAZ**, Yalçın (2005), *Besni Masallarının Sözlü Kompozisyon Teorisine Göre İncelenmesi*, Üniversitesi, Gaziantep.
86. **KARADUMAN ALTAY**, Çiğdem (2005), *Grimm Masallarının Göstergibilimsel Açından İncelenmesi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
87. **ÖZKUTAN**, Türkan (2005), *Kıbrıs Türk Masalları (Derleme-İnceleme)*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
88. **YILMAZ**, Mehmet Ali (2005), *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
89. **SEZER**, Serap (2005) *Masal Çevirilerinde Karşılaşılan Sorunlar: Türkçede Andersen Masalları*, Muğla Üniversitesi.
90. **ŞİMŞEK CANPOLAT**, Aysu (2005), *Özbek Halk Masalları ile İlgili Olarak Metin Aktarma ve İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
91. **ÇAĞLAYAN**, Deniz (2006), *Türk Masallarında Hayvan Motifleri*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

92. **DEMİRTAŞ**, Seher (2006), *Sütçüler Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
93. **DEMİR**, Gülter (2006), *Konya İli Cihanbeyli İlçesinde Anlatılan Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
94. **DOĞAN**, Abdullah (2006), *Adıyaman Yöresi Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
95. **KÖK**, Zeynep (2006), *Karaisalı (Merkez) Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi, Adana.
96. **KOÇER**, Nurseher (2006), *İlgın (Konya) ve Köylerindeki Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
97. **KUMARTAŞLIOĞLU**, Satı (2006), *Balıkesir Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
98. **MİLCİ**, Ebru Çetin (2006), *Başkurt Masalları ve Başkurt Türkçesindeki Sözcük Grupları (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Çeviri-Metin- Dizin)*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
99. **SALLABAŞ** Semra (2006), *Kelile ve Dimne'de Yer Alan Masalların Dinî ve Ahlâkî Eğitime Katkıları*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
100. **ÖZLER**, Ahmet (2006), *İlköğretim 3-4-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Hikâye ve Masalların Eğitimsel İşlevleri*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
101. **YILDIRIM**, Elif Ülkü (2006), *Senirkent-Uluborlu Yöresi Halk Edebiyatı Mahsulleri Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
102. **AKAR**, Özlem (2006), *Türk Masallarında Kadın Figürü Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
103. **YALDIZ**, Hatice Tuba (2006), *Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi (Sarayönü Örneği)*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
104. **YAVUZ**, Mehmet Şakir, (2006), *Muş Masalları Üzerine Bir Araştırma*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
105. **ALPTEKİN**, Beyazıt (2007), *Günyüzü ve Çevresi Folkloru*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
106. **GEZER**, Alpay (2007), *Soyut Kavramların Öğretiminde Hayvan Masallarının Yeri ve Önemi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
107. **KARA**, Öznur (2007), *Tarsus Masalları*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
108. **BOZLAK**, Ümmü Gülsüm (2007), *Erdemli Masalları*, Selçuk Üniversitesi, Konya.

109. **ÇANLI**, Zeynep (2007), *Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
110. **YENEN**, Yıldız (2007), *Cahit Uçuk'un Masallarında Dil ve Çocuk Eğitimi*, İnönü Üniversitesi, Malatya.
111. **EMMEZ**, Berivan Can (2008), *Sözlü Gelenekten Modern Masala: Çocuk Edebiyatında Masal Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
112. **TUNÇ**, Talha (2008), *Manisa Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
113. **DURŞUN**, Aysun (2008), *Keloğlan Masallarının Tespiti ve Tasnifi*, Muğla Üniversitesi, Muğla.
114. **GÜNALTILI GÜNDÜZ** Özlem (2008), *Oğuz Tansel'in Masal Kitaplarının Eğitim Değeri ve Türkçeye Katkısı*, İnönü Üniversitesi, Malatya.
115. **ÖZEN**, Selma (2008), *Konu ve Yapı Bakımından Kırgız Peri Masalları*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
116. **ÖZKAN**, Asuman (2008), *Karakter Özellikleri İtibariyle Erzincan Masallarındaki Tipler*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
117. **SADIÇ**, Ş. Aysun (2008), *Masallarda Kadın (Güneydoğu Anadolu ve Doğu Akdeniz Masal Örnekleri)*, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
118. **ŞEN**, Sevim (2008) *Anadolu Masallarında Kadının Yeri*, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
119. **DAĞI**, Satiye (2008), *Safranbolu Masalları*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
120. **DOĞAN**, Sabri (2009), *Kırgız Masalları (Metin-İnceleme)*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
121. **ZHAMAKINA**, Alfiya (2009), *Kazak Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi, İzmir.
122. **YURTSEVEN**, Burcu (2009), *Narda Anadolu, Çin, Kızılderili ve Avustralya Halk Masallarında Değişme Motifinin Benzerlikleri ve Farklılıkları Açısından Karşılaştırılması*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
123. **POLAT**, Ömer Faruk (2009), *Oğuz Tansel'in Masallarında Çocuk ve Eğitim Teması*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
124. **ÇELİK**, Ayşe (2009), *Masalların Eğitim Açısından Dil ve Kültür Edinimine Katkısı Üzerine Bir İnceleme*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
125. **CANAKAY**, Melike (2009), *Türk Masallarındaki Karakterlerin İncelenmesi ve Seramik Heykel Uygulamaları*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

126. **SAYAR**, Ela (2009), *Samsun İli ve İlçelerinde Anlatılan Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
127. **UZUN**, Ramazan (2009), *Konya İli Seydişehir İlçesi ve Çevresinde Anlatılan Masalların Çocuk Eğitimine Katkısı*, Selçuk Üniversitesi, Konya
128. **ARDOĞAN**, Arzu (2009), *Uygur Halk Masalları*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
129. **İBRAGİMOVA**, Adelya (2009), *Kazak Masalları Üzerine Yapılan Çalışmaların Halk Bilimi Araştırma Yöntemleri Açısından Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
130. **KAPLAN**, Essin (2010), *Anadolu Türk Masallarında Kılık Değiştirme*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
131. **DAĞLAR**, Esra (2010), *Bucak Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
132. **YATAĞAN**, Murat (2010), *Özbek Halk Masalları (Özbek Halk Atasözleri)*, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
133. **SAFAROVA**, Mekhribon (2010), *Eğitsel Bir Bakış Açısıyla Anadolu ve Özbek Türk Masallarında Ortak ve Farklı Motifler*, İstanbul Üniversitesi.
134. **ULUPINAR**, Ercan Cihan (2010), *Hovhannes Tumanyan'ın Masalları / Halk Edebiyatının Çocuk Edebiyatına Yansımaları*, Ankara Üniversitesi, Ankara.
135. **DANACI**, Fahriye Ekin (2010), *Kültürlerarası Etkileşimdeki Rolü Açısından Kırmızı Başlıklı Kız Masallarının Çevirisi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul
136. **AKYOL**, Esra (2010), *Muğla Masalları (Metin-İnceleme)*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
137. **ATLI**, Sagıp (2011), *Kastamonu Masalları (Araştırma-İnceleme-Metin)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
138. **AYDIN**, Hidayet (2012), *Iğdır Masalları (İnceleme -Metin)*, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
139. **ŞAMLIOĞLU**, Elif Serra (2013), *Kırım Tatar Masalları Üzerine Bir İnceleme*, Ege Üniversitesi, İzmir.
140. **ÖNKOL**, Abdulkadir (2015), *Fatma Önkol'un Masal Anlatıcılığı ve Masalların Anlatıcı-Dinleyici ve Anlatım Ortamı Açısından İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi, Ankara
141. **BENLİ**, Tuba (2015), *Karapapak Kuşkayası Masallarının İşlevselliğinin Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
142. **YILDIRIM**, Ayşegül (2016), *Masallarda Büyü Motifi ile Gerçekleşen Dönüşümler*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

143. **ALGÜL**, Mustafa (2016), *Peri Masallarının Yakın Dönem Fantastik Hollywood Sinemasındaki Metinlerarası Anlatı Yapısı*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
144. **TUNÇBİLEK**, Lale (2017), *Şereflikoçhisar Masallarının Propp Metoduna Göre İncelenmesi*, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
145. **CANPOLAT OBRUK** Tuyça (2018), *Türk ve Alman Halk Masallarında Biçim ve Doğanüstü Unsurlar*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
146. **GÖKALP**, Büşra (2018), *Bingöl Masallarında –Seçilmiş Örneklerde- Sembolik Masal Çözümlenmeleri*, Bingöl Üniversitesi, Bingöl.
147. **KUTAY ÇALIŞKAN**, Fatma (2018), *Arpaçay Köylerinden Derlenen Masalların ve Halk Hikâyelerinin Motif İncelemesi*, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
148. **TOKDEMİR**, Kinem (2018), *Kötü Kadın/İyi Kadın Zıtlığı: Masalarda Cadı Prototipinin İncelenmesi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
149. **ÇİMEN**, Büşra (2019), *Erzurum Masallarında Olağanüstü Güçler ve İşlevleri*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul.
150. **DEMİRKIRAN**, Hilal (2019), *Türk Masallarında Kardeş İlişkileri*, Çağ Üniversitesi, Mersin.
151. **ODAMAN**, Eren (2020), *Anadolu Türk Masalları ile Hint Masallarında Karşılaştırmalı Kadın Tipleri*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
152. **GÖNCÜ**, Esra Burcu (2020), *Türk Masallarında Din Adamı Tipolojisi*, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

II. BÖLÜM: TÜRK KÜLTÜRÜNDE TAŞ

Katı ve sert madde olarak tarif edilen taşlar, kıymetli ve kıymetsiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dünya kültürleri arasında önemli bir yere sahip olan taşlarla ilgili tarihin en ilkel topluluklarından en gelişmiş topluluklarına kadar çeşitli inançlar, adetler ve uygulamalar vardır. Bunlar; tapınma, sihir, büyü, tılsım, uğur, ilaç, bereket, şifa, adak, yemin, çocuk doğurmak, cinsiyet tayini, rüzgâr çıkartmak, yağmur ve kar yağdırmak gibi... Taşlar, Türk kültür ve edebiyatında da Kutlu Dağ ve Göç Destanı'ndaki gibi layık olduğu önemli yeri almış bulunmaktadır (Acun, 2018:11).

Türklerde taşlarla ilgili inanışlar, eski dönemlerde atalar kültü ile veya yer, su ruhları ile bağlantılı olarak mevcuttur. Müslüman olduktan sonra da eski inanışlarını tamamen terk etmeyen Türkler, bu inanışlarla İslami unsurları da birleştirerek onları devam ettirmişlerdir. Özellikle İslâmiyet öncesi Türk inanışlarında karşımıza çıkan “iye” kavramı, Anadolu'da taş ve kayaların, iyeleri şeklinde belli ölçüde yaşamaya devam etmiştir (Uluişik, 2017:203).

Anadolu'nun çeşitli kültürlerindeki taşla ilgili inançlar incelendiğinde tarih öncesi devirlerde de taşın önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Sümer, Akad, Babil gibi kültürlerde yer alan ve önemli işlevler üstlenen taş, Anadolu'da, Hititler 'de ve daha sonraki kültürlerde de var olmaya devam etmiştir (Yardımcı, 2017: 1).

Türkler ve diğer milletler eskiden beri taşlara farklı anlamlar yüklemiş; onları değişik amaçlarla kullanmıştır. Eski Türk geleneklerinden ve dinlerinden gelme taşla ilgili inanışlar günümüzde de izlerini devam ettirmektedir. Taşla ilgili inanışlara baktığımızda bazen yağmur yağdırma amacıyla kullanılmakta bazen bolluk bereket simgesi olarak bazen de çeşitli uygulamalar ve inanışlarda karşımıza çıkmaktadır. Taşı günlük hayatımızda yapı malzemesi gibi farklı işlevlerde de kullanırız. Bunun yanı sıra tarımda, özellikle değirmende kullanılan malzeme olarak da hayatımızda önemli bir yere sahiptir.

Kutsallığına inanılan ve hakkında efsaneler anlatılan bazı taşlarla ilgili uygulamalar; taşı ziyaret etme, taşın çevresinde dolanma, taşa el sürme, taşı öpme, üstte taşıma, taşı evde bulundurma veya saklama vb. şekillerde yapılmaktadır (Yardımcı, 2017: 5).

Türkler, tabiatta bulunan her nesnenin koruyucu ruhu olduğuna inanmışlardır. Bu sebeple her nesneye farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bu nesnelere içerisinde yer alan taşlara da çeşitli anlamlar yüklenmiş ve bunun sonucunda taşların kutsallığı ile ilgili bazı inanışlar ve uygulamalar meydana gelmiştir. Bu inanışlarla birlikte taşların büyü, uğur getirme veya tedavi

edici gibi özellikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca Türkler, günlük hayatta kullandıkları atasözü ve deyimlerde de taşı sıklıkla kullanmışlardır (Alptekin, Alptekin, 2017: 42-43).

Türk kültüründe önemli bir yere sahip belli başlı bazı taşlar aşağıdaki başlıklar altında ele alınacaktır.

1. Türk Mitolojisinde Taş

Eski Türkler tabiatta bulunan birçok unsurun ruhları olduğuna inanmış ve bunları kutsal kabul etmişlerdir. İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra da bu kutsal sayılan bu varlıklar etkisini tam anlamıyla kaybetmemiş, günümüzde de bir kısmı halen yaşamaya devam etmektedir.

Türk mitolojisinde yer alan ve Türkler tarafından kutsal kabul edilen unsurlardan biri de taş olmuştur. Bu kutsal taşlardan yağmur, kar yağdırma vb. amaçlar için kullandıkları yada taşı ve Türk tarihinde önemli bir yeri olan kutlu kaya karşımıza çıkmaktadır.

1.1. Yada Taşı

DLT' de "yat" kelimesi "yağmur, kar vb. yağdırmada rüzgâr estirmede ve kehanette kullanılan özel taş, yada taşı." şeklinde tanımlanmıştır (Ercilasun, Akkoyunlu, 2015: 958).

Türk kavimlerinde eski devirlerden kalan bir inanca göre büyük Türk tanrısı Türklerin cediti âlâsına yada denilen sihirli bir taş armağan etmiştir. Bu taşla istenildiğinde yağmur, kar, dolu yağdırılır, aynı zamanda fırtına da çıkartılırdı. Bu taş her devirde Türk kam ve komutanlarının ellerinde bulunmuştur. Şamanistlere göre ise günümüzde de büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır (İnan, 2017: 153).

İranlılar yada taşına yeşim taşı derler. Eski Türklerde yada taşı yaygın bir inançtır. Kamlar veya insanlar yağmur yağdırmak istediklerinde bu taşı kullanırlar ve işe yaradığında bunun kendilerinin marifeti değil Allah'ın kudretinin bir tecellisi olduğuna inanırdı (Acun, 2018: 24).

Türklerde taşlarla ilgili inanışların ilk izleri Orta Asya'daki eski Türk inanışlarına kadar uzanmaktadır. Kutsal olduğu kabul edilen taşların en önemlisi "yâda" yahut "yâd" taşı adı verilen sihirli taştır. Türk kavimlerinde yaygın olan inanca göre büyük Türk Tanrısı Türklerle bu taşı armağan etmiştir. Kaşgarlı Mahmut "yada" taşıyla ilgili şu bilgileri vermektedir: "*Bir türlü kamlıktır (kâhinliktir). Belli başlı taşlarla (yada taşıyla) yapılır.*

Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır, rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrı'nın izniyle yangın söndürüldü.” Günümüzde özellikle de Anadolu'nun birçok bölgesinde yağmur yağdırmak amacıyla taşa okuyup suya atmak uygulaması eski Türklerdeki “yada” taşıyla ilişkilendirilebilir (Kıyak, 2011: 133). Taşla ilgili günümüzde halen yaşamaya devam eden uygulamaların bazılarının temelinde yada taşı olduğu düşünülebilir.

Yada taşının özelliği; yağmur, kar ve bazen de don getirmesidir. Bu taşlar daha çok geyiklerin başlarında, su kuşlarının kursağında, yılanlarda ve öküzlerin karınlarında bulunarak elde edilir. Bu taşların rengi koyudur ve yumruk büyüklüğündedirler. Üzerlerinde de çizgileri bulunur. Ele alınınca genellikle bir soğukluk hissedilir. Sallayınca kulağa taşın içinden bazı sesler gelir. Üç sene kullanıldıktan sonra da yavaş yavaş zayıflamaya ve gücünü kaybetmeye başlar. Bu taşların en iyileri kendi kendine kuş veya hayvan şekli almış olanlarıdır. Bu taşların kullanılmadıkları zaman ise su içine konup muhafaza edilmeleri yaygın bir adettir (Ögel, 1995: 275).

1.2. Kutlu Kaya

Türklerin taşa ve kayalara verdikleri önem Kutlu Dağ efsanesinde karşımıza çıkmaktadır. Dokuz Oğuzlar'ın kuruluşu şu şekilde anlatılmaktadır:

Gökten inen nur yerde taşlaşmış ve yeşim taşından bir kaya oluşmuştur. Bu kaya kutsal kabul edilmiş ve adına Kutlu Dağ denilmiştir. Beyazlar içinde ak sakallı bir ihtiyar, Buğu Han'ın rüyasına girerek bu kayaya saygı gösterdikleri sürece Oğuzların hakimiyette kalacaklarının müjdesini vermiştir. Ancak Buğu Han' dan sonra tahta çıkan Yü- lun Tigin bu taşı koruyamamış ve Göç Efsanesi vücuda gelmiştir (Dıngıl, 2012: 142).

İyi talih ve saadet getiren dağ anlamındaki Kutlug Dağ Uygurlara güç ve bereket verir. Uygur hakanlarından Yü-lun Tigin, Çin sarayından bir kızla evlenmek için Kutlug Dağı'nın taşlarını Çinlilere verince düzen bozulur. Kuşlar, hayvanlar tuhaf tuhaf bağırsız; kağanlar peş peşe ölür, kıtlıklar baş gösterir. Sonunda Uygurlar göç etmek zorunda kalırlar. Tarihimizdeki bu göç anlatısı kayanın kutsallığını dile getirmesi açısından önem arz etmektedir. Buradan hareketle taşların da bir ruhu olduğuna inanılır (Yardımcı, 2008:2). Taşların koruyuculuğuna, şifa vericiliğine vb. inanılmasının temelinde de yine taşların ruhu olduğuna inanılmasının payı olduğu düşünülebilir.

Taş, Türk düşüncesinde kütleleşme özelliği gösterecek öneme sahip olduğu için edebî metinlerde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Taş ile ilgili en bilinen metinlerden biri Göç Destan'ında geçen kutlu kayadır. Kutlu kaya parçalandıktan sonra ülkeden götürülmesiyle bütün işler tersine döner. Bu metindeki olayda Türk milletinin algısı; vatan toprağından bir çakıl taşı bile verilmesinin ağır sonuçlara yol açacağı şeklinde olmuştur (Peker, 2015: 168).

2. Mezar Taşları

Ölünün içine defnedildiği üzeri toprakla örtülü çukura “mezar” denilmektedir. Mezarlar üzerine konulan, orada yatan kişinin ölüm tarihi, kimliği, başarıları vb. yazıları içinde barındıran taşlara da mezar taşı denilmektedir. Ölümden sonra da hayatın olduğu ve tekrar diriliş inancıyla ölen insanlar için mezar açmak, o mezarlar üzerine taş dikmek binlerce yıldır süregelen bir âdettir (Arslan, 2017: 1924). Mezar taşları, üzerlerinde genelde ölen kişinin doğum ve ölüm tarihini barındırırken aynı zamanda kişi ile ilgili farklı bilgiler de içermektedir.

Gelenek ve inanç sisteminin yansımalarını taşıması açısından kültürümüzün önemli bir parçası olan mezar taşlarının, İslam sonrası dönemde Türk gelenek ve inanç sistemlerinin etkisi ile şekillendiği görülmektedir. Özellikle önemli kültür merkezlerindeki mezarlıklar, şiir ve sanatın birbirini bütünlediği mezar taşları ile doludur. Mezar taşları; üzerindeki yazılı bilgiler kadar, şekli, görüntüsü üzerinde yer alan figürleri ile de anlaşılması uzmanlık isteyen unsurlardır (Yıldırım, Sinecen, 2017: 6). Mezar taşları, ölüm kültürünü yansıtan en önemli unsurdur.

Mezar taşları olarak mezarın baş ve ayak ucuna dikilen sandukalı mezarlarda, baş ucu taşı, ayak ucu taşı ve yanlarda bulunan taşlar özel bir şekilde yapılmaktadır. Ölen kişinin unutulmaması için taşçılık ve taş işçiliği günümüzde halen devam etmektedir. Mezar taşlarının üzerinde bulunan çiçek dikmeye özel ve toprağı sulamak için kullanılan deliğin yanı sıra kuşların su içebilmesi için bırakılan taşın üzerindeki çukurluklar da kişinin ölümünde bile iyilik yapmak istemesinin bir delili sayılmaktadır (Tanyu,2007: 106). Mezar taşlarının her birinin barındırdıkları yazılarla, figürlerle veya şekilleriyle özel anlamlar barındırdığı, gelişigüzel taşlar olmadığı görülmektedir.

Türk kültüründe mezar taşı denilince akla ilk gelen Bengü taşları ve kurgan adı verilen mezarların başlarına dikilen balballar gelmektedir. Bu taşlarla ilgili bilgiler aşağıda başlıklar halinde ele alınacaktır.

2.1. Bengü Taşı

Türkler için taş ölümsüzlüğün sembolüdür. Bu bağlamda karşımıza Bengü taşı çıkar. Türkler ölen kağanları ve devletin ileri gelenleri için anıt mezarları yapar ve bu mezarların önüne, bir kaplumbağa heykeli üzerine taştan yazıtlar dikerlerdi. Bu yazıtlarda ölen kişinin yaptıkları, başarıları, döneminin sosyal ve siyasi olaylarını içeren bilgilerin yanı sıra o kişinin ağzından aktarılan öğütler bulunurdu. Bu bilgi ve öğütlerin sonsuza dek kalacağına inanılır ve bu yüzden taşlara da Bengü taş denilirdi (Acun, 2011: 143).

Tarih öncesi devirlerde dikili taşlara “*menhir*” adı verilmektedir. Asya’daki Türk inancına göre ölü gömüldükten sonra mezarının üzerine öldürdüğü kişi sayısınca taş dikilmekteydi. Bilge Kağan, Köl-Tigin ve Tonyukuk adına dikilen anıtların en büyük taşına Bengü taşı ismi verilir. Bengü taşlarının üzerindeki metinler ise runik alfabe kullanılarak yazılmıştır (Acun, 2018: 22).

2.2. Balballar

Türklerde İslam öncesi dönemden gelen önemli bir mezar kültürünün olduğu bilinmektedir. Bu mezar kültürü içerisinde dikkat çeken savaşçıların mezarlarına “kurgan” denmekteydi. Ama asıl önemlisi, kurganların üzerine veya çevresine dikilen balbal taşlarıdır. Balbal adı verilen bu taşlar, mezardaki kişiyi niteleyen semboller içermektedir. Söz konusu taşların sayısı, sıralanma şekli, büyüklüğü ve üzerindeki figürler önemli bilgiler barındırmaktadır. Ayrıca eski Türk kültüründe, bir nevi ölen kişinin heykeli sayılabilecek ve “taş ata” veya “taş baba” denilen mezar taşları bulunmakta idi. “Türkler ölenin yeri belli olsun diye kurgan inşa ederler; mezarlarının üstüne tümsek yaparlar veya geniş daireler şeklinde taş yığarlar hatta taş heykeller dikerlerdi.” (Yıldırım, Sinecen, 2017: 7).

Hikmet TANYU’ dan edinilen bilgilere göre; Göktürklerde hakanların, kahramanların ve ünlü kişilerin mezarları üzerine öldürdükleri düşmanları temsil eden heykel veya taşları diktikleri; eğer taş bulamazlarsa ağaçtan yapılmış heykelleri bu maksatla kullandıkları ve bu şekilde dikilen taşlara “balbal” denildiği eskiden beri dile getirilmektedir (Tanyu: 2007: 102).

Hakkı ACUN ise balbal denen taşlar hakkında; Asya’daki Türk inancında ölü gömüldükten sonra, mezarın üstüne, kişinin hayattayken öldürdüğü düşman sayısı kadar taş dikilir ve bu taşlara “balbal” adı verilir, şeklinde bilgi vermiştir (Acun, 2018: 22).

Balbalı herkes diktiremez. Bu taşlar düşmanların ruhlarını temsil eder ve kağana ya da ölen alpe öteki dünyada hizmet etmeleri amacıyla mezarın başına dikilirler. Bu mezar taşları bazen şekillendirilirler. Fakat şekillendirilme yapılırken detaya girilmeden yapılır. Kısaca balbal, öldüren düşmanın taşa dönüşmesidir (Arslan Sağıroğlu, 2017: 1927).

Türklerde taşlarla ilgili kültürlerden biri mezar taşlarında görülmektedir. Bunlardan en önemlisi mezar başlarına bırakılan balballardır. Balballar, kahraman kişinin hayatında öldürdüğü düşmanlarının adına mezarına konulan sembol taşlardır. Eğer öldürülen şahıs önemli bir kişiye balbal taşına adı da yazılmaktadır. Bu taş ve kayalar ile adına mezar taşının dikildiği kahramanın anılarının yaşatılması, meziyetlerinin ve alınması gereken örneklerin yaşatılması amaçlanmaktadır (Kıyak, 2011: 134).

3. Taşlarla İlgili Bazı İnanışlar ve Uygulamalar

Geçmişte ve bugün birçok halk, taşlarla ilgili çeşitli inanmalara ve uygulamalara sahiptir. Türkler ilk dönemlerden itibaren tabiatta bulunan unsurlara özel anlamlar yüklemişlerdir. Bu unsurlardan biri de tabiatta ve günlük hayatımızda önemli bir yere sahip olan taşlardır. Taşa yüklenen bu anlamın altında taşın; su, ateş, dağ gibi unsurların olduğu gibi ruhu olduğu inancı yatmaktadır.

Taşa yüklenen kutsallık günümüzde de varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Anadolu'da birçok yörede taşla ilgili uygulamalar canlılığını korumaya devam etmekte ve nesilden nesile aktarılmaktadır.

Yağmur yağdırmak, tedavi etmek, dilekleri gerçekleştirmek gibi birçok uygulamada taşın sıklıkla karşımıza çıktığı bilinmektedir. Taşlarla ilgili bu inanış ve uygulamalardan bazıları aşağıdaki başlıklar halinde incelenecektir.

3.1. Halk Hekimliğinde Taş

Pertev Naili Boratav, halk hekimliğini; "Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemediğinde veya gitmek istemediğinde, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği denmektedir." diye tanımlamaktadır (Alptekin, 2010: 5).

Tarihte ve günümüzde, taşın toplumlar üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Tarihte birçok toplulukta olduğu gibi, günümüzde yaşayan pek çok toplumda da taşlarla ilgili inançlara ve taş kültürüne rastlanmaktadır. Taş kültürü gibi, halk hekimliği de insanlık tarihi kadar

eskidir. Bu iki tarihi unsur, zaman zaman iç içe girmiş ve birbirini tamamlamıştır. İnsanlar hastalıktan, uğursuzluktan, büyüden, kısacası olumsuzluklardan kurtulmak için taşlara yönelmişlerdir (Uca, 2003: 163).

Türkler de diğer toplumlarda olduğu gibi tarih boyunca tabiattaki unsurlara çeşitli anlamlar yüklemiş, özel güçleri olduğuna inandığı nesnelere nesiller boyu aynı inançla varlığını korumuştur. Bu unsurlardan biri de taştır. Taşın özel bir ruhu ve gücü olduğuna inanılmış, hastalıklara çare aramak, şifa bulmak için sıklıkla kullanılmıştır. Halk hekimliğinde kullanılan taş unsuru halen birçok yörede sağaltma amacıyla kullanılmaya devam etmektedir.

Halk hekimliğinde kullanılan taşın kullanım alanlarından bazılarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

3.1.1. Ağrıları Tedavi Etmek İçin Kullanılan Taş

Türk kültüründe bazı taşların şifa bulmak amacıyla yararlanıldığı bilinir. Bunlardan ağrıları tedavi etmek için kullanılanları vardır.

Sıklıkla yaşanan ağrılardan biri olan sırt ağrılarına “Yılcık taşı” denilen bir taşın şifa bulunacağına inanılmaktadır (Yardımcı, 2017: 7). Devamlı bir yeri ağrıyan hastaya “yılcık” olmuş denir. Bunun için ocaklı kişiye gidilir. Hacdan gelen üç kişinin adı üç ayrı taşta yazılır. Ocaklı ağrıyan yerin üzerine taşları yapıştırır. Taşın sahibi tarafından daha sonra yedi defa sağına ve soluna Felak ve Nas sureleri okunarak yılcık kıyılır. (Çağlar, 2017: 222, 223).

Anadolu'nun birçok yerinde şifa bulmak için türbeler ziyaret edilir. Bu ziyaretler esnasında şifa bulmak amacıyla türbede bulunan mezar taşına dokunulması karşılaşılan uygulamalardan biridir. Ağrıları için şifa arayışlarında da mezar taşları da karşımıza çıkan unsurlardan biridir.

Taşın ısıtılarak tedavi amaçlı kullanılması sıklıkla karşılaşılan uygulamalardandır. Bel ağrısı için düzgün bir taş ateşte ısıtılır ve ağrıyan yerin üzerine bir bezle sarılarak tedavi edilir (Çağlar: 2017: 222).

Kol ağrısı için Nazilli'deki uygulama ocaklının ağzından şu şekilde gerçekleştirilir: “Hangi kolun ağrıyorsa ona bıçakla yukardan aşağıya doğru üç kez vuruyorum, ‘Peygamberin kılıcı bu’ diye. Yedi Elham, yedi İhlas okuyup üç kez vuruyorum, sonra bir kere de elimi taşa vuruyorum, ağrı taşa geçsin diye.” (Acar, 2017: 63, 64).

Taşın birçok ağrının tedavisinde kullanıldığı yapılan incelemelerle ele alınmıştır. Yukarıda verilen ağrılar dışında daha birçok ağrının tedavisinde taşın kullanıldığı tahmin edilmektedir.

3.1.2. Siğil Tedavisinde Kullanılan Taş

Deride sıklıkla meydana gelen hastalıklardan biri de siğildir. Siğil tedavisinde Anadolu’da birçok uygulama bulunur. Özel dualar okunması, siğil bulunan yerin çizilerek vb. gibi uygulamalarla tedavi edilmesi karşımıza çıkanlardan bazılarıdır.

Taşlarla ilgili inanma ve uygulamaların biri de siğil ocağında bulunan kişinin siğil üzerine dua okuyarak gücüne inandığı taşı siğil üzerinde gezdirerek siğili gidermeye çalışmasıdır (Yardımcı, 2017: 7). Bir başka siğil tedavisinde ise elinde siğil olan kişi, ayın yedisinde aya bakar, “Aydır taşladım, ben bu siğili boşladım.” Diyerek aya doğru üç tane taş atar. Her taşta aynı sözü söyler ve siğilin üzerini eliyle sıvazlar. Ayrıca bu uygulamaya “ay taşlama” denir (Çağlar, 2017: 223).

3.1.3. Yaraların Tedavisinde Kullanılan Taş

Vücutta meydana gelen yaralar için halk hekimliğinde çok fazla unsur tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Bunlardan biri de taştır.

Yüz, el ve çenede çıkan yaraya “sarıyara” denir. Tedavisi için gidilen ocakta “döğendaşı” da denilen çakmaktaşıdan iki tane alınır ve birbirine sürterek kavı ateşler. Kavın ateşiyle yakar. Yaranın üzerine üç defa tükürür (Çağlar, 2017: 224).

3.1.4. Sarılık Tedavisinde Kullanılan Taş

Taşla tedavi edilen hastalıklardan biri de sarılık olarak karşımıza çıkar. Bu tedavide kullanılan taşların rengi de sarıdır. Taşın renginin sarı olması, tesadüf değildir. Bu durum taş ile tedavinin yanı sıra renklerin tedavide olan payıyla ilgilidir. Tedavinin uygulaması ise şöyledir:

Sarılık ocağında tedaviye başlamadan önce sarı bir taş ve iki adet yorgan iğnesi temin edilir. Daha sonra bakır tas içerisine iğneler ve taşlar bırakılır. Bu tasın yarısını dolduracak kadar temiz su eklenir. Bu esnada ocaklı tarafından bir dua okunur. Daha sonra tas içerisindeki iğneler delikli kısmından tutulur ve çıkarılır. Sarılık duası okunur. Ocaklı, elindeki iğneler ile hastanın burun hizasından başlayarak alınına ve başına parpılama yoluyla

dokunur. Bu işlem bittikten sonra ocaklı, tekrar dua ile hastanın yüzüne ve suya bir kere okuyup üfledikten sonra ocaklı, iğneleri, tekrar suyun içine bırakır. Su içerisine bırakılan iğneler üç gün süre ile bekletilir. Üç gün boyunca hasta bu tas içerisindeki iğnelere beş dakika bakar. Üç günün sonunda ise su hastalığın şiddetine göre sapsarı olur (Ateş, 2019: 80, 81).

Görüldüğü üzere taşlar geçmişte ve günümüzde halen sıklıkla tedavi amaçlı kullanılan unsurlardır. Yukarıda sayılan hastalıkların yanı sıra uçuk, nasır, delirme, uyuz, sıtma vb. gibi birçok hastalığın tedavisinde de kullanıldığı bilinmektedir.

3.2. Dilekleri Gerçekleştirmek İçin Kullanılan Taş

Dileklerin gerçek olması için günümüzde halen uygulanmaya devam eden birtakım inanışlar mevcuttur. Dilek ağacına bez bağlamak, türbeleri ziyaret etmek vb. gibi. Bu uygulamalarda faydalanılan unsurlardan biri de taştır. Taş, kimi zaman suya atılarak kimi zamanda kutsal sayılan bir duvara yapıştırılarak dileklerin gerçek olacağı düşünülür.

Konya'da Alâettin Camii'nin avlusunun kuzey duvarına niyet tutularak, taş veya kiremit üzerine tükürüp daha sonra taş yapıştırılır. Eğer taş tutarsa niyetin gerçekleşeceğine inanılır (Tanyu:2007: 149).

Âşık Paşa Türbesi'nin yakınındaki mezarlardan birisinde beşik şeklinde bir taş bulunmaktadır. Bu taşın yanında Fatıha ve üç İhlas suresi okunur, taşın üzerine çikılır ve gözler yumularak dilekte bulunulur. Şayet dilek gerçekleşecekse taş mihverî etrafında dönermiş (Tanyu, 2007: 151).

Taş, dilek dilemede kullanılan nesnelere biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı birçok inanışta karşımıza çıkan taşı duvara yapıştırma uygulaması dilekleri gerçekleştirmek için de kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra büyü olduğu düşünülen kuyu, su, göl vb. yerlere de taş atılarak dilek dilendiği görülmektedir.

3.3. Geçiş Dönemlerinde Kullanılan Taş

Geçiş dönemi denince başlıca üç dönem akla gelmektedir. Bunlar doğum, evlilik ve ölümdür. Her biri kendi içerisinde birtakım farklı bölümlere ayrılır. Bu üç aşamada birçok adet, töre, inanç ve uygulamalar karşımıza çıkmaktadır.

Geçiş dönemlerinde taş, birtakım inanışlarda ve uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu inanış ve uygulamalar doğum, evlilik ve ölüm başlıkları halinde ele alınacaktır.

3.3.1. Doğum ile İlgili Uygulamalarda Kullanılan Taş

Doğum diğer toplumlarda olduğu gibi bizde de mutluluk veren bir olay olarak kabul edilmektedir. Dünyaya gelen çocukla geldiği aileye güzellik, bolluk, bereket getireceğine inanılır. Ayrıca soyun devam etmesi düşüncesi açısından da doğum ayrı bir önem taşımaktadır.

Doğumla ilgili eskiden günümüze kadar gelmiş birçok inanış ve uygulama vardır. Doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında karşımıza çıkan bu uygulamalarda kullanılan unsurlardan biri de taştır. Anadolu'nun birçok yerinde taşın kullanıldığı bu uygulamalara rastlamak mümkündür.

Doğum ile ilgili uygulamalara örnek vermek gerekirse ilk olarak doğum öncesi dönem ele alınabilir. Doğum öncesi dönemde genellikle çocuğu olmayan kadının çocuk isteği için yaptığı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; yumruk büyüklüğünde bir taş ateşte ısıtıldıktan sonra içerisinde rakı bulunan bir kaba konur. Kadın, rakının buğusunda durur ve böylece isteğinin yerine geleceğine inanılır. Bir başka uygulamada ise kız çocuğu olan kadın erkek çocuk doğurmak isterse eteğine üç tane taş koyar. Bir armut ağacının önünde durur. “Armudu taşladım, kızı boşladım, oğlana başladım.” diyerek eteğindeki taşlarla ağacı taşlar (Çağlar: 2017: 214).

Şanlıurfa'da Halilürrahman mağarasında Hz. İbrahim'in beşiği olduğu ileri sürülen taş beşiğe, çocuğu olmayan kadınlar, çocukları olması için dilekte bulunmaya giderler. Şayet çocuk olacaksa bu beşiğin sallanacağına inanılır (Tanyu:2007: 168).

Doğum öncesi dönemde ayrıca istenmeyen gebeliklerin sonlandırılmasında da taşın kullanılması dikkat çekmektedir. Taşın ağırlığından faydalanarak çocuk düşürülmeye çalışılır.

Yapılan türbe ziyaretlerinde türbe içerisinde bulunan muhtelif taşlara dokunulmasıyla veya bez bağlamak gibi uygulamalarla yine çocuk sahibi olunacağı inancı yaygındır. Böylece doğum öncesi dönemde birçok amaçla taşın kullanıldığı görülmektedir.

Doğum sırasında da çeşitli uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalar genellikle doğumun kolay geçmesi amacıyla yapılmaktadır. Örnek olarak Ankara yöresinde doğum yapan kadının zorluk çekmemesi için kadının sağ oyluğuna uğurlu bir taş, bir zümrüt taşı bağlanır. Böylece kadına rahat bir doğum yaptırılacağına inanırlar (Tanyu, 2007: 113).

Doğumdan sonrada yine çocuğu ve anneyi korumak gibi amaçlarla taşın kullanıldığı birtakım uygulama bulunmaktadır. Doğumdan sonra gelişmeyen, zayıf, çelimsiz çocuklara halk arasında “aydaş olmuş” denilir. Bebeği aydaşlıktan kurtarabilmek için yapılan bazı uygulamalar vardır. Bu uygulamalardan birinde su dolu kabın içerisine kırk tane taş konulur. Her bir taş suya atılırken nazarı değmesi ihtimali olanın ismi zikredilir. Çocuk bu suyla dört yol ağzında yıkanır. Bebeğin dört yol ağzında yıkandırılmasının nedeni buralardan nazarı değen kişi ya da kişilerin geçme ihtimalinin yüksek olması düşüncesidir. Kalan su bebeğin evine de serpilir. Kovadaki kırk taş kimsenin üzerine basamayacağı güvenli bir yere yerleştirilir. Böylece bebeğin aydaşlıktan kurtulacağına inanılır (Emen, 2015: 31).

3.3.2. Evlenme ile İlgili Uygulamalarda Kullanılan Taş

İnsan hayatındaki önemli dönemlerden biri de evliliğdir. Çiftler için yeni bir hayatın başlangıcı sayılan evlilik düğünle diğer insanlara ilan edilir. Evlenme süreci birçok yörede farklı farklı adetler etrafında gerçekleşmektedir.

Evlenme ile ilgili bazı adet ve uygulamalarda taşın kullanıldığı örneklere rastlanılmaktadır. Örneğin gelin oğlan evinin önünde attan indiği zaman bir say taşının üzerinde bekletilirse gelinin o evden bir daha ayrılmayacağına inanılır (Çağlar, 2017: 217).

Ayrıca kısmeti kapalı olanlar, uzun süredir evlenemeyenler muratlarına ermek için farklı uygulamalarla taşı kullanmaktadırlar.

3.3.3. Ölüm ile İlgili Uygulamalarda Kullanılan Taş

Ölüm, ahiret inancı olan toplumlarda bir son olarak görülmemiştir. Ölüm, yok olmak demek değil bir alem değişikliği durumudur. Buna rağmen ölüm karşısında insanlar korku duygusunu beslemişlerdir. Ölüm korkusu ve ölüme karşı çaresiz kalmak bazı inanışları da beraberinde getirmiştir. Bu inanışlar; ölümün ağırlığından kurtulmaya çalışma, ölen kişinin acısını hafifletme veya ölümden kurtulmak gibi amaçlardan dolayı ortaya çıkmıştır.

Ölümlle ilgili inanış ve uygulamalarda kullanılan unsurlar içerisinde taşın da yer aldığı görülmektedir. Taşın ölümlle ilgili uygulamalardaki bazı örnekler şöyle sıralanabilir:

Ölüm gerçekleşen bir evde; “Azrail kılıcını çaldı.” düşüncesiyle, su dolu kaplar boşaltılır, birikmiş sular dökülür. Cenaze evinden dönen kimse hiçbir yere uğramadan doğruca kendi evine gider. Evi uzak bir mesafedeysen bir çeşme başında elini yüzünü yıkar ve

bir taşın üzerine oturur, dinlenir. Bunun sebebi ise üzerindeki ölüm ağırlığını ve bunun yarattığı duyguyu suya, taşa aktarmak inancıyla alakalıdır (Karaca, Üçer, 2016: 25).

Anamur ve Bozyazı'da ise cenaze kaldırıldığı zaman, geride kalanların yüreği taş gibi olsun, ağlamasınlar diye ölen kişinin yatağına bir taş konur. Bir başka uygulamada ise ölen kişinin yıkandığı kazan cenaze kalkınca ters çevrilir. Üzerine üç tane taş konur. Kazan üç gün bu şekilde durur. Bu uygulama yakın zamanda o ailede bir daha ölüm olayının yaşanmaması içindir (Çağlar, 2017: 217, 218).

Ölümlle ilgili uygulamalar incelendiğinde ölümün insanlar üzerinde bıraktığı ağırlık hissinden kurtulma ve ölüm korkusunun önüne geçmek için yapıldığı görülmektedir. Bu ve benzeri uygulama ve inanışlar halen birçok yöremizde varlığını sürdürmektedir.

3.3.4. Nazar İçin Kullanılan Taş

Nazar, bakışlarında negatif enerji barındıran insanların baktıkları kişilerde hastalık, sakatlık vb. gibi etkileri olduğu düşünülen durumdur. Sadece insanlar üzerinde değil hayvanlar ve nesnelere de nazar değebileceğine inanılmaktadır. Kırılan bir nesne veya aniden ölen bir canlıda nazarın etkisi olduğu birçok yörede düşünülen bir durumdur.

Nazarın olumsuz etkilerinden kurtulmak için hayatımızda birçok uygulamaya yer veririz. Bu uygulamalarda nazardan koruması için bazı nesnelere faydalanırız. Bunların başında nazar boncuğu, üzerlik vb. nesnelere gelmektedir. Ayrıca nazarın dini boyutu düşünüldüğünde nazar ayetleri de bu olumsuz durumdan korunmak için okunmaktadır.

Nazardan korunmak için karşımıza çıkan uygulamalarda taşın kullanıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

Anamur ve Bozyazı'da bahçeyi nazara karşı korumak için herkesin görebileceği bir yere ortası delik bir taş asılır. Evi nazara karşı korumak içinse ortası delik küçük taşlar bir ipe dizilir ve dış kapının girişine asılır (Çağlar, 2017: 219, 220).

Mersin'de ortası delik bir taş bulunup boyuna asılırsa, o kişiye nazar değmez. Bu taş eve asıldığında ise hem o evde yaşayanlar hem de ev nazardan korunmuş olur. Gaziantep ve Kahramanmaraş'ta özellikle yeni evlerin önüne kendiliğinden delinmiş taşlar asılır ve evlerin nazardan korunacağına inanılır (Çıblak, 2004: 114).

Nazar için verilen örneklerde uygulamalarda delikli taşların kullanıldığı görülmektedir. Bu taşların delik olması ona göz formu vermek ve bu sayede nazarı savmak için tercih edildiği düşünülebilir.

3.4. Bereket İçin Kullanılan Taş

Türkler tarih boyunca bereket ve bolluk getirdiğine inanılan birçok inanış ve uygulamalara yer vermiştir. Bu uygulamaların bazılarında çeşitli nesnelere kullanılmıştır. Bunlar içerisinde taşın bulunması da dikkat çekmektedir. Taşın içerisinde bulunduğu ve bolluk, bereket getireceğine inanılan taşlarla ilgili uygulamalar ve inanışlar şöyle aktarılabilir:

Tahıl torbaları ve tahıl haznelerinin içine koyularak buğday, arpa, mercimek, nohut gibi malzemelerin bereketini artırmak amacıyla bereket taşı kullanılmaktadır. Bereket taşı kutsal kabul edilen taşlardır. Bu taşların şekil olarak değişik biçimlere sahip olması da dikkat çekici özelliklerindedir. Bereket taşları biçim olarak çeşitli boyutlarda olabildikleri gibi şekilli- şekilsiz biçimleri de Anadolu’da mevcuttur. Bereket amacıyla kullanılan diğer bir taş da “Ayşe-Fatma taşı”dır. Bu taş da bereket taşı gibi bazı malzemelerin bereketini artıracakları düşünülür. Fatma Ana taşı olarak bilinen bu taşın nesli tükenmiş bir deniz hayvanının fosilidir. Uğur böceğine benzediği için bereketin sembolü sayılır (Kavruk, Solmaz, 2020: 69).

Hamile bir kadın, meyve vermeyen ya da az meyvesi olan bir ağacın dallarının birleştiği yere taş koyarsa o yıl meyvenin çok olacağına inanılır. Ayrıca bollukta yumurta bulunmazsa tavuğun altına beyaz bir taş konur böylece yumurtlayacağına inanılır (Çağlar, 2017: 218, 219).

Bolluk ve bereket hayatın her döneminde ve birçok alanda önemli olmuştur. Yukarıda verilen uygulama ve inanışlara benzer birçok uygulama Anadolu’nun birçok yerinde halen uygulanmaya devam etmektedir.

4. Yöre Adıyla Bilinen Taşlar

Ülkemizde bulunan bazı taşlar *Jeolojik Miras* ve *Milli Taşlar* olarak ifade edilir. Bunlar çeşitli yapıların ve sanat eserlerinin asıl malzemesi olmuş, zamanla herkes tarafından daha fazla tanınır hale gelmiştir.

Bu taşların milli taş olarak kabul edilmelerinde bu taşlarla inşa edilen pek çok eser kültürümüzün birer parçası haline gelmiştir. Bu taşlar aynı zamanda ülkemizin jeolojik miraslarıdır (Yardımcı, 2017: 7-8).

Ülkemizde bulunan bu jeolojik miras niteliğindeki taşlar hakkındaki bilgiler aşağıda başlıklar halinde verilecektir.

4.1. Ahlat Taşı

Ahlat taşı volkanik kökenli bir kayadır. Bu taşın bulunduğu ve yaygın şekilde kullanıldığı yer Bitlis'in Ahlat ilçesidir. Yöredeki çeşitli kültürel eserlerde kullanılan bu taş, Selçuklu mezar taşları ve kümbetlerin yapımında kullanılması açısından da önem taşımaktadır. Yörede bulunan görkemli bütün binalar bu taş ile yapılmıştır. Bu değerli taşın karakteristik rengi kırmızının tonlarıdır. En yaygını ise kahverengimsi tona sahip kırmızıdır. Diğer renkleri ise açık sarı ve koyu gridir. Dikkat çekmesi açısından küçük yapılarda kırmızı renk tercih edilirken, büyük binalarda diğer renkleri de kullanılmaktadır. (Kazancı, Gürbüz, 2014: 23, 24).

Günümüzde Ahlat ilçesinde bulunan Büyük Selçuklu Oteli bu taşlardan yapılmıştır. Ayrıca bu taşlar bulunduğu yörede cami minarelerinin yapımında da kullanılmaktadır. Taşların ocaktan çıkarılışı ve şekillendirilmesi oldukça kolaydır (Biçer, 2019: 302).

Bu taş Ahlat'ın kuzeybatısındaki taş ocaklarından çıkarılmaktadır. Taş ocakları ise buldukları mevkiye göre isimlendirilmişlerdir. Yörede bulunan taş ocaklarından Şihkulakları mevkiinden çıkarılan taşların en sağlam ve uzun ömürlü taş oldukları ustalar tarafından ifade edilmiştir (Davulcu, 2017: 419, 420).

4.2. Ankara Taşı

Ankara'nın Gölbaşı ilçesinde çıkan ve kendine özgü pembeliği bulunan sert, sık dokulu ve dayanıklı bir taş olan Ankara taşı, halen görkemini korumaktadır. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Ziraat Bankası, Merkez Bankası gibi eski ve önemli binaların Ankara Taşı ile inşa edildiği bilinmektedir (Yardımcı, 2017: 8).

Bütün Ankara taşları aynı renkte değildir. En çok tercih edilen pembe renkteki taşlar olmasına karşın gri renkte olanları da vardır. Çoğu kez pembe ve gri renkli taşlar birlikte kullanılır. Ankara taşı, sert bir taş olsa da işlenmesi kolaydır. Gözenekli bir yapıda olmadığı için dayanıklıdır. Islandığı zaman ise parlak bir renge sahip olur (Kazancı, Gürbüz, 2014: 25).

4.3. Eskişehir Taşı

Eskişehir taşı aynı zamanda “Lületaşı” veya “Beyaz Altın” olarak da bilinmektedir. Lületaşı, Eskişehir’den çıkartılmasına rağmen çok uzun yıllar “Viyanalı Taşı” olarak da adlandırılmıştır. Çünkü bu taşın en güzel örneklerini Viyanalı ustalar işlemiş ve dünyaya Viyanalı ustalar tarafından tanıtılmıştır (Algan, 2015: 3).

Lületaşı eşyalar, diğer adı Eskişehir taşı olan lületaşının işlenmesiyle elde edilen ürünlerdir. Genellikle pipo, pipo ağızlığı, tespih, kolye, satranç takımı, biblo vb. dekoratif ürünlerin yapımında kullanılmasının yanı sıra sanayinin çeşitli alanlarında da lüle taşı kullanılmaktadır. Ayrıca bu değerli taş ihracatı yapılan ürünler arasında yer almaktadır (Özdemir, Dudaş, 2011: 6).

Eskişehir taşının çıkarıldığı köylerde bu taşla ilgili hemen hemen herkesin anlattığı bir efsane vardır. Bu efsaneye göre eski zamanlarda yaşayan çok yoksul bir çoban varmış. Bir gün yine koyunları otlatmaya çıkarmış, karnını doyurmak için bir ağacın gölgesine oturmuş. Getirdiği azığını tam yiyeceği sırada toprak yükselmeye başlamış ve küçük bir tepe oluşturmuş. Çok geçmeden tepenin üzerine bir köstebek çıkıp oturmuş. Ön ayaklarında yumurta gibi beyaz bir topak varmış. Çoban uzanıp bu topağı almış. Ne olduğunu anlamak için topağı evirip çevirmeye başlamış. Üzerindeki topraklar döküldükçe taş daha da beyazlaşmış. Çoban daha da aklaşsın diye taşı yontmaya başlamış. Çakısını taşa değdirir değdirmez taş birden güzel bir kız olup çıkmış. Kızı görünce çobanın gözleri kamaşmış. Kız ise çobana “Bana dokunmayacaktın çoban.” demiş ve köstebeğin çıktığı deliğe girip kaybolmuş. Çoban gözlerine inanamamış, yaşadıkları hayal dese hayal değilmiş. Çünkü köstebeğin çıktığı tepe yerinde dururmuş. Hemen kızın girdiği deliği eşmeye başlamış. Eşerken eşerken derin bir çukura düşmüş. Köylüler akşam olup da çoban dönmeyince koyunları ve çobanı aramaya çıkmışlar. Önce koyunları görmüşler. Koyunların yanına geldiklerinde kocaman bir çukur görmüşler. Çukurun başına geldiklerinde derin bir kuyu olduğunu görmüşler. Bakmışlar ki çoban elinde bir topak bir taş cansız bir şekilde yatıyor. Çobanı kuyudan çıkarıp defnetmişler. Çobanın elinde buldukları taştan daha çok bulabilmek için de bu kuyuya merdivenle inip orayı kazmaya başlamışlar. Bir apak topak taş damarı bulmuşlar ve adına “aktaş” demişler. Eşeledikçe daha çok bulmuşlar ve bu taşları yukarı taşımışlar. Onları gören başka köylüler de bu taşlardan aramaya başlamışlar. O gün bugündür bu taş köylülerin gelir kaynağı olmuş. Köylüler de kendilerine bu aktaşı getiren köstebeği hep

minnetle anmışlar. Bu efsaneye göre lületaşının piri ve kutsal önderi köstebektir (İleri, 2017: 320, 321).

Ayrıca Eskişehirli halk şairlerinden Ertuğrul Şakar lületaşı ile ilgili maniler söylemiştir. Bunlardan iki tanesi şöyledir:

Toprağım lüle lüle

Kazarım güle güle

Ben yârimi nakşettim

Beyaz altın bir güle.

Lüle taşı işlenir

Balmumuyla taşlanır

Yarı güzel olanlar

Birazcık geç yaşlanır (İleri, 2017: 321, 322).

4.4. Midyat Taşı

Midyat taşı, “Mardin taşı” ve “medeniyetler taşı” olarak da bilinmektedir. Böyle bilinmesinin sebebi ise Mardin’de bulunan taş yapılarının ünündendir. Midyat taşı, Mardin şehrinde hatta güneydoğu Anadolu’daki eski yeni bütün önemli binalarda kullanılmasına rağmen bu eserler kadar tanınmamaktadır. Ocaklardan çıkarılan Midyat taşı beyaz, sarımsı beyaz veya krem renklerde. Ancak bu renk yüzey şartlarda zaman içinde kısmen koyulaşır ve kırmızımsı hal alır (Kazancı, Gürbüz, 2014: 28).

4.5. Nevşehir Taşı

Sıklıkla kullanılmasına rağmen az tanınan volkanik kökenli Nevşehir taşı, Kapadokya olarak bilinen alanda çıkarılmaktadır. Yaygın olan rengi pembemsi bej olmasına karşın doğada farklı renklerde de bulunabilir. Bunların her birine; damarlı, mor taş, Kapadokya beji, gül kurusu gibi ayrı adlar verilmektedir (Yardımcı, 2017: 8).

Nevşehir taşı, yıllardan beri bölgede cami, külliye, kilise, bina vb. yapılarda kullanılmakta, özellikle dekoratif özellikleri itibariyle ülkemizin diğer bölgeleri için de alternatif yapı taşı olabilecek potansiyel taşımaktadır (Korkanç, 2007: 58).

4.6. Oltu Taşı

Türkiye’de en çok bilinen değerli taşlardan olan Oltu taşı, bazı kaynaklarda *Erzurum Taşı*, *kara kehribar*, *siyah kehribar* şeklinde geçmektedir. Oltu taşından yapılan teşbih ve süs eşyaları Erzurum’un simgeleri haline gelmiştir. Ayrıca maden ocakları işletenlere ve Oltu Taşını işleyen sanatkârlara önemli ölçüde gelir kaynağı olmuştur (Doğanay, 2011: 2).

Araştırmacılar tarafından Oltu taşının fosilleşmiş reçineden mi yoksa fosilleşmiş ağaç gövdelerinden mi oluştuğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Yeryüzünde kömür oluşan her ortamda siyah kehribarın bulunmadığı dikkate alınırsa Oltu taşının fosilleşmiş reçineden oluştuğu görüşü daha ağır basmaktadır. Oltu taşının dikkat çekici özelliklerinden biri çıkarıldığında yumuşaklığı hava ile temas etmediği sürece korumasıdır. Bu özelliğinden dolayı taş kolay işlenir. Hava ile temas ettikçe sertleşen ve kullandıkça parlayan değerli bir taştır. Genellikle siyah renge sahipken, bazen koyu kahverengi, gri ve yeşilimsi renklerde de karşımıza çıkmaktadır (Parlak, 2018: 182).

4.7. Sille Taşı

Sille, Konya merkeze yaklaşık 15 km uzaklıkta bulunan ve geçmişi antik zamanlara uzanan tarihi ve kültürel açıdan önemli bir yerleşim merkezidir. Buradaki binaların yapımında yörenin kendi taşlarının kullanılmış olmasıyla Sille taşı adı doğmuştur. Konya’da bulunan birçok tarihi yapıda Sille taşı kullanılmıştır (Kazancı, Gürbüz, 2014: 35).

Sille’de bulunan meskenlerin yapı malzemesi taştır. Sille taşı olarak bilinen bu taş, granit, andezit gibi volkanik arazilerden elde edilen bir kayaç türüdür. Yapı malzemesi olarak kullanılan bu taş Konya’da bulunan birçok eserde kullanılmıştır. Özellikle Selçuklu dönemi eserlerinde kullanılmasıyla dikkat çekmektedir (Tapur, 2009: 23).

4.8. Zile Taşı

Yarı değerli taş sektöründe dünyanın en kıymetli taşlarından birisi olarak bilinen Collawood adlı ağaç menşeli taş dünyada sadece Zile’den çıkmaktadır. Bu taş, miyosen adı verilen dönemde yaşamış ve nesli tükenmiş bir ağaç cinsine ait bir taştır. Takı yapımında

kullanılan bu değerli taş, siyah, kırmızı, yeşil, mavi, sarı gibi renklindedir. Farklı renklere sahip bu taş görsel anlamda da oldukça güzeldir (Yardımcı: 2017: 10).

5. İşlevsel Bazı Taşlar

Taş eski zamanlardan beri birçok işlevde kullanılmaktadır. Bu taşlar günlük hayatı kolaylaştırmak amacıyla araç gereç olarak hayatımızda yer almaya devam etmektedir. İşlevsel olarak kullanılan taşlar kimi zaman yapı malzemesi olarak kimi zaman topraktan elde edilen ürünlerin işlenmesi vb. şekillerde kullanılmasıyla dikkat çekmektedir. Taşın sert ve ağır yapısı bu işlevlerde kullanılmasında temel sebep olarak düşünülebilir.

Eskiden beri kullanılmaya devam eden bu fonksiyonel taşlardan bazıları aşağıdaki başlıklar altında ele alınacaktır.

5.1. Bulgur Taşı

Bulgur eski zamanlardan beri Türk toplumunun en çok tükettiği gıdalar arasında yer almaktadır. Buğday bulgur haline gelirken bazı işlemlerden ve aşamalardan geçmektedir. Bu işlemler; temizleme, kaynatma, kurutma, öğütme, eleme gibi aşamalarda gerçekleşir.

Bulgur yıkanıp kurutulduktan sonra daha kolay pişmesi ve kabuğundan ayrılması için iki taş arasında kırılmasını sağlayan taştır. Yuvarlak, iki gözenekli 40- 50 cm çapında sert iki taş bulgur taşı olarak kullanılır. Bu iki taş arasında yuvarlak deliğin altında dikdörtgen şeklinde bir açıklık bulunur. Buraya kırılacak buğdayın küçüklüğünü ayarlamak için ahşap bir parça konulur. Bu ahşap parça iki taşın arasında küçük bir boşluk oluşturduğu için üstteki taş çevrildikçe kırılan parçalar yanlara doğru dökülür. Alttaki bu ahşap parça olmazsa iki taş birbirini tahrip eder. Üstteki taşın kenarında taşı çevirebilmek için bir de sap takılır (Acun, 2018: 135).

5.2. Dibek Taşı

Bulgur elde etmek için kullanılan taşlardan biri de dibek taşıdır. Dibek taşı da, bulgur yıkanıp kurutulduktan kullanılmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Buğdayın kolay pişirilip kabuğundan ayrılması için dibek taşında ahşap tokmakla dövülür. Bu taş köy meydanlarında, harman yerlerinde ve çeşme kenarlarında yer alır. Dövülen buğday, keşkek, çorba gibi yemeklerin yapımında kullanılır. Dövülen buğdaya ise yarma adı verilir (Acun, 2018: 129).

Dibek taşı kare biçimine benzer ve bu taşın ortası oyuktur. Taşın ortasına dökülen bulgur, ahşap bir tokmakla dövülür. Bu işlemi yapan kişi ayaktadır ve eğilerek yapar. Bu yüzden taşın yüksekliği 70-80 cm arası olması gerekir. Dibek taşlarında yalnızca bulgur dövülmez. Bu taşlarda çorbalık ve aşure yapımında kullanılan buğday da dövülür (Dolunay, 2017: 185, 186).

5.3. Kapı Taşı

Cami, tekke, türbe, konut vb. mimari yapıların kapı ve pencere kanatlarının önlerine konulan, şiddetli çarpmalar sonucunda oluşacak zararların önüne geçmek veya kapının devamlı açık kalmasının istendiği durumlarda kullanılan ağırlıklara kapı taşı adı verilir. Bu taşlar işlemlerle süslenmiş olabildiği gibi sade olanları da mevcuttur (Acun, 2018: 149).

5.4. Lo (Loğ) Taşı

Lo taşı Anadolu'da toprak evlerin damını sertleştirmek için kullanılan yuvarlak geniş taşlardır. Bu taşlar sayesinde kar, yağmur sonrasında damların sertleştirilip toprağının sıkıştırılarak damın su akıtmasını engellenir. Lo taşları iki ucundan delikleri olan, "Y" şeklinde demir veya tahta vasıtasıyla çekilip yuvarlanarak kullanılan taşlardır (Kavruk, Solmaz, 2020: 67, 68).

6. Taşlarla Oynanan Bazı Çocuk Oyunları

Çocuğun sosyalleşmesinde önemli bir rolü olan çocuk oyunlarının tarihi de çok eskilere dayanmaktadır. Kazılarda elde edilen eserler incelendiğinde Eski Mısır'da topaç, tahta at ve oyuncak bebeklerle çeşitli oyunlar oynandığı söylenebilir. Eski Yunan, Roma ve Çin uygarlıklarında da buna benzer bulgular mevcuttur. Çocuk oyunlarında kullanılan oyuncaklar çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunan unsurlardandır. Bugün, Anadolu'da unutulmaya yüz tutmuş çocuk oyunlarında kullanılan temel malzemeler taş, sopa, ip ve top gibi ulaşılması kolay nesnelere sahiptir. Çocuğun gelişmesinde önemli bir rolü olan bu oyuncakların teknolojinin gelişmesiyle farklılaşmaya başlamıştır. Eskiden oynanan oyun ve oyuncaklar her geçen gün şekil değiştirmekte ve eskiden kullanılan taş, sopa, ip ve top gibi kolay ulaşılan oyuncakların yerini lego, uzaktan kumandalı araba, robot ya da bilgisayar gibi dijital ortamlarda oynanan oyunlar almaya başlamıştır (Bulduk, 2019: 396).

Günümüzde azalsa da halen çocuk oyunlarında kullanılan doğal nesnelere biri de taştır. Taş, oynanan çocuk oyunlarında çeşitli görevlerde karşımıza çıkmaktadır. Gelişen

teknolojiyle unutulmaya yüz tutmuş taş ile oynanan oyunlardan bazıları aşağıdaki başlıklar altında ele alınacaktır.

6.1. Beş Taş

Birçok yörede oynanan beş taş oyunu hem kızlar hem de erkekler tarafından oynanan oyunlardan biridir. İki kişi arasında oynanır. Oyunu oynamak için beş tane küçük taş bulunur. Bu taşların yerden kolay alınabilmesi için yuvarlak olması gerekmektedir. Taşların büyüklüğü ise misket büyüklüğünde olmalıdır. Oyunu başlatan kişi, ilk önce beş taşı yere atar. Daha sonra yerden gözüne kestirdiği bir taşı alarak havaya atar ve aynı anda yerden aldığı taşla beraber havaya atmış olduğu taşı da yakalarsa birleri bitirmiş olur. Havaya attığı taşı, yere düşmeden yakalayamayan oyuncu oyun dışı kalır. Oyuncu birleri tamamladıktan sonra ikilere geçer. Üçleri de bu şekilde tamamlayıp dörtlere geçtiğinde farklı bir uygulama karşımıza çıkar. Dörtlerden sonra oyuncu “analar” aşamasına geçer. Analarda durum biraz daha farklıdır. Oyuncu bu kez oynadıkları beş tane taşı mesafeli şekilde birbirine değme ihtimallerini düşünerek aralarında mesafe olacak şekilde yere dizer. Sol elinin başparmağı ile işaret parmağının uçları yere gelecek şekilde bir tünel oluşturur. Daha sonra yerdeki taşlardan birini alır havaya atar, aynı anda havaya attığı taş yere temas etmeden yerdeki taşlardan birini tünelden içeri atmalıdır. Oyuncu yerdeki taşların tamamını tünelden içeri attıktan sonra en zor kısım olan puan alma işlemine geçilir. Oyuncu beş taşı birden avucunun içine alır ve havaya doğru atar ve aynı anda elini ters çevirerek havaya attığı taşları elinin tersiyle yakalamaya çalışır. Bu taş seri tamamlanana kadar devam eder. Tüm bu görevleri eksiksiz yapan oyuncu, başarılı sayılır ve puan kazanır (Irmak, 2016: 69).

6.2. Cıngılıs

Akçaabat yöresinde genellikle kız çocukları tarafından oynanan bu oyunda toplam üç oyuncu bulunur. Oyuncular mümkün olduğunca aynı boyda taşlar toplayıp bunları üst üste dizerler. Taşın sağına ve soluna yaklaşık 2-2,5 metre uzunluğunda çizgi çekilir. Daha sonra ebe seçimi yapılır. Ebe seçimi yapılırken kura veya tekerlemeden faydalanılır. Seçilen ebe taşların başına geçer. Oyunculardan biri sağ, diğeri sol çizginin sonuna geçerler. İki uçtaki oyuncuların amacı, topla ortadaki taşları devirmektir. Oyunculardan biri topla ortadaki taşları devirdiğinde ebe hızlıca taşları tekrar dizmeye çalışır. Şayet taşları deviren oyuncu ebe taşları dizmeden yetişirse ebe olmaktan kurtulur, ebe taşları dizerse ebe yetişemeyen oyuncu olur. Oyuncular ortadaki taşları devirmek için topu atarken eğer top çizginin yarısında kalırsa, ebe

oyuncuyu yakalamaya çalışır. Oyuncu yakalanmadan topu almalıdır; aksi halde ebe o oyuncu olur (Aça, 2018: 53).

6.3. Dalye

Çorum yöresinde oynandığı tespit edilen dalye oyunu şu şekilde oynanmaktadır:

Oyun oynarken iki grup oluşturulur. Oyunda kullanılacak malzemeler bir top ve yassı taşlardır. Taşların sayısını oynayanlar belirler. Ortalama olarak genellikle 7-8 yassı taş kullanılır. Yassı taşlar üst üste dizildikten sonra atış yapacak gruptan bir oyuncu eline topu alarak yaklaşık 4-5 metre uzaklıktaki taşlara doğru yuvarlar. Oyuncunun amacı taşları yıkmaktır. Ne kadar az taş yıkılırsa takımın işleri de o kadar kolaylaşacaktır. Atış yapılıp, taşlar yıkılınca oyun başlamıştır. Top karşı takıma geçtiğinde atış yapanlar yıktıkları taşları üst üste tekrar dizmeye çalışırken, diğerleri topla onları vurmaya çalışırlar. Ebe olan takımın oyuncuları diğer takım arkadaşlarına topu atabilirler. Topla vurulan oyun dışı kalır. Eğer atılan top yere düşmeden yakalanırsa oyuncu vurulmamış sayılır. Topu tutan oyuncu daha sonra topu rakiplerinin ulaşamayacağı kadar uzak bir yere fırlatır, böylece takım arkadaşlarına zaman kazandırmaya çalışır. Onlar taşları bu sırada üst üste dizmeye çalışırlar. Tüm taşları dizerlerse, oyunu kazanırlar, taşları dizmeden vurulurlarsa kaybetmiş olurlar (Başal, 2007: 254).

6.4. Çizgi (Seksek) Oyunu

Birçok yörede taş ile oynanan oyunların başında çizgi ya da bilinen diğer adıyla seksek oyunu gelir. Çizgi oyununa başlamadan önce yere tebeşirle sırası üzerine veya yan yana kareler veya daireler çizilir. Daha sonra bu alanların her biri numaralandırılır. Oyuncuya bu oyunda yassı bir taş eşlik eder. Oyuncu ilk başta taşı en yakınındaki kare alanın içine atmaya çalışır. Eğer bu taş çizgiye gelirse oyuncu kaybetmiş olur. Sıra diğer oyuncuya geçer. Çizgiye değdirmeden attığında ise tek ayak üzerinde taşı sırasıyla diğer kare alanlara yere bastığı ayağıyla itirmeye çalışır. Bunu yaparken taşın çizgide kalmaması gerekir. Kare alanlara gidiş tamamlanınca dönüş de aynı şekilde yapılır ve oyun tamamlanmaya çalışılır. Oyunu bu şekilde tamamlayamazsa sıra diğer oyuncuya geçer o da aynı şekilde oyunu tamamlamaya çalışır.

Bir diğer oynama şeklinde ise taşın atıldığı kare alanda taş kalır ve oyuncu taşın bulunduğu alanı atlayarak diğer alanlara zıplamaya çalışır. Dönüşte de taşın bulunduğu alana

geldiğinde eğilip taşı yerden alır ve yine o alana basmadan diğerine zıplamaya çalışır. Burada da taşın çizgiye gelmemesi şartı vardır.

Çizgi oyunu günümüzde halen daha geliştirilmiş şekillerde okul bahçelerinde oynanmaya devam etmektedir.

7. Modern Şifacılıkta Kullanılan Bazı Taşlar

Taşlar, tedavi yöntemi olarak kullanılmalarının yanı sıra ruhsal gelişime yardımcı olmak, pozitif enerji vermek, stresten kurtarmak ve hafızayı güçlendirmek gibi amaçlarla da kullanılmışlardır. Bu amaçlarla kullanılan taşlardan bazıları ve hangi durumlara iyi geldiği Mehmet Yardımcı'dan edinilen bilgilere göre şöyledir:

7.1. Aytası

İlk medeniyetlerden bu yana değerli taşlar arasında yer alan aytası, mücevher yapımında kullanılmaktadır. Aytasının faydaları ise hormon dengesini ve sindirim sistemini düzenler, ruhsal dengeyi sağlar. Aytası aynı zamanda nazara karşı etkili olan taşlardan biridir.

7.2. Kuvars Taşı

Günümüzde biblo, süs ve ziynet eşyası yapımında kullanılan kuvars taşı, aynı zamanda şifa dağıtan taşlar arasında yer almaktadır. Kuvars taşının kemik ve eklem ağrılarını giderdiğine ve stresi azalttığına inanılır.

7.3. Ametist Taşı

Etki bakımından en güçlü taşlardan biri olan Ametist taşının cilt hastalıklarını giderdiğine inanılır. Ayrıca migren, stres ve sinir sistemine iyi gelir ve ruhsal dengeyi sağlamaya yardımcı olur.

7.4. Mercan Taşı

Hayat ağacı ve koral isimleriyle de bilinen mercan, en önemli şifalı taşlardan biri olarak kabul edilir. Daha çok kolye, bileklik, yüzük gibi takı yapımında kullanılır. Doğada az

miktarda bulunduğundan dolayı oldukça değerlidir. Kur'anı Kerimde adı geçen organik minerallerden biri olan mercanın alerjik rahatsızlıklara iyi geldiğine inanılır.

7.5. Firuze Taşı

Adını Farsçadan alan bu taş, sahip olduğu mavi renkten ötürü nazarı ve kötü bakışı teskin ettiğine, ayrıca solunum yolu hastalıklarına iyi geldiğine ve boğaz ağrılarını giderdiğine inanılmaktadır (Yardımcı, 2017: 3, 4, 5).

III. BÖLÜM: ANADOLU SAHASI TÜRK MASALLARINDA TAŞ

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan taş, sözlü kültür ürünlerinden olan masalarda günlük hayatta kullanım şekillerine benzer şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Kıymetli ve özel taşlar, çeşitli işlevlerde taşlar, anlatımı güçlendirmek için kullanılan taşlar gibi birçok özelliğe taş, masalarda yer almaktadır.

Gündelik hayatta karşılaşılan büyü, fal, dilek taşları gibi taşların, çocukluktan beri dinlenen masalarda da yer almasıyla dikkati çekmektedir. Sabır taşını ve sabır taşının çatlamasını duymayan insan azdır. Başına gelen sıkıntıları sabır taşına anlatan kızın sözleri biter bitmez sabır taşının ortasından çatlayıpvermesi ve kızın taşa hitaben: "Ben bu kadar çile çektim, hepsine sabrettim, dayandım çektiklerime sen dinlemeye bile dayanamadın." demesi çocukların hafızalarında yer etmiştir (Tanyu, 2007: 2).

Türk mitolojisi çerçevesinde önemli inanışlardan biri olan taşlarla ilgili inanmalar ve bunu bağlı olarak gelişen taş kültü, destan, masal, efsane gibi halk anlatımlarına da sirayet etmiştir (Sakaoğlu, 2019:178).

Anadolu sahası Türk masalarında taşın nasıl yer aldığı konusu, elde edilen örnekler üzerinden şu başlıklar halinde sıralanabilir:

1. Taş-Zaman İlişkisi

Masalarda kahramanın içinde bulunduğu zamanı veya olayın gerçekleşme süresini ifade etmek için taş motifinden faydalanılmıştır. Taşın zamanla olan ilişkisi anlatılırken genellikle "iki taş arası" ifadesinin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Taş zaman ilişkisine, taranan metinlerden örnek olarak verileceklerden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

"Hani dediğini de eder Keloğlan! İki taş arasında o yana geçer bu yana geçer, kocakarının eğireceği yün ile yumağı kapmasıyla kaçması bir olur." (Güney: 1992: 134). Örnekte görüldüğü üzere Keloğlan'ın amacına ulaşmak için geçirdiği süre ifade edilirken "iki taş arası" ifadesi kullanılmıştır.

Taş- zaman ilişkisi açısından diğer bir örnek ise:

"Mistik -emlik kuzudan ağzı yandıği için- bir daha yaş tahtaya basar mı, kulaklarını onlardan ayırmamış. Devlerin, iki taş arasında bir vakit bulup da:

Hele kan uykuda iken bu üçünün kanına girelim bu gece! (Güney, 1992: 27). Örneği incelediğimizde yine karşımıza zaman ifade etmek için “*iki taş arası*” ifadesi kullanılmıştır.

Taş zaman ilişkisi genel olarak değerlendirildiğinde elde edilen örneklerden yola çıkarak, zamanı, taş ile ifade etmek için “*iki taş arası*” ifadesi kullanıldığı tespit edilmiştir. Taşın masalda zaman ifade etmesi dikkat çekici bir özelliktir.

2. Taş- Mekân İlişkisi

Taş günlük hayatımızda inanışlarımızda, hayatımızı devam ettirirken kullandığımız malzemeler arasında, çeşitli anlamlar ve işlevler yüklememiz açısından önemli bir yere sahiptir. Masallarda taş ile mekân ilişkisi araştırıldığında taş; kimi zaman kahramanların oturduğu, dinlendiği yer olarak, kimi zaman kahramanın evi şeklinde kimi zamanda kahramanın aradığı veya ulaşmak istediği bir şeyin bulunmasında kahramana yardımcı olan unsur şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Masallardaki taş mekân ilişkisi ile ilgili tespit edilen örneklerden yola çıkarak aşağıdaki başlıklar elde edilmiştir:

2.1. Kahramana Yardım Eden veya Kötülük Yapan Olağanüstü Varlıkların Yaşadığı/Bulunduğu Yer Olarak Taş

Anadolu sahası Türk masallarında taşın mekanla olan ilişkisi incelendiğinde genellikle kahramana yardımcı olan veya kötülük yapacak olan olağanüstü varlıkların yaşadığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olağanüstü varlık ya bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir Arap veya olağanüstü güçlere sahip başka bir varlık şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu varlıkların ortaya çıkması için masal kahramanı, altında bulunduğu söylenen veya bilinen taş/kayaya vurur veya özel bir şekilde seslenir; böylece olağanüstü varlık ortaya çıkar.

Olağanüstü varlıkların yaşadığı taş her zaman doğada bulunan bir taş ya da kaya olarak karşımıza çıkmaz. Bazen bir değirmen taşı bazen de özel bir taş bu varlıkların yaşadıkları yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Olağanüstü varlıkların yaşadıkları yer olarak masalarda yer alan taş örneklerinden bazıları aşağıda verilecektir. Bunlardan ilki “Nalıncı ile Padişah” masalında şöyle geçmektedir:

“*Mehmet Ağa sevinerek dağa gider. Kütüğü aldığı kayanın dibine varır. Kamçıyı taşa olanca kuvvetiyle vurur. O kayadan bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir Arap çıkar, “Emret Aslanım”, der* (Boratav, 2009: 212). Örnekte bir dudağı gökte bir dudağı yerde olan Arap, Mehmet ağanın kamçısını taşa vurması sonucu ortaya çıkar. Taşın altında yaşayan bu varlıkların farklı farklı ortaya çıkma şekillerinden biri de bu örnekte karşımıza çıkmaktadır.

Diğer bir örnek ise “Altın Horoz” masalında geçmektedir. Masalda, yaşlı masal kahramanının “Off!” demesiyle taş yerinden oynamış ve yaşlı adamın oturduğu taşın altından bir duman yükselmiş. Bu dumanın arasından bir iyilik perisi çıkmıştır (Kaya, 2004: 41).

Anadolu’da derlenen masal metinlerinde taşın olağanüstü varlıkların yaşadığı yer olarak yer alması sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Anadolu’nun farklı yerlerinde derlenen masalarda taş-mekân ilişkisi olağanüstü varlıkların yaşadığı yer olarak benzer şekillerde yer almaktadır.

2.2. Kahramanların Oturmak/Dinlenmek/Uyumak vb. Amaçlar İçin Kullandığı Yer Olarak Taş

Anadolu sahası masallarında en çok karşılaşılan taş-mekân ilişkisinin bir diğeri ise kahramanların veya hayvanların ya da diğer varlıkların çeşitli amaçlarla üzerine oturduğu taş, şeklindedir. Kahraman bir şey düşünceği zaman veya dinlenmek istediği zaman bir taşın üzerine çıkar. Aynı şekilde bir hayvan veya olağanüstü bir varlık dinlenmek, uyumak, ötmek gibi amaçlar için bir taş üzerine oturur veya konar.

İnsan ve hayvanların bu amaçlar için kullandığı taş unsuru iki başlık altında ele alınabilir:

2.2.1. İnsanların Oturmak/Dinlenmek/ Uyumak vb. Amaçlar İçin Kullandığı Yer Olarak Taş

Taşı başın altında yastık yapmanın kutsal bir anlam taşıdığı öne sürülür. Kariye müzesindeki taş tabloda cennet, merdivenin altında başını taşa koymuş bir biçimde resmedilmiştir (Yardımcı, 2017: 6).

Masalarda ise kahraman genellikle zorlu yollardan giderken veya yorulduğu bir esnada dinlenmek için bir taş üzerine oturur. Bazen de bir şey düşünmek vb. amaçlar için yine kahraman kendisine bir taş seçer. Taş, mekân ilişkisi içerisinde kahramanın oturduğu yer olarak oldukça fazla karşımıza çıkmaktadır.

Ağız özellikleriyle derlenmiş, “Mehmed’in Hekati” adlı masalda kahramanın bir taşın üzerinde oturup düşünmesi şu şekilde aktarılmıştır:

“Mehmed’de ses mi var. Kapısının önünde bir daş varyıdı. Daşın üzerine otdu, tüşünmepe başdadı ki, on gün ne zaman gelşeceh ki, benim başımı goğardsınnar.” (Aslan, 2017: 79) Masal kahramanı, kapısının önünde bulunan bir taşta oturur ve orada düşünmeye başlar. Taş bu şekilde masalda kahramana eşlik etmiş olur.

Kahramanın dinlenmek için seçtiği yer olarak geçen taş unsurunun bir diğer örneği ise Erzurum masallarında yer alan “Üç Karpuz Güzeli” masalında şöyle yer alır:

“Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde bir padişahın bir oğlu varmış. Günün birinde lalasıyla birlikte dünya güzelini aramak için seyahate çıkarlar. Öyle yorulurlar öyle yorulurlar ki bir taşın üzerine otururlar (Seyidoğlu, 2016: 201). Bu örnekte de görüldüğü üzere masalın kahramanları yorulunca dinlenmek için kendilerine mekân olarak bir taş seçerler.

Kahramanın belirli bir amaç için oturduğu taş unsuru bulunan diğer bir örnek ise “Keloğlan ile İhtiyar” masalında geçmektedir:

“Keloğlan, hamamdan çıktıktan sonra kimsenin bulunmadığı bir yerde bir taş üzerine oturarak:

Yumurtla tavuğum, yumurtla! demiş (Tezel, 2017: 465). Bu örnekte ise Keloğlan tavuğunun yumurtlaması için bir taşın üzerine oturur ve bekler.

Masal kahramanının uyumak için kullandığı yer ise diğer bir örnekte mezar taşı ile ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Erzurum masallarında yer alan “Yılan Bey” masalında geçen örnekte; padişahın evinden ayrılan masal kahramanı yol ve iz bilmemektedir. Kendine bir yol tutar ve yolun sonunda bir mezarlığa varır. Geceyi mezarlıkta geçirmeye karar veren kız, farkında olmadan başını bir mezar taşına koyar ve uykuya dalar.” (Seyidoğlu, 2016: 15). Bu örnekte de masal kahramanı zorlu bir yola çıkar ve dinlenmek için bir mezarlık seçer. Uykuya dalarken de ona bir mezar taşı eşlik eder.

Masal kahramanının konuşma yapmak için üzerine çıktığı bir taş örneği ise “Kız Padişah” adlı masalda şu şekilde geçmektedir:

Masal kahramanı kız, kaçarken devlerin eline düşer. Kırk dev içerisinde sadece birinin karısı olmadığı için kızı o devin karısı yapmak isterler. Kız da devlerin yanına bunun için geldiğini söyler; fakat önce devlere nutuk atmak için bir taşın üzerine çıkar. Taşın üzerine çıkarak yaptığı konuşmada devlere; karılarına erkek kıyafeti giydirdikleri için karşıdan hepsini erkek zannettiğini söyler. Devler bu konuşmayı haklı bulup yanlış yaptıklarını söylerler (Günay, 2011: 118, 119). Bu örnekte ise devlerin eline düşen kız onlara bir konuşma yapmak, nutuk atmak için bir taşın üzerine çıkıp konuşmasını orada gerçekleştirmektedir. Burada masal kahramanının devlerin boyuna yetişebilmek; onların üzerinde etkili olabilmek için bir taşın üzerine çıktığı söylenebilir.

Verilen örnekler incelendiğinde masal kahramanlarının mekân olarak taşı seçmeleri olayların çoğunlukla doğada gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır, yorumu yapılabilir. Amaçlarına ulaşmak için veya olumsuz bir durumdan kurtulmak için yollara düşen masal kahramanına dinlenmek için, uyumak için veya düşünmek için doğada en kolay bulunan unsurlardan biri olan taşlar eşlik etmektedir.

2.2.2. Hayvanların Üzerine Çıktığı/Konduğu/Bulunduğu Yer Olarak Taş

Masallarda geçen hayvanlar, taşı uyumak veya masal kahramanı ile konuşmak, onun dikkatini çekmek kullanır. Hayvanlar, masaldaki diğer kişiler gibi taşı mekân olarak benzer amaçlar için kullanmaktadır.

Hayvanların taşı mekân olarak kullandığı örnek “Ayı Kulağı” masalında aşağıdaki şekilde geçmektedir:

“Odun kıra kıra gidiyor, bir odanın eni kadar düz bir yerde, bir taşın üzerinde bir ayı görüyor. Ayı buna bağıyor:

Gelip benimle oturup kalkarsan sana bir şey etmeyeceğim, yoksa seni parçalayacağım.” (Günay, 2011: 131). Elâzığ masallarında geçen bu örnekte odunculuk yapan adam, Malatya tarafına odun toplamaya gittiğinde taşın üzerinde bir ayı görmekte ve onunla konuşmaktadır.

Hayvanların taşı mekân olarak seçtiği diğer bir örnekte ise padişah ölmek üzereyken oğullarına vasiyet eder. Onlara; kız kardeşlerine kim talip olursa onlara vermelerini söyler. Günler sonra kapıya bir kuş gelir ve diğer kardeşler razı olmasa da en küçük kardeşleri babalarının vasiyetini yerine getirir. Birkaç gün sonra bir tilki gelir ve kapıdaki taşın üzerine

oturarak ortanca kıza talip olur. Kız ne yaparsa yapsın tilki taşın üzerinden kalkmaz (Seyidoğlu, 2016: 158, 159). “Padişahın Üç Kızı” adlı masalda geçen bu örnek incelendiğinde ortanca kıza talip olan tilki, bir taşın üzerinde oturur ve kıızı almadan gitmeyeceğinin mesajını taşın üzerinden kalkmayarak verir. Masalda geçen bu taş, özel bir isimle yer almasa da taşın diğer bölümlerde ele alınacak dünürcü taşı olduğu anlaşılmaktadır.

Masallarda hayvanlar da diğer masal kahramanları gibi çoğu zaman belirli amaçlar için kendilerine mekân olarak taşı seçmektedirler. İncelenen örneklerde görüldüğu üzere taş, mekân olarak birçok varlığın tercih ettiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Gizli Bir Yeri Altında Bulunduran Taş

Masallarda taş-mekân ilişkisi incelendiğinde taşın özel bir mekânı gizlediği örnekler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; kahraman taşı kaldırdığında veya taşa sihirli bazı sözcükler söylediğinde taş açılır ve bir merdiven aracılığıyla taşın altına doğru inilir ve orada bir konak veya bir oda bulunur.

Taşın sakladığı gizemli mekânlar bir deve, bir periye ya da olağanüstü özelliklere sahip başka bir varlığa aittir. Bu mekânlar genellikle konak, saray veya büyük, ihtişamlı bir oda olarak karşımıza çıkmaktadır. Taşın altında yaşayan bu olağanüstü varlıklar, kahramana yardımcı olacak ya da kahramanın savaşmasını gerektirecek şekilde masalarda yer almaktadır.

Taşın gizli bir yeri kapatması veya gizlemesi ile ilgili örnek Sivas masallarında yer alan “Devin Kızı” masalında şöyle yer almaktadır:

“Kız, uyanmış ki dağ başında tek başına... O tarafa dönmüş kimse yok. Sonra orda bir taş görüyor. Taşı zorla yerinden kaldırıyor ki aşağı doğru bir merdiven iniyor. Taşı zorla yerinden kaldırıyor ki aşağı doğru bir merdiven iniyor. Merdivenleri inip bakıyor ki koca bir konak.” (Kaya, 2004: 159). Masalın devamında ise kız evde bulunan eşyalardan o konağın bir deve ait olduğunu anlamaktadır. Taş, deve ait bir konağı gizleme göreviyle bu örnekte karşımıza çıkmaktadır.

Taşın gizlediği bu mekânlar, olağanüstü varlıklara ait olmasının yanı sıra zor durumda kalan masal kahramanlarına da sığınacak veya onların yaşamlarını devam ettirecekleri yerler olarak da masalarda yer almaktadır.

2.4. Kahramanın İhtiyacı Olan veya Sahip Olduğu Unsurların Altında/ Yanında Bulunduğu Yer Olarak Taş

Günlük hayatta altın gibi değerli hazinelerin saklandığı yerler olarak toprağın altı bilinir. Masalarda ise bu hazineler, toprağın altında olmasının yanı sıra bir taşın altında, yanında hatta taşın içinde saklı olarak karşımıza çıkar.

Kahramana, altında değerli şeyler saklı olan taşı, olağanüstü bir varlık veya bilge bir insan bazen de bir hayvan işaret eder ve kahramanın ona ulaşmasını sağlar. İncelenen masal metinlerinden “Tamahkâr Köylü” adlı masalda geçen örnekte tilki şunları söyler:

Arkadaşlar şu insanoğlu ne avanaktır, bu yolda giderken ilerdeki köşede bir taş vardır. O taşın önünde de büyük bir taş vardır. Onun altındaki güvecin içi altın dolu, alıp da o altınları yemezler.” (Sakaoğlu, 2002: 286).

İçerisinde altın veya değerli başka bir maden bulunan taşlar ise bazı şartlar yerine getirildiğinde parçalanır ve içerisinden altınlar dökülür. Bazen söylenmesi gereken bir söz, bazen de taşı parçalamak için kullanılan bir aletle taşın içerisindeki değerli hazineler kahraman tarafından ele geçirilir.

Taş, kahramanın ihtiyacı olan diğer bazı nesnelerin bulunduğu yeri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Kahraman aradığı veya ihtiyacı olan şeyi bir taşın yanında, arkasında veya iki taş arasında bulmaktadır. Bu nesne bazen bir yemek veya bir hayvan bazen de kahramanın aradığı başka bir unsur olabilmektedir. Örneğin “Namert ile Cömert” adlı masalda masal kahramanı Cömert, arkadaşı Namert yemeğinden vermediği için ona kızar ve yanından ayrılır. Bir mağaraya rastlar ve içeriye girer. Sağına soluna bakınırken ilerde taşların arkasında hazır yemeklerin olduğunu görür. Çok aç olduğu için o yemeklerden yer. Dışarıdan sesler gelmeye başlayınca da bir köşeye saklanır (Sakaoğlu, 2002: 284).

Masal kahramanının sahip olduğu bir şeyi bıraktığı veya o şeyin bulunduğu yer olarak taşın geçtiği diğer bir örnek “Tavuk Kız” adlı masalda şu şekilde yer almaktadır:

Ferik donuna giren peri kızı, padişahın oğlunun bahçesine girip elmaları ve gülleri koparırmış. Bir gün padişahın oğlu onu takip eder. Kız, havuzun kenarına gelir ve donundan çıkar. Onu bir taşın yanına koyar daha sonra yüzüklerini çıkarıp onları da taşın üstüne koyar. Öyle güzel bir kız olur ki padişah oğlu kıza âşık olur. Kız orada yıkanmaya başlar. Havuzun içine girip yüzer ve çıkar. Padişah oğlu da o yüzerken hemen yüzüğün birini alıp cebine koyar

ve saklanır.” (Seyidoğlu, 2016: 132). Örnekte görüldüğü üzere ferik donuna giren masal kahramanı suya girmeden önce donundan çıkar ve onu bir taşın yanına koyar. Bunun yanı sıra yüzüklerini de suya girmeden önce bir taşın üzerine bırakır. Burada taş, kız için önemli iki nesneyi bıraktığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ele alınan masal örneklerinde taş, kahramanların ihtiyacı olan şeyleri bulduğu ya da sahip oldukları maddi manevi kıymetli eşyalarını bıraktıkları yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahraman için önemli olan bu unsurların yerini belli etmek için masalarda taş, önemli bir unsur olarak yer almaktadır.

2.5. Yaşam Sürdürülen Mekân/ Ev Olarak Kullanılan Taş

Mekân denince aklımıza genellikle yaşanan yer veya bulunulan ortam gelir. Masalarda taş-mekân ilişkisi içerisinde masal kahramanının evi veya yaşadığı yer olarak taş motifi karşımıza çıkmaktadır. Bu yerlerden bir tanesi mağaralardır. Kimi zaman mağara yerine “*taş oyuğu*” ifadesi de kullanılmaktadır.

Yaşanılan yer olarak geçen taş örneği Elâziğ masallarında yer alan “Kara Dirhem Hokkası” masalında şöyle yer almaktadır:

“Bunu yediriyor içiriyorlar, hizmet ediyorlar. Üç gün geçince bu oğlan: “Ben artık gideceğim.”

“Yok nereye gideceksin, daha şu karşıki taşın deliğinde benim hemşiremin payitahtı var, daha oraya gideceğiz.” (Günay, 2011: 250). Padişahın oğlunun yardım ettiği bir dudağı yerde bir dudağı gökte olan Arap, Ecinni padişahının oğludur. Arap, padişahın oğluna yaptığı iyiliklere teşekkür etmek için onu babasının yaşadığı yere götürmek ister. Ecinni padişahının yaşadığı yer olarak geçen mekân bir taşın deliği olarak masalda geçmektedir. Aynı şekilde padişahın kardeşinin payitahtı için de taş deliği ifadesi kullanılmaktadır.

Örnek incelendiğinde olağanüstü özelliklere sahip olan kahramanın yaşadığı yer bir taşın deliğidir. Masalarda yer alan bu kahramanların yaşadığı yerler de sıradan mekanlar değil ya bir taş deliği ya da kimsenin bilmediği farklı mekanlardır.

3. Taş- Renk İlişkisi

Taş denince aklımıza sadece sert bir cisim olan taş gelmez. Farklı renkte farklı özellikte, görsel olarak dikkat çeken taşlarla karşılaşırız. Bu taşlara farklı anlamlar yüklenir ve değişik özellikleri olduğuna inanılır.

Anadolu sahası Türk masalları incelendiğinde masallarda farklı renkte taşlar karşımıza çıkmaktadır. Bu taşlar çoğu zaman masal içinde belirli bir anlam ifade etmeden taşın sadece rengini vurgulamak için kullanılmıştır.

İncelenen masallar da tespit edilen renkli taşlar ve masallarda nasıl yer aldıkları aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır.

3.1. Ak/Beyaz Taş

Beyaz renk genellikle masumiyetin, saflığın, temizliğin simgesi olarak bilinir. Masallarda beyaz renk sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Fakat beyaz renkte taş örneği kısıtlıdır. Beyaz taşın geçtiği örnekler ve beyaz rengin taşta özel bir anlam katıp katmadığı örnekler üzerinden ele alınacaktır.

Beyaz taş ile ilgili ilk örnek “Bostancı Dede” masalında geçer. Gülsinan hikâyesini dinlemek isteyen şehzade bir alimin yanına gider. Alim ise ona o hikâyeyi falanca padişahın bildiğini fakat o padişahın hikâyeyi anlattığı herkesi öldürdüğünü söyler. Devamında ise padişahın bahçesinde hiçbir şey yetişmediğini bu sorunu hallederse padişahın ona dileğini soracağını söyler. Bunun karşılığında Gülsinan hikâyesini anlatmasını istemesini söyler. Padişahın kurak bahçesinin mahsul vermesinin ise bahçenin ortasında, toprağın altında bulunan beyaz bir taş sayesinde olacağını söyler. Eğer o taşı ezip bahçeye ekerse amacına ulaşacağını anlatır (Boratav: 2009: 229).

Verilen örnek incelendiğinde beyaz renk günlük hayatta bizim için ifade ettiği olumlu anlama benzer bir anlamda karşımıza çıkmaktadır. Üzerinde hiçbir şey yetişmeyen bir toprak için beyaz bir taş ezilerek kullanılır ve bunun sonucunda toprak mahsul vermeye başlar. Buradan beyaz taştan verim, bolluk, bereket getirmesi amacıyla faydalandığı anlamı çıkarılabilir.

Ak/beyaz renkli taşın geçtiği bir diğer örnek; Niğde masallarında yer alan “Avcı Yusuf’un Oğlu İzzet” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“İhtiyar: ‘Ak koyunum ak taş ol, kara koyunum kara taş ol. Asam ben gelinceye kadar bunlara sahip ol.’ Diyerek bunların peşine düşer.” (Bakırcı, 2006: 268, 269). Bu örnekte ihtiyar gittikleri yerden geri dönene kadar koyunlarının başına bir iş gelmemesi için ak koyununa ak taş ol, kara koyununa ise kara taş ol diyerek onların kendi renklerinde taş dönüşmelerini sağlamıştır. Ak ve kara rengi bu örnekte iyiyi veya kötüyü temsil etmek için kullanılmamıştır. Bu örnekte hem ak ve kara renk hem de taş kesilme motifi bir arada bulunması da dikkat çekmektedir.

Ak/beyaz rengin taş ile birlikte yer aldığı masal örnekleri incelendiğinde halk arasında beyaza yüklenen anlamlarla açıkça bir ilgisi olmadığı düşünülmektedir. İlk örnekte beyaz taş kurak bir yeri verimli hale getirmesiyle olumlu anlam ifade ederken diğer örnekte koyunların sahip olduğu renkle alakalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Kara/Siyah Taş

Siyah/kara renk genellikle beyaz rengin tam tersini ifade etmek için kullanılır. Taş ile ilişkisine bakıldığında ise masalarda kara taş ifadesi sıklıkla karşılaşılan bir ifadedir. Kara taş, renkle alakalı olarak genellikle olumsuz anlamda karşımıza çıkmaktadır. Kahramanın düşmanı olan bir varlıkla birlikte veya kuraklığı, bereketsizliği ifade etmede kara taş ifadesi kullanılmaktadır.

Kara taşın, masalarda olumsuz anlam ifade etmediği örnekler de mevcuttur. Kahraman bir görevi yerine getirirken ona yardımcı unsur olarak kara taş eşlik eder.

Kara taşın masalda ifade ettiği anlamlar incelendiğinde karşımıza çıkan örneklerden ilki “İncili Yorgan” adlı masalda geçmektedir:

“Devler kara taş üstünde kara bıçaklarını bilemeye gidince, Mistik:

-Fırsat bu fırsattır deyip kardeşlerine kaş göz etmiş” (Güney, 1992: 27). Örnek incelendiğinde devlerin kahramanı öldürmek için kara bıçaklarını kara taşla bilemeleri, kara rengin olumsuz anlamını karşımıza çıkarmaktadır. Bu örnekte öldürme aleti de ona yardımcı olacak unsur olan taş da kara rengiyle ifade edilmiştir.

Diğer bir örnek olarak ağız özellikleriyle verilmiş masalda kara taşın geçtiği şu kısım verilebilir:

“Sana bir mehduf yazacam. Mehdufu götü, mağaranın içinde bir gara daş var. Daşın üsdüne goyarsan. Deyersen ki; ey Periler Padişahi, gızınız Derya Nurunnan size mehduf var. O zaman mağaradan bir gız çihacah, benim bacımdı. Elini vurna ha, tilisim bozular.” (Aslan, 2017: 165). Bu örnekte ise kahramanın yerine getirmesi gereken bir görevde kara taş ona yardımcı bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bu örnek kara veya siyah rengin her zaman olumsuz anlamda karşımıza çıkmadığını göstermektedir.

Kara taş ifadesinin karşımıza çıktığı bir başka örnek ise masal metninde şöyle geçmektedir:

“Bir yudum suyun kırk yıl hakkı var, ana derim sana ana! Burada bu susuzluğa benim aklım ermiyor; haydi, gökler kapalı, rahmet inmiyor diyelim; yedi kat yerin dibinden ne diye kaynamıyor; kara yerin bağı mı yandı yoksa kara taşın damarı mı kurudu, der...” (Güney, 1992:256). Bu örnekte kara rengi; taş-toprak kalıbında karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanım halk arasında da kullanılmaktadır.

Masallarda kara rengin taşla ilişkisine örnek olarak; Taşeli masallarında yer alan “Yusufcuk” masalında şöyle geçmektedir:

“Öküzüm biz getmekte anamızı babamızı bulamayacağız, dilek dileyelim ikimizde, sen bir gara daş ol, ben de bir uçar guş olayım, demiş.

Dilek dilemişler, öküz bir gara daş olmuş, gız da uçar guş olmuş.” (Alptekin, 2002: 466). Kara taş örnekte görüldüğü gibi karşımıza bir dilek sonucu kahramanın kara taşa dönüşmesi şeklinde çıkmaktadır. Olumsuz, umutsuzluğa düşülen bir durumda kara taşa dönüşme dileği ortaya çıkmakta ve kahramanların bu dileği gerçekleşmektedir.

Kara taş, incelenen masal metinlerinden “Çıtı ile Pıtı” masalında şöyle geçmektedir:

“Bunlar evden çıkmadan güvecin içine pişsin diye tavuğu koymuşlar. Anahtarı da kara taşın altına koymuşlar.” (Demir, 2018: 124, 125). Bu örnekte masal kahramanları Çıtı ile Pıtı evlerinin anahtarlarını kara bir taşın altına koyarlar. Bu örnekte taş, kara renkle bir arada yer almasının yanı sıra bir nesneyi gizlemek görevinde de karşımıza çıkmaktadır.

Örnekler ele alındığında kara rengin taşla birlikte her zaman halk arasında bilinen olumsuz anlamda masallarda yer almadığı görülmektedir.

3.3. Yeşil Taş

Yeşil renkli taş genellikle özel veya değerli bir taşın rengi olarak bilinir. İncelenen masalarda ise yeşil renkli taşın karşımıza çıkan örneklerinden bir tanesi şöyle aktarılabilir:

“Şehzade, sonra parmağındaki yeşil taşlı yüzüğü çıkararak:

-Limon kız, diye seslenmiş, al bu yüzüğü de parmağına tak! Birbirimizi kaybedersek bununla kolay buluruz.” (Tezel, 2017: 367). Örneğe bakıldığında şehzade, sevdiği kızla aralarında bir bağ kurmak için yeşil taşlı bir yüzüğü ona vermekte ve birbirlerini kaybetmeleri halinde bu yeşil taşlı yüzükten tanımlarını söylemektedir. Masalda daha sonra sevdiği kızını kaybeden şehzade bu yeşil taşlı yüzük sayesinde ona tekrar kavuşmaktadır. Bu örnekte yeşil taşla kavuşmanın bir ilişkisi olup olmadığı tespit edilememiştir. Bunun yanı sıra şehzadeye ait olan bu yüzüğün üzerindeki yeşil taşın değerli bir taş olduğu düşünülmektedir.

İncelenen masalarda elde edilen bir diğer yeşil taş örneği ise şöyle aktarılabilir:

“Mehmet Bey der ki: ‘Ben o kızı isteyeceğim.’ Ertesi gün olur, Mehmet Bey gidip padişahın yeşil elçi taşına oturur. Gelip padişaha haber verirler ki: ‘Padişahım sağ olsun. Kızına elçi geldiler.’” (Seyidoğlu, 2016: 220). Bu örnekte görülüyor ki özel bir taş olan elçi taşı, padişahın sarayında bulunmakta ve padişahın kızına talip olanların oturduğu yer olarak masalda geçmektedir. Bu taşın renginin de yeşil olduğu belirtilmektedir. Elçi taşı ile ilgili bilgiler çalışmanın “Özel İsimli Taşlar” kısmında ayrıntılı ele alınacaktır.

3.4. Sarı Taş

Anadolu sahası Türk masallarının incelenen metinlerinde, sarı renkli taş örneğine az sayıda rastlanılmıştır. Masalarda geçen sarı taş örneği Konya- Ereğli masallarında yer alan “Zalim Gader” masasında şöyle yer almaktadır:

“Vara vara sarı taşın yanındaki sarı çeşmeye varmış. Elinde iki tane testisi, önce testinin birini doldurmuş, koymuş yere. Diğer testiyi doldurmaya başlayınca, başını kaldırmış ne görsün. Ortalık toz duman olmuş, gökten bir toz bulutu üstüne çökmüş, içinden bir Arap çıkmış.” (Bekdik, 2017:220). Örneği incelediğimizde haramiler, Zalim Gader’den kurtulmak için onu sarı renkte bir taşın yanında bulunan sarı çeşmeye gönderip su getirmesini istemişlerdir. Çünkü bu sarı taşın yanındaki sarı çeşmenin altında onu yok edeceğini düşündükleri olağanüstü bir varlık bulunmaktadır. Bu varlık sarı taşın altından mı yoksa sarı

çeşmenin altından mı çıktığı belli olmamakla birlikte, olağanüstü bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir.

Anadolu sahasında derlenen masal metinleri içerisinde incelenen örnekler ele alındığında sarı renkte olan taş örneğinin az sayıda olduğu görülmektedir. Verilen örnekte de sarı renkli taş olağanüstü bir varlığa eşlik etmektedir.

3.5. Kırmızı Taş

Günümüzde çeşitli renkte değerli taşlar olduğu bilinmektedir. Bu taşlar kendine has renklere sahiptir ve hepsinin farklı özellikleri vardır. İncelenen masal metinlerinde kırmızı renkte taş örneğine az sayıda rastlanılmıştır. Bu örnekte de masalda geçen kırmızı taşın aslında altın olduğu anlaşılmaktadır. Yani kırmızı taş ifadesi değerli bir maden olan altın için kullanılmıştır. Bu örnek, masalda aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

“Aye, he sana gurban olum aye. Hele o tepedeki gırmızı taşları helle. Bu bişey bilmir. Tepeden gırmızı daşı helledi aşağı, bunlara. Aye, di meni endirin. Aye, gıblasızın oğlu seni hardan endireh. Bu galdı kelleninbaşında. Deme, bütün altın imiş o daş.” (Aslan, 2017: 107,108).

Masallarda geçen kırmızı renkte taş örneği kısıtlıdır. Kırmızı renge halk arasında çeşitli anlamlar yüklenmektedir. Fakat yukarıdaki örnekte kırmızı renk özel bir anlam ifade etmemektedir. Değerli bir maden olan altın için kırmızı taş ifadesi kullanılmıştır.

4. Masalarda Geçen Halk Edebiyatı Ürünlerindeki Taşlar

Halk anlatılarından olan masalların içerisinde, diğer halk edebiyatı ürünlerine rastlamak mümkündür. Masalarda atasözleri, deyimler, dualar, beddualar, bilmeceler veya dörtlükler karşımıza çıkmaktadır.

Masallarda geçen Halk Edebiyatı ürünlerinde tespit edilen taşın geçtiği örneklerden faydalanılarak aşağıdaki başlıklar elde edilmiştir.

4.1. Atasözlerinde Geçen Taş

Atasözleri günlük hayatımızda sıklıkla kullandığımız, az sözcükle çok şey ifade eden, kıymetli söz değerleridir.

Aksan'a (2003: 38) göre insanoğlunun tecrübelerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri, dünyanın her dilinde yer alır. Çoğunlukla bir cümle şeklindedir ve bir yargıyı ifade eden sözlerdir. Her ulusun kendi deneyimleriyle, bilgeliğiyle oluşturduğu atasözleri o ulusun dünya görüşünü, yaşayış biçimini yansıttığı gibi toplumun kültür tarihiyle ilgili önemli ipuçları da verir (Mert, 2009: 17).

Halk anlatılarından masal, bünyesinde diğer halk edebiyatı ürünlerini de barındırabilmektedir. Bunlardan bir tanesi de atasözleridir. Bu başlık altında masalarda yer alan atasözleri içerisinden taş motifi bulunan örnekleri vermeye çalışacağız. Anadolu sahası masallarında incelenen metinler içinde taş motifi bulunan örnekler üzerinden aşağıdaki gibi sıralanabilir:

“Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz.”

Masalarda geçen bu atasözü hayatın dertsiz, tasasız, sıkıntısız olmadığını vurgular. İnsanoğlu yaşadığı sürece çeşitli zorluklar, engeller ve olaylarla karşılaşır. Atasözünün vermek istediği mesaj budur.

İncelenen masal metinlerinden “Üç Turunçlar” masalında geçen örnek şöyle yer almaktadır:

“Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz; günün birinde bir uğraya uğrayanlar, gelir de başlarından geçeni baş ucunda anlatırlarsa, belki şehzademiz kendi derdini unuttur da biraz olsun avunur!” diye... Sarayın kapıları herkese açılmış.” (Güney, 1992: 64). Örneği incelediğimizde sevdiğini kaybeden şehzade büyük bir derde düşmüş ve etrafında olan biten hiçbir şeyi göremez hale gelmiştir. Başka insanların derdini şehzadeye anlatmasının şehzadeye iyi geleceği; onun bu sayede kendi derdini unutacağı düşünülmüştür. Kimsenin dertsiz olmadığını, şehzade gibi diğer insanlarında mutlaka başından kötü bir olay geçtiğini vurgulamak için *“Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz.”* atasözü kullanılmıştır.

Bu atasözyle ilgili diğer bir örnek, Sabır Taşı adlı masalda şöyle geçmektedir:

“Akça kızın kanı, iliği kurur; ağzını bıçak açmaz. O zaman Kocabey:

‘Ey elkızı elkızı; bu saraya, gönül sarayı derler; bu odalara da ‘huy’ odası! Bu direğin dibinde de iki gönül bir Allah’a açılır gibi birbirlerine açılır. Öyle ya, başa gelmedik iş, ayağa gelemedik taş olmaz. Haydi bu yaşa kadar başına gelenleri oku bana.’ der” (Güney: 1992, 203, 204). Örneğe baktığımızda masalın kahramanının dertli olduğunu, onu dinlemek

isteyen Kocabey de ona; acı, dert, çekmeyen insan olmayacağını vurgulamak için bu atasözünü kullanır ve ona derdini açmasını ister.

Her iki örnekte de görüldüğü gibi bu atasözü; hayatta derdi olmayan, çile çekmemiş insan olmadığı mesajını vermek için kullanılmıştır.

“Elin attığı taş uzak düşer.”

“*Elin attığı taş uzak düşer.*” atasözünün geçtiği tek örnekte başkalarının söylediğinin bir önemi olmadığı anlamında kullanılmıştır.

Bu atasözünün geçtiği örnekte şehzadeyi kandırıp Turunç Güzeli'nin yerine geçen Karakız, kimseye yüzünü göstermez. Karakız ile evlenen şehzade de beklenenin aksine çok mutsuzdur. Şehzadenin mutsuzluğundan herkesin şüphelenmesi üzerine Karakız, şehzadeyi avucunun içine aldığı diğer insanların da ne dediğinin önemli olmadığını vurgulamak için; “*Elin attığı taş uzak düşer.*” atasözünü kullanmıştır (Güney, 1992:59,60).

“Ummadık taş baş yarar.”

Günlük hayatta sıkça kullanılan atasözlerinden olan “*Ummadık taş baş yarar.*” atasözünün anlatmak istediği; kimseyi küçük görmemek gerektiği, küçük görülen, önemsenmeyen bir durumun büyük sonuçlar doğurabileceği veya kişinin büyük işler başarabileceğidir.

Bu atasözünün geçtiği örnek, “Gelincik Günü” adlı masalda şu şekilde yer almaktadır:

“*Ben kulunuz, kurbanınız ne inciyim ne cinciylim ama ummadığınız taş baş yarar. Beyzademın ağzından her şeyi tereyağından kıl çeker gibi çekip aldım. Senin anlayacağın, bülbül oğlun, gül kızlardan birini rüyasında görmüş; bütün ah ü zârı bu imiş.*” (Güney, 1992: 79, 80) Örnekte kocakarı, hiç kimsenin öğrenip dermanını bulamadığı beyzadenin derdini öğrenerek babası padişaha iletmiş; babasının söylediklerini ciddiye alması, onu küçük görmemesi için de “*Ummadığınız taş baş yarar.*” şeklinde atasözünü kullanır ve kimsenin yapamadığını yaptığını, oğlunun derdini öğrendiğini söyler ve söylediklerinin doğru olduğunu da padişaha kabul ettirir.

Bu atasözünün geçtiği diğer bir örnek ise masal metninde şu şekilde geçmektedir:

“*A benim padişahım, toprakları bol olsun, dünya o yiğitlerin üstüne kurulmadı ya, elde yiğit çok; ummadığın taş baş yarar, siz mürüvvet görmeyi murat edin yoksa!*” (Güney,

1992: 193). Bu örnekte de görüldüğü üzere padişahın bütün yiğitler öldüğü için kızlarını verecek kimse olmadığını düşünmesi üzerine, Karadayı başka yiğitlerin de olduğunu kimseyi göz ardı etmemesi gerektiğini “Ummadığın taş baş yarar.” atasözüyle dile getirmiştir.

“Ummadığın taş baş yarar.” atasözü örnekler masalarda günlük hayatta kullandığımız şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bir işin beklenmeyen bir kişi tarafından yapılabileceği vb. durumları ifade etmede kullanıldığı görülmektedir.

4.2. Deyimlerde Geçen Taş

Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Aksan (1999, s. 91) ve Akar (1994, s. 32) deyimlerin toplumun kültürünü yansıtan önemli dilbilimsel ögeler olduğuna işaret etmektedir. Aksan’a (1999, s. 91) göre deyimler, bir başka ulusla olan kültür etkileşimi sonunda meydana gelen çevrilme veya alınma değilse bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşayış biçimini, çevre koşullarını, gelenek ve görenek ve inançlarını kısacası; maddi ve manevi kültürünü yansıtan, dilbilim açısından da önemli olan sözlerdir. Dilci ve halkbilimciler, yalnızca deyimlerine dayanarak bir toplumun bütün kültürünü inceleyebilir ve o toplumun kültürü hakkında sonuçlar elde edebilirler (Mert, 2010:84).

Dilimiz açısından oldukça önemli olan deyimler, halk anlatılarından masalarda da fazlaca yer almakta ve masalların anlatımını zenginleştirmektedir.

İçerisinde “taş” geçen çok sayıda deyim vardır. İncelenen masalarda karşılaşılan deyim örnekleri ise şu başlıklar halinde sıralanabilir:

“Attığı taş boşa çıkmak”

Attığı taş boşa çıkmak deyimini, genellikle girişilen bir işte gerçekleşmesi beklenen durumun gerçekleşmemesi sonucu kullanılmaktadır. Bu deyim yapılan işlerin, söylenen sözlerin amacına ulaşamadığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Attığı taş yerini bulmamak şeklinde de kullanılan bu deyim daha önce de örneği verilen masal metninde şu şekilde yer almaktadır:

Şehzadenin âşık olduğu peri soyundan olan Turunç Güzeli’nin yerine geçen Karakız’a şehzade neden teninin karardığını, benlerinin yerine neden çil düştüğünü sorar. Karakız da çil düşmediğini zülfünün değdiğini söyler. Şehzade bu duruma çok üzülse, kulaklarına inanmasa da belli etmez. Karakız’ın şehzadeyi kandırmasını, oynadığı oyunun

anlaşılmasını ifade etmek için attığı taş boşa çıkmadı, deyimini kullanılmıştır (Güney, 1992: 59).

Masal metninde geçen attığı taş boşa çıkmak deyimini, Karakız adlı masal kahramanının attığı yalanların işe yaramasını ifade etmek için kullanılmıştır. Deyim masalda olumsuz şekilde kullanıldığı için kızın amacına ulaştığını anlatmaktadır.

“Ayıkla pirincin taşını”

Günlük hayatta sıklıkla kullandığımız bir başka deyim olan *ayıkla pirincin taşını*, anlam olarak içinden çıkılması zor olan bir durumu ifade etmek için kullanılmaktadır.

İncelenen Anadolu sahası Türk masallarında içerisinde taş geçen deyimlerden biri de *ayıkla pirincin taşını* deyimidir. Bu deyim geçtiği “Keloğlan’ın Ali Cengiz Oyunu” masalında; padişahın kızıyla evlenmek isteyen Keloğlan’a padişah, Ali Cengiz oyununu öğrenirse ona kızını vereceğini söyler. Bunun üzerine Keloğlan türlü mücadeleler vererek Ali Cengiz oyununu öğrenir. Son olarak ustasını da Ali Cengiz oyunuyla yener ve padişahın karşısına çıkar. Padişah bunun üzerine verdiği sözü hatırlar ve hem söz verdiği için hem de Keloğlan’ın kendisine de Ali Cengiz oyunu oynamasından korktuğu için kızını vermeye razı olur. Ali Cengiz oyunundan korkup işlerin daha kötü bir hal almasından korkan padişah durumunu ifade etmek için “*ayıkla pirincin taşını*” deyimini kullanır (Tezel, 2017: 475).

Bu deyimle ilgili diğer bir örnek ise şöyledir:

“*Allah kimsenin ağzının tadını bozmasın! O gün gelip de yola çıkacakları sırada hatuncuk yatağa düşmesin mi... De ayıkla pirincin taşını!*” (Güney, 1992: 288). Bu örnekte de işler yolunda gitmeyip aksilik yaşanınca ayıkla pirincin taşını, deyimini kullanılarak durumun zorluğu ifade edilmek istenmiştir.

Örnekler incelendiğinde ayıkla pirincin taşını deyimini, işlerin içinden çıkılmayacak bir hal almasını veya beklenmedik bir anda oluşan bir durumun kişiyi bıraktığı zor durumu ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Bu deyim, günlük hayatta da masalarda geçtiği durumlarla benzer durumları ifade etmede kullanılmaktadır.

“Bağrına taş basmak”

“*Bağrına taş basmak*” deyimini, her türlü zorluğa karşı sessiz kalmak, katlanmak zorunda olmak veya derdini kimseye anlatamamak anlamında kullanılmaktadır.

Masallarda içerisinde taş geçen deyimlerden bir tanesi de bağına taş basmak, deyimidir. İncelenen metinlerden içerisinde bu deyim geçtiği masal metninin ilgili kısmı şöyledir:

Kara yazılı şehzade çalınır, çırpınır, yetmiş iki dereden su getirir ya, ne fayda, su yetişmeyince, susuzluk canına yeter; kız bir kuş olup hemen, uçup gider göle doğru... Şehzadenin kanı, iliği kuruyup kalır buna, ama ne yapsın, uçanla uçulmaz, göçenle göçülmez; bağına bir taş basıp yeniden yola düşer.” (Güney, 2012: 52, 53). Örneği incelediğimizde şehzade Turunç Güzeli'ne su veremeyince kız kuş olup uçar. Şehzade bu duruma çok üzülse de derdini içine atıp devam etmek zorundadır. İşte şehzadenin bu durumunu ifade etmek için de bağına taş basmak deyimini kullanılır.

Bağına taş basmak deyimini insan türlü zorluklarla karşılaşsa da yaşamaya devam etmek zorunda olduğu durumları ifade etmek için kullanılan deyimlerden bir tanesidir. Masallarda ise çeşitli zorluklarla karşılaşan masal kahramanı devam etmesi gereken bir yolda kaybettiği kızın acısını içine gömüp yola devam etmek zorundadır. Onun bu durumunu bağına taş basmak deyimini karşılamaktadır.

“Baltayı taşa vurmak”

Baltayı taşa vurmak deyimini, yapılmaması gereken bir şeyi olmayacak bir yerde yapılması veya söylenmemesi gereken şeyleri farkında olmadan söylenmesi sonucu kullanılan bir deyimdir.

İncelenen masal metinlerinde geçen baltayı taşa vurmak deyimini, “Bir Göze Bir Gül” masalında geçmektedir. Bodur kız adlı masal kahramanının planlarının beklediği şekilde gitmemesi üzerine söylemesiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu örnekte deyim şöyle yer almaktadır:

“Bodur kız neye uğradığını bilememiş. Hemen anasına koşup:

-Gördün mü başımıza gelenleri, baltayı taşa vurduk ana; şehzade melek kızın kokusunu aldı güllerden...” (Güney: 1992: 295). Örnek incelendiğinde Bodur kız, padişahın oğlunun sevdiği kızın yerine geçmiş ve onu gül kokusuyla kandırmaya çalışmıştır. Fakat padişahı kandırmaya çalıştığı o güllerin kokusu şehzadenin sevdiği kıza aittir. Şehzade sevdiği kızın kokusunu tanıyınca Bodur kız yaptığına pişman olur ve *“baltayı taşa vurduk”* diyerek içinde bulunduğu zor durumu ifade etmiş olur.

Baltayı taşa vurmak deyiminin bir örneği “Ahmet ile Mahmut” masalında geçmektedir. Masal kahramanı Ahmet, padişahın damadı olan kardeşi Mahmut gibi giyinir ve saraya gider. Böylece onu padişahın damadı zannederler. Daha sonra Ahmet, durumu padişahın kızına açıklar. Büyük bir yanlışlık olduğunu anlayan kız da bu durumu ifade etmek için babasına; baltayı taşa vurduk, der (Demir, 2018: 40).

Baltayı taşa vurmak deyimini bilmeden yapılan, olmaması gereken bir durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. İlk örnekte Bodur kız adlı masal kahramanının yaptığı bir hata sonucu oynadığı oyunun kendi aleyhine dönmesini anlatmak için baltayı taşa vurmak deyimini kullanılırken diğer örnekte ise yanlış kişiyi kocası zanneden padişahın kızı, hatasını ifade etmek için bu deyimini kullanmaktadır.

“Başı taşa değmek”

Başı taşa değmek deyimini, genellikle yaşanan bir olaydan sonra ondan ders çıkarmak, hatasını anlamak anlamında kullanılmaktadır.

Başı taşa değmek deyiminin, Sivas’ta derlenen “Çember Has Güzel” adlı masal metninde geçen örneğinde padişah, karısına atılan iftira sonucu onun iki köpek yavrusu doğurduğuna inanmış ve cezalandırmıştır. Daha sonra gelini olduğunu bilmediği Çember Has Güzeli, padişaha ders vermek için ölü bir tavuğa pirinç yedirmeye çalışır. Bu duruma şaşırان padişah Çember Has Güzeline ölü horozun pirinci nasıl yiyeceğini sorması üzerine o da bir kadının enik doğuramayacağını da mümkün olmadığını fakat kendisinin buna inandığını hatırlatır. Bunun üzerine padişah yaptığı hatayı anlar ve masalda padişahın bu durumu anlatılırken “başı taşa değdi” ifadesi kullanılmıştır (Kaya, 2004: 135). Bu örnekte *başı taşa değmek* deyimini, padişahın kendisine durumdan ders çıkardığını ve hatasını anladığını ifade etmek için kullanılmıştır.

Başı taşa değmek deyiminin geçtiği tek örnek incelendiğinde masalda hatasını anlama, gerçeğin farkına varma anlamında kullanılmaktadır. Başı taşa değmek deyimini, akli başına gelmek deyimiyile aynı anlamda kullanılmaktadır.

“Başını taştan taşa vurmak”

Başını taştan taşa vurmak deyimini, yapılan bir şeyden pişman olmak, kahrolmak manasında kullanılmaktadır. Bu deyim genellikle pişmanlığın ne kadar büyük olduğunu ifade etmede kullandığımız deyimlerden biridir.

Başını taştan taşa vurmak deyiminin geçtiği masal örneğinde devden kaçan masal kahramanına çeşitli nesnelere yardımda bulunur ve kaçmasını kolaylaştırırlar. Peşine düşen devin ise kahramana ulaşmasını engellemeye çalışırlar. Vakti zamanında devin önemsemediği bu nesnelere bu ilgisizliği yüzünden yol vermemişlerdir. Bunu duyan devin pişmanlığı anlatılırken başını taşlara vurdu, ifadesi kullanılmıştır (Güney, 1992: 52).

Başını taştan taşa vurmak deyiminin geçtiği örnekte devin yaşadığı pişmanlığı, artık yaptığı hatanın telafisi olmadığını anlatmak için bu deyim kullanılmış; masalın anlatımına zenginlik katmıştır.

“Başına taş yağmak”

Başına taş yağmak deyimini, genellikle işlenen bir suçtan dolayı ceza olarak felakete uğrama, başına olmayacak bir işin gelmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu deyimle bir bedduanın içinde de rastlamak mümkündür.

Masalın içerisinde *başına taş yağmak* deyiminin geçtiği “Dallan Reyhanım Dallan” adlı metinde, şehzade fakir olan komşu kızına âşık olur. Annesine kendisine komşu kızını istemesini söyler. Bunun üzerine annesi:

“Aman oğlum, başımıza taş yağar. Biz kim komşu kızı kim? O fakara adamın kızı, nene muhtaçlar. Ben isteyemem.” der (Günay, 2011: 187). Örneğe baktığımızda fakir bir adamın kızına âşık olan şehzade, annesinden onu kendisine istemesini söylediğinde annesi fakir oldukları için denk olmadıklarını, böyle bir durumun felakete yol açacağını vurgulamak için “Başımıza taş yağar.” şeklinde deyimini kullanmıştır.

Başına taş yağmak deyimini, örnekte görüldüğü gibi uygun görülmeyen bir olayın gerçekleşmesi halinde bir felakete uğrayacağına inanıldığı durumlarda kullanılmaktadır.

Bu deyimle ilgili benzer bir örnek Elâzığ masallarında geçmektedir. Masal kahramanı Arif Yusuf annesinden kendisine padişahın kızını istemesini söyler. Annesi korkarak gidip padişahın büyük kızını ister, daha sonra Arif Yusuf istediği kızın o olmadığını onun küçüğünü istemesini söyler ve büyük kızını gönderir. Annesi tekrar gidip padişahın ortanca kızını ister. Arif Yusuf yine yanlış kızını getirdiğini, istediğinin en küçük kız olduğunu söyleyince annesi:

“Aman oğul taş yağar başımıza, ölsem gitmem.” der (Günay, 2011: 310, 311). Örnek incelendiğinde padişahın korkup çekinen kadın üçüncü kez padişahın kızını istemeye cesaret

edemediğini, bunu yaparsa padişahın onları felakete uğratacağını düşündüğü için oğluna bunu yaptığı takdirde “*taş yağar başımıza*” der ve masalda deyim bu şekilde yer alır.

Aynı masalda başına taş yağmak deyimiyse aynı anlamda kullanılan “başına taş yıkmak” ifadesi de yer almaktadır. Bu ifadenin geçtiği kısım ise şöyledir:

“*Evin yıkıla, taş yıkar başımıza. Padişah kim, biz kim? Ben cesaret edip komşunun kızını isteyemem. Biz acımızdan ölüyoruz. Padişah kızı hiç gelir mi?*” (Günay, 2011: 309). Örnek incelendiğinde kahramanın annesi, kendileri fakir olduğu için padişahın kızını istemenin padişahı kızdıracak ve onları felakete uğratacağını düşündüğü için “*başımıza taş yıkar*” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadede taş unsuru bulunduğu ve deyimle benzerlik gösterdiği için bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Başına taş yağmak deyimini, masalarda kendine denk olmayan bir kıza âşık olan kahramanların anneleri tarafından kullanılmaktadır. Denk olmayan bu durumun gerçekleşmesi halinde bunun cezasını çekeceklerini, başlarına türlü felaket geleceklerini düşünmelerini anlatmak için başına taş yağmak, deyimini kullanılmış; masaldaki anlatıma zenginlik katılmıştır.

“Bir taşla iki kuş vurmak”

Yapılan bir işten birden fazla faydalı sonuç almak anlamında kullanılan *bir taşla iki kuş vurmak* deyimini, günlük hayatta sıklıkla kullandığımız deyimler arasındadır. Masalarda da karşımıza çıkan bir taşla iki kuş vurmak deyimini, kahramanların ne kadar yetenekli olduklarını anlatmak için kullanılmaktadır.

İncelenen masal metinlerinde geçen, kahramanların yeteneklerini ifade etmek için kullanılan bir taşla iki kuş vurmak deyiminin örneklerinden ilkinde Karakız adlı kötü kalpli masal kahramanı kötülük yaptığı Turunç güzelinden bir türlü kurtulamamaktadır. Turunç güzeli bir kuş olup Karakız’ın yaşadığı sarayın bahçesine gelir. Onu tanıyan Karakız bir an önce ondan kurtulmanın planlarını yapar. Hastalanmış gibi herkese oyun oynar; hekimlere, şifasının kuşun kanında olduğunu söyler. Bu kuşu vurmak için bir avcı görevlendirilir. Bu avcının ne kadar maharetli ve işinin ehli olduğunu anlatmak için de bir taşla iki kuş vuran ifadesi kullanılmıştır (Güney, 1992: 60, 61).

Bir taşla iki kuş vurmak deyiminin geçtiği diğer bir örnek ise “Kül Kedisi” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“Derken efendim, seyrek basandan sık dokuyana, bir taşla iki kuş vurandan her yumurtaya bir kulp takana kadar kim var kim yok; kimi aç kimi tok geldi toplandı.” (Güney, 1992: 131). Bu örnek masalın giriş formelinden alınmıştır. Giriş formelinde geçen *bir taşla iki kuş vurmak* deyimini, diğer örnekte olduğu gibi bir insanı nitelemek, onun ne kadar maharetli olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır.

Bir taşla iki kuş vurmak deyimini, bir işten birden fazla sonuç almak anlamından ziyade masalda yer alan kahramanların, kişilerin yeteneklerini ifade etmek için kullanıldığı dikkat çekmektedir. Günlük hayattaki kullanımında da yeri geldiğinde bir insanın yeteneklerini anlatmak için bu deyim kullanılmaktadır.

“Ekmeğini taştan çıkarmak”

Ekmeğini taştan çıkarmak deyimini, her koşulda; her işi yapabilecek güce sahip olan kişiler için kullanılan bir deyimdir. Bu deyim aynı zamanda çalışkan, hiçbir işten kaçmayan; en zor durumlarda bile kendini kurtarabilecek beceriye sahip insanlar için de kullanılmaktadır.

İncelenen masal metinlerinde içerisinde taş geçen deyimler incelendiğinde karşılaşılan deyimlerden biri de *ekmeğini taştan çıkarmak* deyimini olmuştur.

Masalarda geçen bu deyim için örneği şu şekilde verilebilir:

“Yıllar yılı böyle geçiyor, geçiyor ya, günlerden bir gün kocakarının sabrı bitip takati tükeniyor. Keloğlan’ı yamacına dikip boyunu posunu şöyle bir süzdükten geri:

‘Ay oğlum, a keleş oğlum, bu tembellik sana kimsen bulaştı böyle? Baban rahmetli ekmeğini taştan çıkarırdı.’” (Güney, 1992: 132, 133). Örnek incelendiğinde Keloğlan’ın, tembel, çalışmaktan kaçınan, iş bilmez bir adam olduğu ve annesinin de bu durumdan yakındığı görülmektedir. Keloğlan’ın babasının ise onun tam tersine elinden her iş gelen ve ne kadar çalışkan bir adam olduğunu vurgulamak için annesi; ekmeğini taştan çıkarmak deyimini kullanmıştır.

Ekmeğini taştan çıkarmak deyimini, yukarıda verilen örnekte günlük hayatta kullandığımız şekliyle karşımıza çıkmakta ve anlatıma zenginlik katmaktadır.

“İtin ayağını taştan esirgememek/Ayağını taştan esirgememek”

İtin ayağını taştan esirgememek/sakınmamak deyimi; ayağını taştan esirgememek şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu deyim işten kaçmamak, yapılması gereken bir şeyi riskli görüp yapmaktan vazgeçmemek gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

İncelenen masalarda elde edilen örneklerden biri; Taşeli masallarında yer alan “Aslan Mehmet” masalında geçmektedir. Örnekte, masal kahramanının köpek yavrusu sandığı hayvanlar aslında aslan yavrularıdır. Kahraman, annesinin isteklerini yerine getirmek için yola çıkar. Aslan yavruları da bunun peşine takılırlar, uzaklaştırmak için çabalasa da peşini bırakmazlar (Alptekin, 2002: 235). Kahraman sonunda “Aman, itin ayağını taştan mı sakınayım, gelsinler bakalım.” şeklinde bu deyimi kullanır. Bu örnekte peşine takılan yavruların önce peşinden gelmesini istemeyen, bir zarar görmesinden korkan masal kahramanı, daha sonra yaptığının gereksiz olduğunu; gelmelerinde bir sakınca olmayacağını düşünerek bu deyimi kullanmıştır.

Bu deyim yer aldığı diğer bir örnek; “Ak Gün Kara Gün” adlı masalda geçmektedir. Hiçbir işi yapmaktan kaçınmayan masal kahramanı Allahverdioğlu’na Tüyübozuk adlı kahraman, arkası mühürlü bir kâğıt verip Kaf Dağı’nın ardına gitmesini söylemiştir. Masalın devamında deyim aşağıdaki şekilde masalda yer almıştır:

“Allahverdioğlu, ayağını taştan esirger mi! Evini, barkını bu yolsuza emanet edip yolu tutmuş; yokuşlarda ter dökerek, inişlerde tırnak sökerek varacağı yere varmış, vereceği kâğıdı vermiş...” (Güney, 1992: 307, 308). Örnek incelendiğinde kahraman Allahverdioğlu’nun kendisini zorluklardan, güçlüklerden esirgemediğini vurgulamak için Kaf Dağı’nın arkasına bile gidebileceğini ifade ederken bu deyim kullanılmıştır.

İtin ayağını taştan esirgememek/ ayağını taştan esirgememek deyimi örnekler incelendiğinde kahramanın hiçbir işten kaçmamasını anlatırken veya yapılmasında risk olmayan bir işi ifade etmede kullanıldığı dikkat çekmektedir. Masal kahramanının yiğitliğini vurgulamada karşımıza çıkan deyimlerden bir tanesi de ayağını taştan esirgememek deyimidir.

“Gözleri fal taşı gibi açılmak”

Bir olay karşısında çok şaşırınca, korkunca veya öfkelenince gözlerin fazlaca açılması durumunda kullanılan bir deyimdir.

İncelenen masalarda tespit edilen, içerisinde taş unsuru bulunan deyimlerden biri de *gözleri fal taşı gibi açılmak* deyimidir. Bu deyimın geçtiği örneklerden biri Taşeli Masalları'nda yer almaktadır. “Nartanesi” adlı masalda, gözleri görmeyen kızın yanına bir kuş gelir ve kıza etrafında bulunan çimenleri gözüne sürdüğünde gözlerinin açılacağını söyler. Bunun üzerine kız besmele çekip çimenleri gözüne sürer ve gözleri fal taşı gibi açılır (Alptekin, 2002: 287). Örnek incelendiğinde masalda geçen gözleri fal taşı gibi açılmak deyimini, burada şaşırarak, öfkelenmek veya korkmakla ilgili değildir. Gözlerini kaybeden bir kadının etrafındaki çimenlerden şifasını bulması sonucu gözlerini tekrar kazanmasını, artık görebildiğini ifade etmek için kullanılmıştır.

Bu deyimın geçtiği diğer bir örnek; “Açıl Sofram Açıl” adlı masalda şöyle yer almaktadır:

“*Gel gelelim, sür sürelim; bu davet günü, Keloğlan'ın başına gelen, pişmiş tavuğun başına gelmez. Ne olur, nasıl olur? O gün, bu sofracık 'sırta kadem' basar! İşte o zaman Keloğlan'ın gözleri fal taşı gibi açılır.*” (Güney, 1992: 124). Bu örnekte ise masal kahramanı beklenmedik bir olay karşısında şaşırır ve burada gözleri fal taşı gibi açılmak deyimini, anlamına uygun bir şekilde kullanılmış olur.

Genellikle şaşkınlık, beklenmedik bir durum karşısında verilen tepkilerde kullanılan gözleri fal taşı gibi açılmak deyimini ilk örnekte farklı bir kullanımla karşımıza çıkmaktadır. Örnekte görme yetisini tekrar kazanan masal kahramanının durumunu anlatmak için kullanılırken bir başka örnekte ise şaşkınlık anlamında kullanılarak anlatım güçlendirilmiştir.

“Taşı gediğine koymak”

Söylenmesi gereken bir sözün, tam yerinde ve zamanında kullanılması anlamına gelen deyim; *taşı gediğine koymak*, deyimidir. Günlük hayatta sıklıkla kullandığımız bu deyim masal metinlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

“Dünyanın Tadı” adlı masal metninde taşı gediğine koymak deyiminin geçtiği örnekte padişah, kızlarına kendisini ne kadar sevdiklerini sorar. Kızlardan biri bal diğeri ise kaymak kadar sevdiğini söyler. Bu cevaplardan hoşlanan padişah onları vezirleriyle evlendirir. En küçük kızına sorduğunda ise kız; babasını tuz kadar sevdiğini söyler. Bunun üzerine padişah sinirlenip ceza olarak kızını Tembel Ahmet adlı masal kahramanına verir. Tembel Ahmet'le evlenen padişahın küçük kızı çabalar, kocasını çalışkan bir adam haline getirir. Zamanla zengin olurlar. Padişah bilmeden evlerine misafir olduğunda Tembel Ahmet ona ders vermek

için yemekleri tuzsuz bir şekilde önüne getirir. Daha sonra sofranın kenarına bal, kaymak ve tuz koyar. Sofraya gelen bal ve kaymağı gözü görmeyen padişah hemen yemeğine tuz atarak iştahla yemeğini yer. Tembel Ahmet padişaha neden bal, kaymak dururken tuz yediğini sorunca:

“Ağzımızın tadı da bu, dünyamızın tadı da bu... Tuz olmasa nice olurdu halimiz bilmem?” demiş. Padişahın bu lafından sonra Tembel Ahmet taşı gediğine koymuş:

“Hani üstünüze bir toz kondurmak gibi olmasın ya devletlim ya ne diye sizi bal, kaymak gibi seven kızlarınızı vezir, vüzeraya verdiniz de tuz kadar seven kızınızı tuz ekmekle geçinen Tembel Ahmet gibi birinin kapısına attınız?” demiş” (Güney, 1992: 373). Örnekte Tembel Ahmet, büyük bir hata yapan padişaha hatasını anlaması için bir oyun kurar. Padişahın istediği cevabı aldığı anda ona hemen yaptığı hatayı hatırlatır. Bu konuşmada Tembel Ahmet, verdiği cevapla padişahın hatasını yüzüne vurduğu için taşı gediğine koyar deyimini kullanılır.

Taşı gediğine koymak; hazır cevap diye nitelendirilen, gereken cevabı vermekten çekinmeyen insanların yaptığını ifade etmek için kullanılan bir deyimdir. Örnekte masal kahramanı Tembel Ahmet de karşısındaki padişah olduğu halde ondan çekinmeyen, cesaretli bir şekilde taşı gediğine koyan kahraman olarak masalda yer almaktadır.

“Taş koymak”

Taş koymak deyimini, bir işi engellemek, işin gerçekleşmesini önlemek anlamında kullanılan bir deyimdir. Günlük hayatta sıkça kullanılan bu deyim bazen yoluna taş koymak şeklinde karşımıza çıkarak bir işin gidişatına engel olmak anlamında kimi zamanda işine taş koymak şeklinde kullanılarak bir işin gerçekleşmesini engellemek anlamında kullanılmaktadır.

İncelenen masallardan, “Köse Dağı” adlı masal metninde taş koymak deyimini şöyle yer almaktadır:

“A Köse kardeş demiş; Allah’ın bildiğini kuldan ne diye saklayayım, böyle iken böyle... Senin o yolda yokuşta tekerleyip yuvarladığın sözlerin önüne taş koyan benim kızımdır.” (Güney, 1992: 96). Örnek incelendiğinde masalda geçen taş koymak deyimini, bilinen anlamı dışında farklı bir anlamda kullanılmıştır. Köse’nin, Ese’ye söylediği, Ese’nin bir türlü anlam veremediği sözlerini kızı çözer ve ne demek istediğini babasına anlatır. Ese de

kızının söylediklerini kendi sözleriymiş gibi anlatmaya çalışsa da başarılı olamaz. Köse ise durumu anlar. Ese onun sözlerinin anlamını çözen, onun sözlerine karşılık veren kişinin kızı olduğunu itiraf eder. “*Sözlerinin önüne taş koyan*” ifadesi aslında Köse’nin sözlerini anlayan ve ona karşılık veren anlamında kullanılmıştır.

Bir işi engellemek veya işin gerçekleşmesini engellemek anlamında kullanılan taş koymak deyimi, masalda yer aldığı örnekte çok daha farklı bir kullanımla karşımıza çıkmaktadır. Köse adlı masal kahramanının üstü kapalı, anlaşılamayan sözlerini Ese’nin kızının çözmelerini ifade ederken taş koymak deyimi kullanılır.

“Taşı sıkça suyunu çıkarmak”

Taşı sıkça suyunu çıkarmak deyimi, bir kişinin beden gücünü, kuvvetinin büyüklüğünü ifade etmek için kullanılır. Ayrıca bir iş yapmayan, boş gezen insanlar içinde bu durumu tersine çevirebileceği, isterse her işi yapabileceğini ifade etmek için de bu deyim kullanılmaktadır.

Masal metinlerinde geçen deyimlerden biri de *taşı sıkça suyunu çıkarmak* deyimidir. Örneklerine rastlanılan metinlerin ilgili kısımları şu şekilde verilebilir:

“*A yiğidim; arkamız yok, kalemiz yok; varımız, yoğumuz bir anan... Bu kara yazılı da ömrünü, gününü el kapısında tüketirmiş, yarın kapımızı kim açar? Göz değmesin elin kolun sağlam; taşı sıkça suyunu çıkarırsın!*” (Güney, 1992:357). “Dünyanın Tadı” adlı masalda geçen örnek incelendiğinde masalın kahramanı Tembel Ahmet’e karısı; tembellik yapmayı artık bırakmasını, sağlıklı olduğu için her işi başarabileceğini söyler. Bunu ifade etmek için de “*Taşı sıkça suyunu çıkarırsın.*” şeklinde deyim kullanır ve onun gücünü ifade etmiş olur.

Masalarda geçen bu deyim diğer bir örneği ise “Üç Turunçlar” masalında şöyle geçmektedir:

“*Yandım yiğit, yandım; ölü, dirin başı için bana bir su! Deyince, şehzadenin ayakları eteğine dolaşır; bir yudum suyun da sözü mü olur, insan taşı sıkça suyunu çıkarır! Diyeceksiniz ya, dile kolay bu; su nerede, sel nerede...*” (Güney, 1992: 53). Masalda deyim geçtiği kısım incelendiğinde masal kahramanından su isteyen kız ve masal kahramanı, su bulunması imkânsız olan bir yerdedirler. Bir insanın elinden her işin gelebileceğini ifade etmek için taşı sıkça suyunu çıkarmak deyimi kullanılır. Fakat şehzade, öyle çaresiz bir

durumdadır ki bir yudum su bile bulabilecek gücü yoktur. Bu örnekte şehzadenin çaresizliğini ifade etmek için bu deyimden faydalanılmıştır.

Örneklere bakıldığında masal kahramanlarının gücünü anlatmak, onların sahip olduğu meziyetleri belirtmek için bazı niteleyici sözcükler ve deyimler kullanılmaktadır. Bunlardan biri taşı sıkıca suyunu çıkarmak, deyimidir. Masal kahramanının bu şekilde nitelendirilmesi anlatımı güçlendirmek açısından masala katkı sağlamaktadır.

4.3. Dualarda Geçen Taş

Dua kelimesi “çağırma, istemek, yardım talep etmek “anlamındaki “davet etmek” anlamında ve “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak olan istekleri, dilekleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir (Kemaloğlu, 2011: 100, 101).

Masallar içerisinde dualar da kendisine yer bulmuş ve masal metinlerinin zenginleştirilmesine katkıda bulunmuştur.

İçinde taş motifi tespit edilen bir örnek Ereğli Masallarında yer alan “Ormana Bırakılan İki Kardeş” adlı masalda aşağı verildiği şekilde yer almaktadır:

Gel zaman git zaman bu kadının bir oğlu ile bir kızı olmuş. Anaları çocuklarını çok sever, tırnaklarına taş değmesin, diye gözü gibi korurmuş. Allah’tan olacak ya, bir gün kadın ansızın ölmüş.” (Bekdik, 2017: 212). Örnekte görüldüğü üzere, çocukların anaları, onlara bir zarar gelmemesi için son derece hassas davranmaktadır. Hassasiyetini ifade etmek için ise “*Tırnaklarına taş değmesin.*” şeklinde dua etmiştir.

Aynı masalda yer alan diğer bir dua örneği ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Allah’ım bizi taş mı edersin kuş mu edersin, ne edersen et; ama babamızın aydınlık dünyası karanlık geçmesin! Demişler. O anda ikisi de kuş olup göğe doğru uçup gitmişler. Az zaman uz zaman sonra kuş şeklinde gelmişler.” (Bekdik, 2017: 214). Burada masal kahramanları, babalarını düşündüklerinden kendileri için dua ederler. Bu dua içerisinde ya kuş ya da taş olmayı isterler. Taş, masalda dua içinde bu şekilde geçmektedir.

Masallarda kahramanlar için dua eden başka insanlar yer aldığı gibi masal kahramanlarının da kendileri için ettikleri dualar mevcuttur. İlk örnekte anneleri çocuklarının üzerine titremekte ve ayaklarına taş değmesin diye korumaktadır. Burada ayağına taş

değmesin ifadesi aslında bir dilek, temenni veya dua niyetinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda masallarda edilen dualardan bazıları masal kahramanlarının içinde buldukları zor durumdan kurtulmak içindir. Masallarda geçen bu dua ve dileklerden biri de kahramanın taş olmayı dilemesidir. İkinci örnekte de babalarının zor durumda kalmasını istemeyen masal kahramanları ya taş ya da kuş olmak için dua ederler.

4.4. Beddualarda Geçen Taş

Beddua, kısaca karşısındaki için kötü dilekte bulunmak anlamındadır.

Masallarda ise dualar kadar beddualar da yer almaktadır. Anadolu masallarında geçen beddualar incelendiğinde içerisinde taş unsuru geçen beddualar dikkat çekmektedir. İçerisinde taş unsuru bulunan beddualardan ilki, incelenen masal metinlerinden “İncili Yorgan” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“Zira ben onların yoluna başımı koydukça, onlar benim yoluma kuyu koymadı kazdı, bir kuru taht için, deyip de büyük taş altında kalasıca büyük kardeşlerinin kendisine oynadıkları oyunu bir bir sayıp dökünce padişah sakalını karıştırmaya başlamış.” (Güney, 1992:36, 37, 38). Örnekte görüldüğü üzere bu masal metni içerisinde taş geçen beddua “büyük taş altında kalasıca” şeklinde masalda yer almaktadır.

Bir başka örnek ise “Gelincik Günü” adlı masalda şu şekilde geçmektedir:

“Sorma oğul, sorma derdimi demiş; analar ana olacağına taş doğursaydı! Olmaz olası bir oğlum var, avarenin biri; yazı kuşu, yaban taşı. Kapıdan bir çıktı mı evin yolunu unutuyor. Gayrı şu düğün senin, bu dernek benim; konanı kondurup, göçeni göçürüyor.” (Güney, 1992: 76, 77). Örnek metin incelendiğinde kocakarı, oğlunu bey oğluna şikâyet etmek için ve ondan yakınmak için; “Analar ana olacağına, taş doğursaydı.” ifadesi kullanılmış, taş unsuru da masalda bedduanın içinde bu şekilde yer almıştır.

İçerisinde taş unsuru bulunan bedduaların geçtiği “Gül Sinan” adlı masalda yer alan örnek şu şekilde aktarılabilir:

“Cadı kadın, Gül Sinan’a: ‘Yavrum ben sana kurban olayım, sen de mi geldin, gördün mü ne güzel oldu?’ Gül Sinan: ‘Haydi oradan cadı binek taşı olasin.’ Kapının önünde bir binek taşı olur.” (Seyidoğlu, 2016: 115, 116). Bu örnekte ise farklı bir beddua ile karşılaşmıştır. Gül Sinan adlı kahraman, cadı kadına “Binek taşı olasin.” diye beddua etmiş ve bedduası gerçekleşmiştir. Binek Taşı ile ilgili bilgiler ilgili kısımda aktarılacaktır.

5. Masalarda Taş Unsurunun Geçtiği Kalıp İfadeler

Kalıp sözler, önceden belirli bir biçime girip o şekilde hafızalarda saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip değişime uğramadan olduğu gibi hatırlanarak ve gerekiyorsa bazı eklemeler veya çıkarmalar yapılarak kullanılan; tek bir sözcükten oluşabileceği gibi ardışık sözlerden de oluşabilen, belirli durumlarda toplumun benimsendiği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına veya devamına yardım eden kalıplaşmış dil birimleridir (Gökdayı, 2008: 106).

Günlük yaşantımızda kullandığımız kalıp ifadeler masalarda da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Ele alınan örneklerde karşılaşılan kalıp ifadeler, incelenen masal metinlerinden yola çıkarak şu başlıklar halinde sıralanabilir:

“Dağ-Taş”

Masalarda en çok karşılaşılan kalıp ifadelerden bir tanesi, *dağ- taş* kalıbıdır. Bu kalıp, masalarda gerçek anlamda kullanıldığı gibi farklı anlamları ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Dağ taş kalıbının, masalarda hangi anlamlarda yer aldığı örnek metinler üzerinden değerlendirilecektir. İlk örnek “Rüzgâröğlü” adlı masal metninde geçmektedir:

“Başyaver, sarayda hizmet gördürmek için köylerden güzel kızlar topluyormuş. Rüzgâröğlü'nun karısını da sarayda aşçılık yapmak üzere alıp götürmek istemiş. Rüzgâröğlü, kadını kendisiyle dağ taş dolaştırmaktansa onun rahat bir yerde çalışmasını daha uygun bulmuş, razı olmuş.” (Tezel, 2017: 325). Örnek incelendiğinde dağ-taş kalıbı, bu masalda gerçek anlamında kullanılmakla birlikte, zor şartlar altında yaşamını sürdüren masal kahramanının, verdiği mücadeleyi anlatmak için “*dağlar taşlar aşır*” ifadesi kullanılmıştır. Aynı masalda geçen diğer dağ taş kalıbı ise yine zor şartlar altında yaşam mücadelesi veren masal kahramanının durumunu anlatmak için kullanılmıştır.

Bir başka masal metninde geçen dağ- taş kalıbı “Kırk Kardeş” adlı masalda şu şekilde yer almaktadır:

“Şehzade, meğer o sırada arslanlar sarayının üzerinde dolaşıyormuş. Attığı oklardan biri, arslanlar padişahının yaralı ayağına rastlayarak yarayı delmez mi? Arslanlar padişahı,

canının acısından öyle bir kükremiş, öyle bir kükremiş ki sanki dağ, taş yerinden oynamış.” (Tezel, 2017: 36). Bu örnekte dağ taş kalıbı, arslanlar padişahının çektiği acının büyüklüğünü anlatmak için “*Dağ taş yerinden oynamış.*” şeklinde yer mecaz anlamda kullanılmıştır.

Bir başka dağ taş kalıbının yer aldığı örnek ise “Şamdan Kız” masalında şöyle geçmektedir:

“Bir varmış, bir yokmuş. İnsanoğlu dağdan taştan çokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, eşek berber iken, ben babamın beşiğini tungur mungur sallan iken...” (Tezel, 2017: 383). Giriş formelinde karşımıza çıkan dağ taş kalıbı, insanların kalabalık oluşu, dağ-taş ile kıyaslanmış ve bu ifade üzerinden sayının fazlalığı betimlenmiştir.

“Sorma Keloğlan, sorma; Çıttıtıl Bey süte düşmüş, süt köpürüp yere taşmış; anası, babası, saçını, başını yolmuş; bülbülün feryadı dağı, taşı yandırmış.” (Güney, 1992: 87). Örnekte dağ-taş kalıbı çekilen acıya herkesin üzüldüğünü ifade etmek için kullanılmıştır. Dağ-taş kalıbı kişileştirilmiş, kahramanın çektiği acıya ortak olmuştur.

Başka bir örnek ise Sivas masallarında yer alan “Çöpüklü Tay” adlı masalda şöyle geçmektedir:

Yıldırım hızı ile harekete geçmişler. Geçer geçmez de Ahmet yine atını geriye çevirmiş. Dönerken de dala asılmış, üstündeki birkaç elma ile beraber koparmış; ama dağ taş seslenmeye başlamış. Türlü türlü sesler çıkıyormuş.” (Kaya, 2004:150). Örnek incelendiğinde, olağanüstü bir durumu ifade etmek için dağ taş kalıbından faydalanılmıştır. Görüldüğü üzere *dağ- taş*, bu örnekte tamamen gerçek anlamı dışında kullanılmıştır.

Dağ taş kalıbının farklı anlamda kullanıldığı diğer bir masal metni Elâzığ masallarında şu şekilde geçmektedir:

“Bir kıratı kırk gün kırk gece aç koyuyorlar, bu gurbet kızını kuyruğuna bağlıyorlar. Kırat bunu götürüyor, dağdan taşa çarpıyor, bir kulağını geri getiriyor.” (Günay, 2011: 145). Bu masal metninde geçen dağ-taş kalıbından, kahramanın düşmanına verdiği cezayı anlatırken faydalanılmıştır. Gurbet kızını, kıratın kuyruğuna bağlayarak ona ceza verirler. Kırat da onu dağda taşa sürükleyerek paramparça olmasını sağlar.

Gerçek anlamda kullanılan dağ-taş kalıbının örneği, Elâzığ masallarında yer alan masal metninde şu şekilde geçmektedir:

“Küçük kalıp sabunu önümüze, büyük kalıp sabunu arkamıza at.

Büyük kalıbı arkaya atıyor, atınca arkaları dağ taş oluyor, küçüğü de önüne atıyor, önleri kum çakıl oluyor.” (Günay, 2011: 195). Örnekte sabun kalıbı, kahramanın arkalarına atması sonucu olağanüstü özellik göstererek dağa, taşa dönüşmektedir. Buradaki dağ-taş ifadesi, örnekte gerçek anlamda yer almaktadır.

Dağ-taş kalıbının yer aldığı diğer bir örnek “Gülenber Hanım” adlı masalın aşağıdaki kısmında geçmektedir:

“Bir kocakarıyı bunların peşine yollar: ‘Nine. Oğlanla kızı tanıyorsun, bulduğun zaman onları öldür ve kanlı gömleklerini bana getir. O zaman sana bin kese altın veririm.’ Der. Kocakarı dağa taşa düşüp bunları aramaya başlar.” (Seyidoğlu, 2016: 105). Bu örnekte dağ taş kalıbı “her yerde” anlamında kullanılmıştır.

Masal içerisinde geçen diğer bir dağ-taş kalıbı örneği Erzurum masallarında şöyle yer almaktadır:

“Benim büyük kardeşim gelse bir şey yapar mısın?’ ‘Büyük kardeşin gelirse ufak bir parçasını bile koymam.’ ‘Ya ortanca kardeşim gelirse ne yaparsın?’ ‘Onu ondan beter ederim.’ ‘Ya küçük kardeşim gelse ne yaparsın?’ ‘Küçük gelirse onu başımın üzerine alıp dağı taşı gezdiririm.’” (Seyidoğlu, 2016: 162). Bu örnekte ise kız, kocasına sırayla kardeşleri gelince nasıl davranacağını sorar. Sadece en küçük kardeşi için iyi şeyler söyleyen masal kahramanı, küçük kardeşi geldiğinde onu çok iyi bir şekilde karşılayıp ağırlayacağını ifade etmek için “Başımın üzerine alıp dağı taşı gezdiririm.” diyerek, dağ-taş kalıbını, onun için her şeyi yapabileceğini ifade etmek için kullanmıştır.

Örnekler değerlendirildiğinde dağ taş kalıbı, masal metinlerinde birçok anlamda yer almış ve masalların anlatımının güçlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu kalıp bazı masalarda gerçek anlamda dağı taşı ifade ederken bazı masalarda padişahın nüfuzunu, gücünü vurgulamak için dağa taşa hükmeden şekilde kullanılmaktadır. Masal kahramanının acısının büyüklüğünü ifade etmek için de “Dağ taş inlemiş, dağ taş ağlamış, dağ taş yerinden oynamış.” şeklinde yine bu kalıptan faydalanılmıştır. Bazı örneklerde ise yaşanan olayın büyüklüğünü ifade etmek için “Dağı taşı peşinden sürür.” şeklinde yer alan bu kalıp, bazı örneklerde ise “Dağı taşı taratmış.” şeklinde yer alarak bakılmadık yer kalmamış anlamında kullanılmış; anlatılmak istenen durumlar dağ-taş kalıbından yararlanılarak aktarılmıştır.

“Taşa Çalmak”

Bir şeyi kırmak veya parçalamak için taşa vurmak anlamında *taşa çalmak* ifadesi kullanılmaktadır. Masalarda kahramanlar da bir şeyi kırmak, parçalamak istediğinde ellerindeki o nesneyi taşa çalarak amaçlarına ulaşırlar.

Taşa çalmak kalıbının geçtiği bir örnek Gümüşhane masallarında geçen “Şemşirak Taşları” adlı masalda şöyle yer almaktadır:

“Keloğlana bir uyuz at verirler. Keloğlan oradan çıkınca gizlice o atı öldürüp dizgini taşa çalar, kırat gelir. Dolu dizgin Hint Padişahının yanına varır.” (Sakaoğlu, 2002: 412). Örnekte görüldüğü üzere Keloğlan, kendisine verilen uyuz attan kurtulmak için önce onu öldürür; dizginini de ortadan kaldırmak, yok etmek için onu taşa çalar. Burada taşa çalmak kalıbı, anlamına uygun bir şekilde masalda yer almaktadır.

Taşa çalmak ifadesinin farklı bir anlamda yer aldığı diğer bir örnek Sivas masallarında geçmektedir. Bu örnekte yılanla evlendirilen masal kahramanı kıza, kardeşleri onunla evlendiği için laf atarlarmış. Kızın kocası aslında yılan değil tılsımlı bir oğlanmış. Fakat kız bu gerçeği açıklarsa oğlanı bir daha göremezmiş. Kız, kardeşlerine sinirlenince düğün meydanına gelen kocasını gösterir; kocasının aslında yılan olmadığını oraya gelen yakışıklı oğlan olduğunu söyler. Bunun üzerine oğlan kaybolur. Kız bir gün bekler, on gün bekler fakat yılan gelmez. *“Kafasını duvarlara vurmuş, kendini taşlara çalmış; ama çare yok...”* (Kaya, 2004: 88, 89) Bu masalda örneği bulunan taşa çalmak kalıbı, masal kahramanı kızın yaşadığı pişmanlığını ifade etmek için *“kendini taşlara çalmış”* şeklinde kullanılmıştır.

Bu kalıp çoğu zaman bir şeyi kırmak parçalamak anlamında kullanılırken, kimi zaman da bir pişmanlığı ifade etmek gibi farklı anlamlarda da karşımıza çıkmaktadır. İlk örnekte bilinen anlamıyla masalda yer alırken ikinci örnekte kahramanın yaşadığı pişmanlığı, kendini kaybedişini anlatmak için taşa çalmak kalıbı kullanılmıştır.

“Taş-Toprak”

Taş-toprak kalıbı, anlatımı güçlendirmek için sıklıkla kullandığımız ifadelerden biridir. Genellikle mecaz anlamda kullandığımız bu kalıp anlatılmak istenen şeylerin çokluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Örneğin *taşı toprağı altın* ifadesi kullanılan yerlerde kastedilen gerçek anlamda taş- toprak değil o yerin genel anlamda olumlu özelliklere

sahip olmasını anlatmaktadır. Bu ve benzeri anlamlarda kullanılan taş-toprak kalıbı masallarda da karşımıza çıkmaktadır.

Masallarda farklı anlamlarda karşılaşılan bu kalıbın örnekleri şu şekilde sıralanabilir:

“Ondan sonra, kız da geliyi. Kız geldiğinde, dev de bi geliyi ki, yani öle gelirmiş ki daşı dopra oynadarakdan. O kadar güçlü ki, hayvan mıdır, insan mıdır?” (Önal, 2011: 416). Ağız özellikleriyle verilmiş “Zümrüdü Anka” masalında geçen bu örnekte taş- toprak ifadesinin geçtiği kısım incelendiğinde, masaldaki devin gücünü anlatmak için; onun gelişinin taşı toprağı yerinden oynattığı söylenmektedir. Burada taş-toprak, gücü ifade etmede yardımcı unsur olarak kullanılmıştır. Olağanüstü özellik gösteren bir varlık olan devin bu gücünün gerçek anlamda taşı-toprağı oynatabilecek derecede olması, bu kalıbın gerçek anlamını da kapsadığı söylenebilir.

Taş-toprak kalıbının geçtiği diğer bir örnek ise “Kırk Kardeş” adlı masalda şöyle yer almaktadır:

“Şehzade, önce uzaklardan geri dönen kendi sesini işitmiş. Fakat arkasından gök gürültüsünü andıran; taşları toprakları zıplatan; ağaçları, otları yerinden oynatan bir ses duyulmuş.” (Tezel, 2017: 31). Bu örnek de önceki örnekteki gibi duyulan sesin kuvvetini, gücünü ve büyüklüğünü ifade etmek için taş-toprak kalıbı masalda kullanılmıştır.

Farklı bir anlamda masalda geçen taş-toprak kalıbının diğer bir örneği ise:

“Dilersen, şu koca memleketin yetmiş iki bölükten bir bölümünü sana vereyim yiğit!

-Karanlığa gözüüm alışık değil benim, taşıyla toprağıyla hayrını gör padişahım!” (Güney, 1992: 262). Masalda padişahın hüküm sürdüğü memleketten ona ödül olarak vermek istediği bir bölüğe karşı, kahramanın bu teklifi reddetmesi ve padişahın, memleketin taşıyla toprağıyla hayrını görmesini dilemesi hem gerçek anlamda taş-toprak hem de memleketteki bütün unsurları anlamında taş- toprak kalıbının kullanıldığı düşünülebilir.

Masalda geçen örnekler incelendiğinde taş-toprak kalıbı, dağ-taş kalıbı ile benzer özellikler göstermekte ve masalda geçtiği ilgili kısımdaki anlatımı güçlendirmek için kullanıldığı, yorumu yapılabilir.

“Yazı Kuşu Yaban Taşı”

Bazı yörelerde kullanılan yazı kuşu yaban taşı ifadesi, genellikle bir işe yaramayan; eve, ocağa bir faydası olmayan veya boş gezen gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Yazı kuşu yaban taşı kalıbı, örneklerine çok rastlanan bir ifade olmamakla birlikte, incelenen masal metinlerinde elde edilen birkaç örneği şu şekilde verilebilir:

“Sorma oğul, sorma derdimi demiş; analar ana olacağına taş doğursaydı! Olmaz olası bir oğlum var, avarenin biri; yazı kuşu yaban taşı... Kapıdan bir çıktı mı evin yolunu unutuyor.” (Güney, 1992: 76, 77). “Gelincik Günü” adlı masaldan verilen örnekte görüldüğü gibi yazı kuşu yaban taşı ifadesi, boş gezen, sorumluluk sahibi olmayan birini ifade etmek için kullanılmıştır.

Bu kalıbın geçtiği diğer bir farklı örnek ise masalda şu şekilde yer almaktadır:

“A eloğlu, eloğlu; sen bir yazı kuşuyum dersen, ya ben ne deyim? Ben de bir yaban taşıyım; başımda yerin var ama yeryüzünde yerim yok; sana layık yeşilim yok, alım yok.” (Güney, 1992: 200, 201). Bu örnekte ise Kocabey adlı masal kahramanı, kendisinin kim olduğunu anlatırken yazı kuşu ifadesini kullanmaktadır. Bir kuş gibi uçup kaçan biri olduğunu, Akça kıza söyler. Akça kız da onun yazı kuşu ifadesine karşılık yaban taşı kalıbını kullanır. Yazı kuşu yaban taşı ifadesi, birbirine uyumlu olarak Akça kız ile Kocabey arasındaki ilişkiyi ifade etmek için kullanılmıştır.

Örnekler incelendiğinde yazı kuşu yaban taşı kalıbı boş gezen, bir iş yapmayan insanlar için kullanılmaktadır. Bu ifadeler, masal kahramanlarını nitelemek için kullanılmaktadır.

6. Mecaz Anlamda Kullanılan Taş

Anadolu sahası Türk masallarında geçen taş motifi incelendiğinde metinlerde bu motif gerçek anlamıyla yer aldığı kadar, mecaz anlamda da kullanılmaktadır.

Taşın mecaz anlamda masalda yer alan örneklerinin, günlük hayatta kullandığımız anlamlarıyla da çoğu kez örtüştüğü görülmektedir. Bu başlık altında incelenen taş, masalda benzetme aracı olarak acı bir durumu ifade etmede veya kahramanın sahip olduğu gücün büyüklüğünü vb. durumları ifade etmede kullanılmaktadır.

İncelenen masal metinlerinde, mecaz anlamda kullanılan taş, şu başlıklar halinde ele alınmıştır:

6.1. Acı, Dert, Keder, Zorluk vb. İfade Etmek İçin Kullanılan Taş

Masallarda kahraman, masalın başından sonuna kadar bir mücadele içerisinde. Kimi zaman olağanüstü varlıklarla savaşır; kimi zaman zorlu yollardan geçer ve sonunda istediği şeye kavuşur.

Kahramanın zorlu mücadelesinde ona eşlik eden birçok unsur bulunmaktadır. Bunlardan biri de taştır. Masalda anlatılan acı, keder ve zorluklarla mücadele gibi durumları anlatırken kullanılan taş motifi örnekleri şu şekilde aktarılabilir:

“Ölüm teri dökmeye başlayınca, kocakarı kaşlarını çatmış:

‘Hele yağmur yağmadan sele gitme elbet bu taşın altından da kalkarız.’ (Güney, 1992: 295). “Bir Göze Bir Gül” adlı masalda geçen örnekte görüldüğü üzere zor durumda kalan bodur kız, annesine dert yanmaktadır. Annesi bu zorluğun da üstesinden geleceklerini ifade etmek için *“Bu taşın altından kalkarız.”* şeklinde taş unsurunu mecaz anlamda kullanarak anlatıma zenginlik kazandırmıştır.

Diğer bir örnekte ise taşın acıyı, kederi ifade etmesi şu şekilde verilebilir:

“A gözü yaşlı, bağı taşlı ana, sözüm söze, sazım saza benzemiyorsa ya şu kız da gelin kıza benzemiyor mu?” diye sorar.” (Güney, 1992: 142). Bu örnekte ise masal kahramanı Keloğlan, annesine seslenirken *“bağı taşlı”* ifadesini kullanır. Bu ifade Keloğlan’ın anasının zorluklarla mücadele eden, cefakâr bir kadın olduğunu vurgulamaktadır.

Taş sert ve ağır bir cisim olduğu için masallarda bu özelliğinden dolayı kullanıldığı örneklere sıkça rastlanmaktadır. Mecaz anlamda kullanıldığı örnekler incelendiğinde de bu kullanımların bazılarının çıkış noktası taşın sert ve ağır bir cisim olma özelliğidir. Örneğin verilen ilk örnekte *“taşın altından kalkmak”* ifadesi zorluğu ifade etmekte ve taşın gerçek anlamından faydalandığı görülmektedir. Diğer bir örnekte ise Keloğlan’ın annesinin dertli, sıkıntı çekmiş bir insan olduğunu ifade etmek için de taş, mecaz anlamda kullanılmıştır.

6.2. Acımasız, Zalim vb. Kişiler İçin Kullanılan Taş

Acımasız, zalim insanlar için kullanılan ifadelerden biri de “*taş kalpli*” ifadesidir. Taşın katı, sert bir cisim olmasından yola çıkarak zalim insanlar taş kalpli şeklinde nitelendirilmektedir.

Masallarda taş unsurunun yer aldığı metinler incelendiğinde içerisinde buna benzer ifadelerin bulunduğu örnekler yer almaktadır. Bu örneklerden bazıları aşağıda aktarıldığı hâliyle masallarda yer almaktadır.

İlk örnek “Sabır Taşı” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“*Hey Allah’ın insafsız kulları, siz şu yiğidin bir seyrine dayanamıyorsunuz ya, benim yerimde olsanız ne yaparsınız? Sizdeki yürek de bendeki taş mı? Sabır dediğin köpürür de taşmaz mı? Ne olacaksa olsun, duyun kudurun işte; bu yiğitlerden yiğit, benim yiğidim!*” (Güney, 1992: 212, 213, 214). Örnek incelendiğinde masal kahramanı Akça kız, ablalarına karşı daha fazla sabır gösteremeyeceğini anlatmak için “*sizdeki yürek de bendeki taş mı?*” ifadesini kullanmış, onların yaptıklarına ve söylediklerine daha fazla dayanamayacağını bu şekilde dile getirmiştir.

Masallarda kötülük yapma anlamında kullanılan, içerisinde taş geçen mecaz anlamlı diğer bir örnekte ise masal kahramanı Arif Yusuf, annesinden kendisine padişahın kızını istemesini söyler. Buna karşılık annesi:

“*Evin yıkıla, taş yıkar başımıza. Padişah kim biz kim? Ben cesaret edip komşunun kızını isteyemem. Biz acımızdan ölüyoruz. Padişah kızı hiç gelir mi?*” diye cevap verir (Günay, 2011: 309). Kahramanın annesi, padişahın kızını istedikleri takdirde buna cesaret ettikleri için onlara kötülük yapabileceğini söyler ve bunu ifade ederken de “*Başımıza taş yıkar.*” cümlesini kullanır. Buradaki “*Başımıza taş yıkar.*” ifadesi kötülük yapar; onları cezalandırır, anlamında kullanılmıştır.

Taş acımasız, zalim kişileri taş kalpli diye nitelemek için mecaz anlamda kullanılırken aynı zamanda bu kişilerin yaptıkları zalimlikleri anlatmak için de masallarda kullanıldığı görülmektedir. İkinci örnekte padişahın vereceği cezanın büyüklüğünden korkan masal kahramanının annesi korkusunu taş motifini mecaz anlamda kullanarak dile getirir.

6.3. Gereksiz Konuşma/Tavır/Davranış veya Yanlış İfade Eden Taş

Günlük hayatta, asılsız, gerçekle alakası olmayan durumları ifade etmek için bazı ifadeler kullanırız. Bu kullanımlar içerisinde geçen unsurlardan biri de taşdır.

Masallarda geçen gereksiz, boş konuşma ile ilgili içerisinde taş motifi bulunan ve mecaz anlamda kullanılan metinler incelendiğinde ilk örnekte; Bey oğlu büyük bir derde düşmüştür. Oğlunun durumuna üzülen babası ise dermanını kim bulursa onu ödüllendireceğini söyler. Bunun üzerine sihirbaz, efsuncu, düzenbaz kim varsa gelmiş. Fakat ne yapsalar da oğlanın ağzından laf alamamışlar. *Her biri bir dala taş atmış ama bir türlü tutturamamışlar. Dünyalığımızı tutalım derken üstelik adlarını da bir paralık edip çıkmışlar* (Güney, 1992: 76). Örnekte geçen taş unsuru incelendiğinde Bey oğlunun derdine çare bularak babasının mükafatını kazanmak isteyen düzenbazların planları tutmayınca *“Her biri bir dala taş atmış ama bir türlü tutturamamış.”* ifadesi kullanılarak amaçlarına ulaşamamaları, çabalamalarının boşa çıktığı ifade edilmiştir.

Diğer bir benzer örnek ise incelenen masal metinlerinde şu şekilde yer almaktadır:

“‘Padişahım’ demiş. ‘Derdini söylemeyen derman bulamaz; ne derdin, kederin var? Yanlış bir dala taş atan mı oldu, bir komşu kapısına yan gözle bakan mı? Noldu, ne hal oldu sana?’” (Güney, 1992: 114). Bu örnekte padişahın derdinin sebebini anlamak isteyen kişi, padişaha karşı birinin bir kusur mu işlediğini, olmayacak bir hata mı yapıldığını *“Yanlış bir dala taş atan mı oldu?”* cümlesiyle anlamaya çalışmıştır.

Örneklerde taş gereksiz, olmaması gereken veya yalan, yanlış bir durumu ifade etmek için kullanılmıştır. İlk örnekte padişahın mükafatını kazanmak isteyen düzenbazların yalanlarını anlatmak için kullanılırken diğer örnekte de sakıncalı, padişahı kızdıracak bir durumu ifade ederken taş motifinden yararlanılmıştır.

6.4. Güç Belirtisi Olarak veya Bir Şeyi Başarma Gücü Anlamında Kullanılan Taş

Taş, sert bir cisim olduğu için bazı unsurların ne kadar güçlü olduğunu vurgulamakta taşın bu özelliğinden faydalanılır.

Taşın güçle ilişkisi; deyimlerde, atasözlerinde, kalıp ifadelerde de karşımıza çıkmaktadır.

Masalarda taş, fiziksel olarak ağır olması hususunda gerçek anlamıyla, kahramanın onu kaldıracak güçte, kuvvette olması şeklinde yer alırken mecaz anlamda da bir insanın veya başka bir malzemenin gücünü ifade etmek için de kullanılmaktadır. Mecaz anlamda yer alan bu kullanımların örneği “*Taş olsa dayanmaz.*” ve “*Taş olsa taşı keser.*” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu iki örnek, masal metinlerinde şu şekilde geçmektedir:

“*Sürü sürü davarlarım gitti, keder etmedim... Koca koca konaklarım gitti, bir ah bile çekmedim. Mal da canın yongasıdır ama gene ne gelirse mala gelsin cana gelmesin diye avundum ama bu korktuğuma da uğradım. İnsan taş olsa dayanmaz.*” (Güney, 1992: 309). Görüldüğü üzere masal kahramanı çektiği sıkıntıların zorluğunu, onlara dayanmanın ne denli güç olduğunu ifade etmek için *taş olsa dayanmaz* diyerek göğüs gerdiği zorlukları anlatmaktadır.

Diğer örnekte şu şekilde masalda yer almıştır:

“*Allah Allah; benim bıçağım taş olsa taşı keser, bunda bir hikmet var!*” (Güney, 1992: 9, 10). Bu örnekte ise masal kahramanı Hacı Kasap, bıçağının keskinliğini anlatmak için “*Taş olsa taşı keser.*” cümlesini kullanmıştır.

Muğla masallarında yer alan, ağız özellikleriyle verilmiş “Keloğlan ve Sihirli Yüzük” adlı masal metninde geçen başka bir örnek ise şu şekilde aktarılabilir:

“*Cingan garısı gelmiş, haller düzgün, sizin geçiminiz nerden, aman gızım filan derken, ingan garılarını bilirsin, daşı yumuşadıyla, yok ben de bilmiyorum filan derken, cingan garıları gurnaz ya, söletmiş buna.*” (Önal, 2011: 391). Örnekte, “*Taşı yumuşatırlar.*” ifadesi kullanılarak çingenelerin ağızdan laf almadaki ustalıkları, başarıları anlatılmak istenmiştir.

Masal kahramanının ne kadar güçlü olduğunu ifade etmek için kullanılan taş örneğinin geçtiği bir diğer örnek şöyledir:

“*Bunların ikisi düşmüşler yola. Vara vara varmışlar ki bir yere, adamın bir tanesi ayağına değirmen taşı bağlamış, dağlarda gezdiriyormuş. Bunlar:*

-*Bu ne kadar güç!*” (Demir, 2018: 78, 79). Bu örnekte kahramanın ne kadar güçlü olduğunu göstermek için değirmen taşını ayağına bağlaması dikkat çekmektedir. Değirmen taşının büyüklüğü ve ağırlığı masalda güç belirtisi olarak kullanılmıştır.

Taşın ağırlığı, sertliği masalda kahramanların gücünü göstermek için bir araç olmuştur. Taşı yumuşatacak güçte olmaları veya ayaklarında değirmen taşıyla dağlarda gezmeleri masal kahramanlarının gücünün büyüklüğünü ifade etmektedir.

6.5. İmkânsız Durumları İfade Etmek İçin Kullanılan Taş

Masallarda yer alan taş motifinin mecaz anlamda kullanımını incelendiğinde elde edilen bulgulardan biri de taşın imkânsız, gerçekleşmesi mümkün olmayan veya geri alınamayacak durumları ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.

Mecaz anlamda yer alan taş unsurunun imkânsız bir durumu ifade ettiği örnekler şöyledir:

“Bunca yıldır, saçını, başını senin uğrunda ağarttığı yetmiyor mu? Bundan böyle ananın eline bakacağına bir işin kulpuna yapışsan ev de gününü mürüvvetini görür; ben de elime kınalar yakarım, demiş ama taştan ses çıkmış, Tembel Ahmet’ten ses çıkmamış ...” (Güney, 1992: 357). Örnekte Tembel Ahmet, karısının öğütlerine karşı sessiz kalmıştır. Onun bu sessiz kalışını anlatmak için taş motifinden faydalanılmıştır.

Bu başlık altında verilecek diğer bir örnek ise:

“Avare kız, avare kız; tasa dediğin öyle olmaz böyle olur: Geçti ayva, geçti nar... İster taş ye ister hardal! Deyince kızın yüreğine öyle bir ateş düşmüş öyle bir ateş düşmüş ki yanıp kül olmaya az kalmış.” (Güney, 1992: 335). Bu örnekte ise Tasa kuşu, avare kızın yaptıklarından ötürü onun geri alınamayacak hatasını ifade etmek için taş motifinin geçtiği bu cümleyi kullanmıştır.

Gerçekleşmesi veya geri alınması mümkün olmayan durumlar için kullanılan ifadelere bakıldığında taşın yer aldığı kullanımlar dikkat çekmektedir. Masallarda ise böyle durumları ifade eden taş motifinin yer aldığı kullanımlar örneklerde açıkça görülmektedir. İlk örnekte kahramanın tek laf etmeyişi anlatırken gerçek olması mümkün olmayan taştan ses çıkması ifadesi kullanılmıştır. Diğer örnekte ise geri dönüşü olmayan bir durumu anlatırken de yine taş motifinden yararlanılmıştır.

6.6. Tecrübeyi İfade Etmek İçin Kullanılan Taş

Mecaz anlamda kullanılan taşın masallarda tecrübeyi ve yaşanmışlığı ifade etmek için kullanıldığı örnekler yer almaktadır.

Tecrübeyi ifade etmek için kullanılan, taş motifi örneklerde “*taş taşımak*” şeklinde yer almaktadır. Her işi yapmak, her türlü zorluğu görmüş olmak, hayatta türlü türlü şeylerle karşılaşmış olmak anlamını ifade eden bu kullanımın örnekleri, aşağıda verildiği şekilde masallarda yer almaktadır. Bu örnekler ise şu şekilde aktarılabilir:

“*Hey insanoğulları, ben her dağı aştım, her taşı taşıdım ama doğrusu bu tarla belimi büktü. Günlerdir gözlerim yolda, sizin gibi birini bekleyip duruyordum. Allah mı gönderdi sizi! Hakkınızı nasıl ödeyeceğim bilmem...*” (Güney, 1992: 23). Masalda, yapılması güç bir işi gerçekleştiren masal kahramanlarının işi yapıp bitirdikten sonra, aslında yaptıkları işin devin uğraşıp gerçekleştiremediği bir iş olduğu anlaşılmaktadır. Dev, bu işi gerçekleştiren kardeşlere her türlü işin altından kalktığını, her şeyin üstesinden gelebileceğini fakat bu işin içinden çıkamadığını anlatmak için “*Her taşı taşıdım.*” ifadesini kullanarak, tecrübeyi işaret etmektedir.

Mecaz anlamlı kullanımda tecrübeyi ifade eden, aynı kalıbın geçtiği diğer bir örnek ise şu şekilde verilebilir:

“*Ne diyeceğim Ak sakal, sen bu kadar yaş yaşadın, taş taşıdın; devirmedeğin çam, yuvarlamadığın kütük kalmadı. Dünyada görmediğin, duymadığın yok!*” (Güney, 1992: 216). Bu örnekte de ifadenin açıkça bir tecrübeyi anlatmak için kullanıldığı görülmektedir.

Taş, masallarda farklı anlamlarda birçok metinde yer almaktadır. Mecaz anlamda kullanıldığı örnekler de oldukça fazladır. Bu kullanımlardan biri de tecrübe ve yaşanmışlığı anlatmak içindir. Örneklerde görüldüğü üzere tecrübeyi anlatmak için “*taş taşımak*” ifadesi kullanılmıştır. Burada yaşanan türlü zorluklar, verilen hayat mücadelesi kastedilmektedir.

6.7. Yalan/ İftira vb. İfade Etmek İçin Kullanılan Taş

Anadolu sahası masallarında taş motifinin yer aldığı mecaz anlamlı kullanımlardan bir diğeri ise taşın; yalan, iftira, gerçek olmayan bir durumu gerçekmiş gibi anlatma ve aktarmada kullanılmasıdır.

İncelenen masalarda bu kullanımın tek örneği tespit edilmiştir. Örnekte Keloğlan'ın geri dönüp almak üzere kilimini emanet ettiği kişiler onu kandırmaya çalışır ve kilimi geri vermek istemezler. Kilimin başına türlü işler geldiğini söyleyince Keloğlan:

-Hey düğün başı düğün başı! Başıma vurma böyle bir koca taş; vuracaksan kendine vur ki, kilimin dört ucunu koyuverip, keçeni sudan çıkarasın. Benim kilimim ne o kilim ne de keçem o keçe!" (Güney, 1992: 139). Örnekte görüldüğü üzere, Keloğlan'a yalan söyleyenlere Keloğlan inanmaz ve söylenen yalanları ifade etmek için "koca taş" ifadesi mecaz anlamda kullanılmıştır.

7. Belirli Amaçlar İçin Kullanılan Taş

Geleneksel kültürümüzde taş, birçok alanda ön planda yer almaktadır. Binaların temel taşından başta olmak üzere akla gelen her alanda birçok önemli bir işleyle karşımıza çıkmıştır (Yardımcı, 2008:4).

Anadolu sahası Türk masaları içerisinde incelenen taş motifinin işlevsel olarak farklı amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Masalarda elde edilen taş motifinin, hangi amaçlar için kullanıldığı, masalda geçen olaylara etkisi ve masala katkısı bu başlık altında sınıflandırılarak değerlendirilecektir.

Elde edilen örneklere göre masalarda geçen taş motifinin hangi işlevlerde kullanıldığı aşağıdaki başlıklar halinde sıralanabilir:

7.1. Aldatma, Kandırma vb. Amaçlar İçin Kullanılan Taş

Masalarda aldatma, kandırma vb. amaçlar için kendisinden faydalanılan taş motifi, genellikle kahramanın düşmanlarından kurtulmak için veya içinde bulunduğu zor durumdan kendisini kurtarmak için kullandığı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen de masal kahramanları taş ile aldatılır veya kandırılır.

İncelenen masal metinlerinde taşın, aldatma ve kandırma aracı olarak nasıl kullanıldığı, hangi durumlarda yer aldığı aşağıda verilecek örnekler üzerinde daha ayrıntılı görülecek ve incelenecektir. Bu örneklerden ilki Gümüşhane masalarında geçen "Sır Saklamayan Padişah Kızı" adlı masalda aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

"-Öllüğün körü gibi geçtik. Değirmen taşını görmüyor musun, taktık boğazımıza, buraya geçtik.

Anası da değirmen taşını boğazına takar, suya atlar. Boğulur gider.” (Sakaoğlu, 2002: 323). Masalda kendisine kötülük yapacak anasına masal kahramanı, bir oyun oynar ve anasının suda boğulması için değirmen taşını kullanır. Burada değirmen taşı ağırlığıyla düşmanı ortadan kaldırmak için kullanılmasıyla karşımıza çıkmaktadır.

Diğer bir örnek yine Gümüşhane masallarında yer almaktadır. Masalda Bilal Ağa adlı masal kahramanı deve üstünlük sağlamak için bir oyun kurar. Taşın suyunu çıkaramazsa devi yiyeceğini söyler. Dev, taşı paramparça etse de suyunu çıkaramaz. Bilal Ağa elindeki yumurtayı deve göstermeden kırar ve suyunu çıkarmış gibi yapar. Devamında ise devden başka bir taşın ununu çıkarmasını ister. Dev taşı paramparça eder fakat ununu çıkaramaz. Bilal Ağa cebinden unu çıkartıp bir taşa sürer ve kendisinin taşın ununu çıkardığını bu sebeple devi yiyeceğini söyler. Bunun üzerine dev:

“Biz yedi kardeştik, birimiz öldü; kaldık altı kardeş. Şimdi sen de bizimle kal yine yedi kardeş olalım.” der (Sakaoğlu, 2002: 373, 374). Bu masalda da Bilal Ağa adlı kahraman, deve taş ile oyun oynar ve onu kandırmayı başarır.

Taşın aldatmaca aracı olarak kullanıldığı diğer bir örnekte ise Fatmacık ve Yusufçuk adında iki kardeş varmış. Bu iki kardeşin anneleri ölünce babaları başka bir kadınla evlenir. Üvey anneleri de çocukları hiç sevmezmiş. Bir gün babalarından çocukları bir yere bırakıp gelmesini ister. Bunun üzerine babaları çocukları alıp dağa oduna götürür. Onları bir çeşmenin başına oturtur ve odunları kırıp geleceğini söyler. Gittikten sonra adam çocuklar onu odun kırıyor zannetsin diye bir ağacın dalına kabakla bir taş asar. Kabakla taş birbirine vurdukça ses çıkar; çocuklar da babalarını odun yapıyor zannederler. Daha sonra ağacın yanına vardıklarında çocuklar durumu fark edip:

“Tıran tıran gabaaaakcık, bizi aldatan babaaamcık” diye yas tutarlar (Önal, 2011: 411). Bu örnekte aldatanlar kötü bir varlıktan veya durumdan kurtulmaya çalışan masal kahramanı değil, aldatılan durumunda olan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Taşın kandırma, aldatma unsuru olarak yer aldığı diğer bir örnek “Hasses Paşa” adlı masalda geçmektedir. On dört, on beş yaşında annesi babası ölen masal kahramanı kız, bir gün süslenir, püslenir çarşıya çıkar. Bir hamal yükü kadar kumaş alır. Parasını vereceği sırada çantası açılmaz. Çantanın anahtarını evde unuttuğunu söyler; çantayı orada bırakır ve kumaşları alır gider. Tüccar akşama kadar bekler kız gelmez. Çantanın kilidini kırduğunda ise

içinin taşla dolu olduğunu görür ve kandırıldığını anlar (Boratav, 2009: 245). Bu masalın kahramanı kız tüccarı dolandırmak, onu aldatmak için taşı bir araç olarak kullanmıştır.

Aldatmaca unsuru olarak kullanılan taş motifinin geçtiği bir başka örnek Erzurum masallarında yer alan “Acemoğlu” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“Kız gidip büyük bir taş bulup getirir, yatağın içine uzanır. Yüzündeki duvağı taşın üzerine örter. Kız şamdana girip kapısını da içeriden kilitler. Babası gelip bakar ki ne kız var ne de başka bir kimse. Bakar ki yatağın içinde bir taş uzanmış, üzerinde de bir duvak.” (Seyidoğlu, 2016: 271). Masalda kahraman, babasıyla evlendirilmektedir. Kız babasına bu durumun uygun olmadığını, gerçekleşirse taş kesileceklerini söyler; fakat babası bu fikrinden vazgeçmez. Bunun üzerine kız, bir taşa duvak örterek taş kesilmiş gibi yapar ve oradan kurtulur. Buradaki aldatma unsuru değerlendirildiğinde taş kesilme motifinden yararlanıldığı görülmektedir.

Diğer bir aldatma aracı olarak kullanılan taş örneğinin geçtiği masalda; Bücür oğlan adlı masal kahramanı bir devin eline düşer. Dev, Bücür oğlanı çuvala koyar, sırtına alıp evine götürmek için yola çıkar. Niyeti Bücür oğlanı pişirip yemektir. Yolda giderken devin tuvalete gider. O tuvalete gidince Bücür oğlan çuvaldan çıkıp çuvalın içine taş doldurur. Dev eve gidince çuvalı açar ve Bücür oğlanın kendine oyun oynadığını anlar (Demir, 2018: 543, 544). Bu örnekte de bücür oğlan, deve oyun oynamak için taşlardan faydalanmıştır. Bücür oğlan taş sayesinde devin elinden kurtulmuştur.

Aldatma, kandırma vb. amaçlar için kullanılan taş unsuru incelendiğinde, örneklerden yola çıkarak denilebilir ki; masal kahramanlarının olumsuz bir durumu ortadan kaldırmak için başvurduğu bir unsur olarak karşımıza çıkmakla birlikte, kimi zaman da aldatılan masal kahramanı olmaktadır. Taşlarla aldatma, kandırma şekilleri de farklı farklı gerçekleşmektedir. Bazen taşın ağırlığından yararlanılarak aldatılır bazen de bir oyun içerisinde kandırma unsuru olarak kullanılır.

7.2. Bıçak Bilemek İçin Kullanılan Taş

Masallarda yer alan taş motifi günlük hayatta kullanılan işlevleriyle oldukça benzerlik göstermektedir. Örneğin bıçakları keskinleştirmek, bilemek için kullanılan bazı taşlar mevcuttur. Bu işleviyle taş, masallarda da kendisine yer bulmuştur.

Bıçak keskinleştirmek, bilemek amacıyla kullanılan taş örneğinin masalda nasıl yer aldığı aşağıdaki örnekte verilecektir:

“Çocuk koşarak yukarı çıkmış. Kimseye duyurmadan bıçağı alıp derinin kenarındaki dikişleri kesmiş. Deriden çıkan adamlar yıllardır derinin içinde olduğu için tostoparлак olmuş. Biraz hareket edip sağlığına kavuşmuş. Bir gün bıçağı eline alıp taşlara sürte sürte keskinleştirmiş.” (Demir, 2018: 245) “Kız Çocuklarını Sevmeyen İki Padişah” adlı masalda geçen örnekte görüldüğü üzere masal kahramanı çocuk, bıçağını keskinleştirmek için taşlardan faydalanmıştır. Masalda bu amaçla kullanılan taşın özel bir adı yoktur. *“Taşlara sürte sürte keskinleştirmiş.”* cümlesinden de anlaşılacağı üzere bu amaç için özel bir taş kullanılmamıştır.

7.3. Bir Şeyin Gerçekleşmesi Şartını Sağlamak İçin Kullanılan Taş

Masalarda kahramanın bir görevi gerçekleştirmesi veya istediği bir şeye sahip olabilmesi için bazı şartları, emirleri veya görevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu şartları sağlarsa istediğine ancak o zaman kavuşabilmektedir.

Kahramanların başarması gereken şartlar, yerine getirmesi gereken emirler vb. durumların bazen bir unsurun çevresinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlardan bir tanesi de içerisinde taş unsuru bulunan şartlardır. Taş her zaman kahramanın gerçekleştirmesi gereken bir durumu sağlamada karşımıza çıkmaz. Bazen bir düzenin işleyişi, bir işin gidişatını sağlayan da bir taştır.

İncelenen masal metinleri değerlendirildiğinde bir şeyin gerçekleşmesinin bağlı olduğu taş motifi ile ilgili örneklerden ilki Erzurum masallarında geçmektedir. Masalda padişahın karısı ikiz çocuk doğurur. Fakat kötü kalpli ebe çocukları alıp hemen yerlerine köpek yavrularını koyar. Çocukları sakladıktan sonra padişaha; karısının iki tane köpek yavrusu doğurduğunu söyler. Padişah da bu duruma sinirlenir; karısını cezalandırır. Ebe kadın ise çocukları alıp bir sandığın içine koyar ve onları suya bırakır. Bu sandık ise bir değirmen taşının yanına gelir ve taşın dönmesine engel olur. Taş dönmeyince de su kabarır ve değirmen çalışmaz (Seyidoğlu, 2016: 98, 99). “Dilâremcengi” adlı bu masalda geçen taş unsuru, bir düzenin işleyişini ifade etmek için kullanılır. Değirmenin işleyişi için değirmen taşının dönmesi şarttır. Çocukların içerisinde bulunduğu sandık bu değirmen taşına engel olur ve değirmen dönmez.

Bu başlık altında değerlendirilebilecek diğer bir örnek, Erzurum masallarında yer alan “Ahmet Şah” adlı masalda şöyle yer almaktadır:

Üçüncü defa için de onların camisinin kapısında yüz batmanlık bir taş varmış. Padişah der ki: “Bu taşı kaldırırsan kızımı veririm.’ Ahmet Şah uzun bacaklı adamın bir tüyünü daha yakar, o da gelir onlara görünmeden taşı on adım öteye koyar. Padişah kızını verir, düğünü yaparlar.” (Seyidoğlu, 2016: 231, 232). Bu örnekte padişah Ahmet Şah’a kızını vermek için belli şartlar önce sürer. Bunlardan üçüncüsü de ağır bir taşı yerinden kaldırmaktır. Bunu başarinca padişah kızını verir ve düğünleri gerçekleştirir, kahraman da muradına ermiş olur.

Bir şeyin gerçekleşmesinin bağlı olduğu şartlar içerisinde geçen taş motifinin diğer bir örneği ise masalda şu şekilde yer almaktadır:

“Baba filan yerde bir murat/ dere var, onun üzerinde bir taş var. Sen oraya git. Eline üç taş al, o taşları Murat’ın kenarındaki taşa at, birini mutlaka o taşa değdir. Bir tanesi değe yeter. O zaman benden selam söyle, binanın altından bir avuç toprakla her ağaçtan bir çiğit versinler, arkana bakmadan dön gel.” (Günay, 2011: 233). Bu örnekte taş, bir dileğin gerçekleşmesini sağlamada kullanılmaktadır. Dileğin gerçekleşmesi için atılan taş yine farklı bir taşa değmesiyle gerçekleşmektedir.

Örneklere görüldüğü üzere taş bir şeyin gerçekleşmesini sağlamak, bir düzenin işleyişinin gerçekleşmesi için kullanılmaktadır. Taşın ağır ve sert bir cisim olması kahramanı zorlamak için kullanılır. Masalda istenilen şartları zorlaştırmak için taş motifinden yararlanıldığı görülmektedir.

7.4. Bir Şeyi Bulunduğu Yerden Kaldırmak İçin Kullanılan Taş

Bir şeyi bulunduğu yerden kaldırmak veya düşürmek amacıyla kullanılan taş unsuru, bu başlık altında değerlendirilecek tek örnek olan Konya- Ereğli masallarında yer alan “Nar Tanesi” adlı masalda şu şekilde geçmektedir:

“Nar Tanesi, dayısına bu çeşmeden su içirmemiş. Taşınan çeşmeyi taşlamış, çeşmenin ağzını yüzünü kırmış, eğmiş, çeşme o anda kalkmış, ortalıktan kaybolmuş gitmiş.” (Bekdik, 2017: 206). Bu örnekte Nar Tanesi adlı masal kahramanı dayısını kötülüklerden korumak için devin kılığına girmiş olduğu çeşmeye taş atarak onun vereceği zarara engel olmuş; çeşmeyi ortadan kaldırmıştır. Devamında ise dev bu kez elma şeklinde karşılarına çıkar. O zaman Nar

Tanesi yine taş atarak elmayı dalından düşürür ve düşmanların kötü emellerine engel olmuş olur.

7.5. Bir Şeye Ulaşılmasını Engellemek veya Bir Kişiyi Hapsetmek Amacıyla Kullanılan Taş

Masallarda bu başlık altında incelenen örnekler değerlendirildiğinde bir kişiyi bir yere hapsedebilmek için veya bir nesneye ulaşılmasını engellemek için bulunulan yerin ağızına ya da bulunduğu yerin çıkışını kapatan yere büyük bir taş konulmaktadır.

Masalda bir kişiyi hapsetmek amacıyla kullanılan taş motifi Taşeli Masallarında yer alan “Dünya Güzeli” masalında şu şekilde yer almaktadır:

“Bu sefer Köse çocuğa demiş ki:

“Sen küçücüksün, buraya sen in suyu çıkar.

Çocuk suya inmiş, matarayı bir daha dolduracak vakit Köse, çocuğun bulunduğu sarnıcın ağızına gocaman bir daş göymüş.” (Alptekin, 2002: 423, 424). Bu masalda padişahın oğlu, su almak için sarnıca indiğinde Köse adlı kahramanın indiği yerin önüne büyük bir taş koyarak onu oraya hapseder ve isteklerini kabul ettiği taktirde onu oradan kurtaracağını söylemektedir. Taş bu örnekte bir kişiyi hapsetmek amacıyla kullanılmıştır.

Bu konu ile alakalı diğer bir örnek şöyledir:

“Kocası da;

-Üç kıçlının arkasında güzel bir kız gördüm. Onu da papaz aldı evine götürdü. Kapıyı örttü, arkasında da bir değirmen taşı koydu, demiş.” (Kaya, 2004: 38, 39). Bu örnekte ise papaz, kızı eve götürür onu alıkoymak için kapıyı kapatır ve sonra kapıyı açmasını, birinin ona ulaşmasını veya onun kaçmasını engellemek için değirmen taşından faydalanır. Burada değirmen taşı ağır özelliği ile bir şeyi hapsetmek veya bir şeye ulaşılmasını engellemek amacıyla kullanılması şeklinde masalda karşımıza çıkmaktadır.

Masallarda taşın ağırlığından sıkça faydalanılmaktadır. Bu kullanımlardan biri de kişiyi bir yere hapsetmek veya bir şeye ulaşılmasını engellemektir. Yukarıda verilen ilk örnekte kötü niyetli Köse padişahın oğlunu bir yere hapseder; o yerin önüne de taş koyarak çıkmasını engeller. Diğer örnekte ise yine kötü kalpli papaz, masal kahramanı kızı eve götürür

ve hiç kimse ona ulaşmasın diye kapının önüne değirmen taşı koyar. Verilen örnekler ele alındığında taşı bu amaçla masallardaki kötü niyetli kahramanların kullandığı görülmektedir.

7.6. Fal Bakmak İçin Kullanılan Taş

Fal inancını besleyen ve bu işi meslek haline getirenleri toplumdaki diğer insanlardan farklı kılan şey, yarının ne getireceğini öğrenme ve çözme gayreti ile dertlerinden bir an önce kurtulma isteğidir. İnsanın gelecekte haberdar olma ve yaşanabilecek olumsuzlukları en aza indirme isteği, bakladan tutun da kahveye, kürek kemiğine, ateşe, suya, kuşların uçuşuna, hatta kutsal kitaplar da dahil pek çok nesnenin, kehanet aracına dönüşmesine sebep olmuştur (Sümbüllü, 2010: 57, 61). Fal bakmada kullanılan nesnelere de taşdır. Diğer nesnelere olduğu gibi taş da gelecekte haber vermede bir araç olarak kullanılmaktadır.

Taşın gelecekle ilgili kehanette bulunmada kullanıldığı örnekler masalarda da karşımıza çıkmaktadır. Fal bakma, gelecekte haber verme gibi amaçlarla kullanılan taş örneği masalda şu şekilde yer almaktadır:

Talih müneccimi, ellerini çırpmış; uşak, elinde altın bir tasla içeri girip taşı ihtiyarın önüne koymuş. İhtiyar cebinden bir avuç siyah çakıl taşı çıkararak tasın içine atmış. Daha sonra içinden şeyler söyleyerek taşları tasın içinden birer birer almaya, her birini dikkatli dikkatli incelemeye başlamış.

Taşları tasın içinden çıkarıp inceledikten sonra, Ali'ye bakarak:

-Oğlum, senin talihin açık. Şu karşı konakta yaşayan dul bir kadın var... Bu kadın hem kimsesiz hem de zengindir... Seni onunla evlendireceğiz.” der (Tezel, 2017: 411). “Çoban Ali” adlı masalda geçen örnekte görüldüğü üzere ihtiyar adam çakıl taşlarını, masal kahramanının geleceği ile ilgili kehanette bulunmak için kullanmaktadır.

Fal bakmak için çeşitli unsurlar kullanılmaktadır. Kahve falı, iskambil falı, el falı vb. Bu unsurlardan biri olan taş, masal metinlerinde de kendine yer bulmuştur. Tek örneği yukarıda verilen masal metninde yaşlı adam masal kahramanına gelecekle ilgili haberi taşları kullanarak vermektedir.

7.7. Gizlenmek, Saklanmak veya Gözetlemek Amacıyla Kullanılan Taş

Taşın masalda kullanım amaçlarından bir diğeri de gizlenmek veya saklanmak amaçlı kullanılmasıdır.

Gizlenmek veya saklanmak için kullanılan taş, bazen tuzak kurmak için kullanılmaktayken bazen düşmanı gözetlemek gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

Bu başlık altında değerlendirilebilecek örnekler şu şekilde aktarılabilir:

“Şimdi efendim beklemiş orda bir daşın arkasına saklanmış bakmış ki öteden uzaktan biraz adamlar geliyor aslanlar o tarafa gelmiş. Bu nasıl goşmuş varmış. Annadın mı geyunun başına dönüvermiş, gelmiş ki geliyorlar parçalayacaklar.” (Alptekin, 2002: 236, 237). “Aslan Mehmet” adlı masalda yer alan bu örnekte masal kahramanının taşı, saklanmak için kullandığı açıkça görülmektedir.

Sivas masalları içerisinde yer alan bir başka örnek ise şu şekilde aktarılabilir:

“O pınarın üstünde bir taş varmış. Taştan gözetliyor. Karadev geliyor, bir kilo su içip gidiyor. Ağdev gelip içip gidiyor. Derken Sarıdev de geliyor. Bu gelince Göğbaldır, kılıcıyla vurup öldürüyor.” (Kaya, 2004: 221). Örnekte taş, düşmanı gizlice gözetlemek için kullanılmaktadır.

Diğer bir örnekte ise taş, bu kullanıma uygun olarak “Tüylüce” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“Az gider, uz gider, babasının memleketinden çıkıp başka bir padişahın memleketine gider, bir taşın dibine siper alıp oturur. O memleketin padişahının oğlu da o gün avdaymış. Bir taşın oyuğunda Tüylüce’yi görür.” (Sakaoğlu, 2002: 394, 395).

Örnekler incelendiğinde taş, kahramana saklanma, gizlenme konusunda yardımcı olmaktadır. Taş bazen de düşmanlardan korunmak için siper görevinde de karşımıza çıkmaktadır.

7.8. Güç Gösterisi Olarak Kullanılan Taş

Masallarda kahramanlar taşın ağırlığından ve sert bir cisim olma özelliğinden faydalanılarak onun üzerinden güç gösterisinde bulunmaktadırlar.

Masallarda taşın, güç gösterisinde bulunmak amacıyla kullanıldığı tespit edilen tek örnek şöyle aktarılabilir:

“Devler bu adama güçlerini göstermek için önlerine epey bir taş yığımlar. Bu taşları avuçlarıyla kırmaya başlamışlar.” (Kaya, 2004: 326). “Korkak Adam” adlı masalda devler, masal kahramanına güç gösterisinde bulunmak için taşları avuçlarıyla kırmaktadır.

7.9. Hatırlatma Amacıyla Kullanılan Taş

Masalarda belirli amaçlar için kullanılan taşın, kullanıldığı durumlardan biri de hatırlatma amacıyla kullanılmasıdır. Bu konuyla ilgili elde edilen örnekler ise şöyle aktarılabılır:

“-Kızım niçin unuttun?’ der. Sonra, kızın cebine bir avuç taş koyar:

‘Akşam, dadın: Bu taşlar nedir? diye sorunca, dediklerimi hatırla, çık annene söyle.’ der. Çocuk da ‘Peki, derviş baba...’ der.” (Boratav, 2009: 180, 181.) “Sitti Nusret” adlı masal metninde geçen bu örnekte, derviş kıza söylediklerini unutmaması için cebine taş koyar; kız da eve gidip taşları görünce söylemesi gerekenleri hatırlar. Burada görüldüğü üzere taş hatırlatma amacıyla masalda kullanılmıştır.

Taşın hatırlatma amacıyla kullanıldığı diğer bir örnek ise “Padişahın Kızı ve Kara Köpek” adlı masalda şöyle yer almaktadır:

“Olaydan üç gün sonra, kara köpek tekrar kızın yoluna çıkmış. Yine aynı şeyleri söyleyip kızı korkuttuktan sonra, kızın eline biraz taş verip:

-Al bunları cebine koy. Akşam soyunurken aklına gelirim, demiş.” (Demir, 2018: 299).

Bu örnekte diğer örnekte olduğu gibi masal kahramanına söyleyeceklerinin unutulmaması için cebine taş koyulmaktadır. Bu masalda çocuğu olmayan padişah ve karısı Allah’a onlara bir evlat vermesi için dua ederler ve gerekirse onu kapıdaki kara köpeğe vereceklerini söylerler. Duaları kabul olur, kara köpek kızın karşısına çıkar; söyleyeceklerini unutmaması için de kızın cebine taş doldurur. Taş böylece hatırlatma amacıyla kullanılmış olur.

Taşın hatırlatma aracı olarak kullanıldığı örneklere bakıldığında masal metinlerinin hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Çocuğu olmayan ailelerin bazı şartları kabul etmesi sonucunda çocukları olur. Zamanı geldiğinde çocuklarını başkalarına vermeleri gerekmektedir. İki masalda da çocukların karşısına çıkan kişiler onların anne babalarına mesaj göndermek, sözlerini hatırlatmak isterler. Çocuklar söyleyeceklerini unutmalarını diye de ceplerine taş koyarlar. Taş burada bir mesaj niteliğindedir ve hatırlatmaya yardımcı bir nesne olarak karşımıza çıkmaktadır.

7.10. İşaret veya İz Bırakma Amacıyla Kullanılan Taş

Bir işaret veya bir iz bırakmak için çeşitli nesnelere faydalanılmaktadır. Bu izler bazen bir yolu bulmak için bazen de bir şeyin yerini belli etmek için kullanılmaktadır. İz veya işaret bırakmak için bir bez parçası, boya vb. malzemeler kullanılabilir. Birçok alanda karşımıza çıkan taş unsuru da işaret amaçlı kullanılabilir.

Anadolu sahası Türk masallarında derlenen masalarda taş motifinin kullanım alanları incelendiğinde taş; işaret, iz bırakmak gibi amaçlarla da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra taş, işareti bırakmak için de malzeme olarak kullanılmaktadır.

Taşın işaret ve iz bırakma amaçlı kullanıldığı örnekler aşağıdaki şekillerde masalarda yer almaktadır. İlk örnek Erzurum masallarında şöyle geçmektedir:

“Kız der ki: ‘Biz aynı yolda para kazanamayız. Bak bu taşın altına nişan koyalım, önce sen gelersen o nişan ordaysa bil ki ben gelmemişim. Ben gelirim nişanı alır gelir seni bulurum. Birbirimizi bulduktan sonra gideriz.’ der.” (Seyidoğlu, 2016: 329, 331). Örnekte masal kahramanlarından kız, bir taşın altına önce gelenin kim olduğunun anlaşılması için bir işaret koymuştur.

Ağız özellikleriyle derlenmiş masal metninde geçen diğer bir taş örneği ise şöyledir:

“Gahdı, gardaşının izini tutdu. Bu getdi. Gardaşının izine daş goya goya geldi çıhdı gardaşının olduğu şehere. Nesderen orda Patşahlığını işledir.” (Aslan, 2017: 252). “Gülnen Nesderen” adlı masalda geçen bu örnekte masal kahramanı, kardeşinin izini sürmek için taşları kullanmakta, onun izlerine taş koyarak bulunduğu şehre varmaktadır.

İşaret veya iz bırakmak için kullanılan taşın geçtiği diğer bir örnek Elâzığ masallarında şöyle geçmektedir:

“Bunlar gittikten sonra, Şah İsmail de yola çıktı, gitti baktı çadır da yok, kız da yok. O yana gezdi bu yana gezdi, atının ayağına bir taş takıldı, taşın altından bir kâğıt buldu. Kâğıdı aldı baktı, Gülizar yazmış.” (Günay, 2011: 152). Bu örnekte, Şah İsmail’in eline geçmesi gereken bir mektubu bulması için taş, kahramana yol gösterici olmuş ve masalda kahramana mektubu işaret etmek amaçlı kullanılmıştır.

Taşın masalarda çeşitli kullanım amaçları bulunmaktadır. Bunlardan biri de iz veya işaret amaçlı kullanılmasıdır. Masallar incelendiğinde taşın bir işareti altında barındırdığı

örnekler yer alırken iz sürmede kullanılan nesne olarak da karşımıza çıkmaktadır. Verilen örneklerin hepsinde de taş, kahramana yardımcı olan bir nesne olarak masalarda yer almaktadır.

7.11. Kahramanın Atını/Hayvanını Bağlamak İçin Kullandığı Taş

Masalarda kahraman, atını veya hayvanını bağlamak için bir ağaç dalı vb. başka bir unsur seçer. Bunlardan bir tanesi de taş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kahramanın atını veya hayvanını bağlamak amacıyla kullandığı taş örnekleri masal metinlerinde şu şekilde geçmektedir:

“Yol o kadar uzunmuş ki, gide gide yorulmuş. Yolun üstünde bir mezarlık varmış. Bu mezarlığa gelince atını bir mezar taşına bağlamış. Sonra da karnını doyurmuş arada uykuya dalmış. Uykunun tatlı bir yerinde at huysuzluk etmiş.” (Kaya, 2004: 138). Örnekte görüldüğü üzere kahraman atını bağlamak için bir mezar taşından faydalanmaktadır.

Ağız özellikleriyle derlenmiş masal metninde geçen diğer bir örnek ise:

“Bu gariynan dede, tüşüfler köyün içine, enine uzununa onu geziller. Yohdu. Gül atını bağladı orda bir daşa, gendi de atın yanında oturur.” (Aslan, 2017: 253). Bu örnekte de yine kahraman atını bağlamak için bir taş kullanmaktadır.

Kahramanların hayvanlarını bir yere bağlamak için taşı kullanmaları dikkat çekmektedir. Genellikle ağaç vb. nesnelere kullanıldığı örneklerin yanı sıra bir mezar taşı veya herhangi bir taşın tercih edildiği de görülmektedir. Taşın ağır, hareket ettirmesi zor olması özelliğinden faydalandığı düşünülebilir.

7.12. Kırmak, Ezmek, Parçalamak vb. Amaçlarla Kullanılan Taş

Taş, sert bir madde olduğu için bir şeyi parçalamak, kırmak veya ortadan kaldırmak amacıyla kullanılmaktadır.

İncelenen masal metinlerinde, masal kahramanları da yer yer taşı bu amaçla kullanmaktadır. Bu amaçla kullanılan taşın yer aldığı örnekler, masal metninde geçtiği şekliyle aşağıda aktarılmıştır.

“Bu çocuk büyümeye başlar ve bir gün on on beş yaşına girdikten sonra dama çıkar ve orada oynamaya başlar. Burada oynarken bir taş atar ve pir ihtiyar ninenin testisini kırar.

Testisi kırılan nine başını kaldırır ve padişahın oğlunu görür.” (Seyidoğlu, 2016: 194). Örnekte Şah İsmail adlı masal kahramanının; ihtiyar bir kadının testisini taşla kırdığı görülmektedir.

Bir başka örnek ise “Loğmannan Gurugafa” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“Loğman Hekim dedi; ‘Yav, bu gafa, derisi tökülmüş, içi çürümüş bu ne demehdi?’ Bu guru gafanı getdi bir daşın altına göydü, ezdi. Eledi unufah.” (Aslan, 2017: 184). Ağız özellikleriyle verilmiş bu masal metninde kuru kafayı ezmek için taş kullanılmaktadır.

Taşın kırmak, ezmek veya parçalamak gibi amaçlarla kullanıldığı örnekler yukarıda verilmiştir. Taşın sert bir cisim olması; bir şeyi parçalayacak yapıda bir malzeme olmasından dolayı masal kahramanları tarafından kullanılmaktadır. Taşı bu amaçla günlük hayatımızda da tercih ederiz. Nitekim ilk örnekte görüldüğü gibi çocuklar yaramazlık yapıp bir şeyleri kırmak istediğinde de en çok kullandıkları nesne taştır. Masalarda da günlük hayata benzer kullanımların yer aldığı örnekler bu başlık altında da yer almaktadır.

7.13. Kapı Görevinde Kullanılan Taş

Kapı olarak genellikle ahşap ya da çelik gibi maddeler kullanılmaktadır. Masalarda ise bu malzemelerden başka taşın da kapı görevinde kullanıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır. Taşın kapı görevinde kullanıldığı örneklerde genellikle taş, gelişigüzel bir şekilde bir yeri kapatmak amacıyla kullanılmaktadır.

Kapı görevinde kullanıldığı tespit edilen taş motifinin örnekleri şu şekilde sıralanabilir:

“Yavrular bayağı büyümeye başlamış, çakal bir gün bakmış ki salahanenin garşısında bir dükkân var, bakkaliye heç çalışmaz bu dükkân neye çalışmaz bu dükkân diye oraları buraları garıştırırken, gapının yanibaşındaki taşgevşeğmiş. İçeri girmiş.” (Alptekin, 2002: 214). “Tavasyon” adlı masalda geçen taş motifi, kapının yanında bulunan bir taş şeklinde geçmektedir. Bu taş, kapının yanında bulunması şeklinde geçmesine rağmen kapı görevinde kullanıldığı görülmektedir.

Kapı görevinde kullanılan diğer bir taş örneği masalda aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

“Her biri gömleklerinden geçirirler. Kırkı da bunu kendilerine kardeş edinirler ve onu çok severler. Kurt kuş ona zarar vermesin diye her gün mağaranın önüne bir taş kapatırlar.” (Seyidoğlu, 2016: 145). Erzurum masallarında geçen bu örnekte görüldüğü üzere taş, mağaranın kapısı görevinde kullanılmıştır.

Örnekler bakıldığında taş, bir evin kapısı olmaktan ziyade bir mağaranın girişini kapatan veya geri çekilmesiyle bir yerin içine girmeye olanak sağlayan nesne olarak karşımıza çıkmaktadır.

7.14. Yapı Malzemesi Olarak Kullanılan Taş

Taş, günlük hayatımızda bazı yörelerde yapı malzemesi olarak halen kullanılmaktadır. Ev yapımında, inşaat malzemesi vb. amaçlar için kullanımları mevcuttur.

Hayatımızın bir parçası olan masallar içerisinde de taşın yapı malzemesi olarak yer alması beklenen bir durumdur.

İncelenen masal örnekleri dikkate alındığında masalda, bir yapı malzemesi şeklinde karşımıza çıkan taş örneğinin yanı sıra, yine bir yapı malzemesinin işlevini yerine getirebilmesi için yardımcı unsur olarak taş karşımıza çıkmaktadır. Bu iki işleviyle masalarda yer alan örnekler şu şekilde aktarılabilir:

“Padişah oğlu:

‘Haydi oğlum, şu ocak yaptığın taşları topla, seninle binip gidelim.’

‘O taşları götürüp atana kadar, padişah oğlu hokkayı kapatıyor, hırsız dönüyor hiçbir şey kalmamış.’ (Günay, 2011: 250). Elâzığ masallarında yer alan bu örnekte taş, ocak yapımında kullanılan malzeme olarak masalda yer almaktadır.

Yapı malzemesi olarak kullanılan diğer bir taş rneği ise “İdare, Mudara, Dubara” adlı masalda şöyle yer almaktadır:

“Nasıl bir dubara yapacağını düşünmeye başlamış. Aklına bir kulübe yapmak gelmiş. Çevredeki taşları toplamış, bir kulübe yapmış. Dışını da çamurla güzelce sıvamış. Siyah eşeğini atmış içine. Torbasını da kapıya asmış.” (Demir, 2018: 200). Bu örnekte de açıkça görüldüğü üzere taş, bir kulübe yapımında kullanılan malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir yapı için kullanılan malzeme olarak kullanılan diğer bir taş rneği ise şöyledir:

“Padişahım, çivileri yanıma aldım, yerden bir taş buldum, çiviye kerpiç duvara koydum, bir iki kere vurdum vurmadım, o delikanlının çinimden tuttu, beni bir salladı, yere fırlattı.” (Günay, 2011: 385). Bu masalda ise taş, çivi çakmak için kullanılmaktadır. Bir yapı malzemesine yardımcı unsur olarak masalda yer almaktadır.

Yapı malzemesi olarak kullanılan birçok nesne bulunmaktadır. Taş da kullanılan bu malzemelerden biridir. Bazı yörelerimizde ev yapımında kullanılan temel malzeme olarak yine taş karşımıza çıkmaktadır. Masalarda da taşın yapı malzemesi olarak kullanıldığı örnekler yukarıda verilmiştir. Ocak, kulübe vb. şeylerin yapımında kullanıldığı gibi, diğer yapı malzemelerinin kullanımına yardımcı olan nesne olarak da masalarda geçmektedir.

7.15. Yaralama, Korkutma veya Savunma Amacıyla Kullanılan Taş

Anadolu sahası Türk masallarında taşın en çok karşılaşılan kullanım amacı olağanüstü bir varlığı, bir düşmanı veya bir insanı yaralama, öldürme, yok etme gibi amaçlar için kullanılmasıdır. Bunların dışında kahramanın veya bir varlığın kendisini savunmak için kullandığı taş örnekleri de tespit edilmiştir. Ayrıca taş, korkutma unsuru olarak da masalarda yer almaktadır.

Taşın bu başlık altında değerlendirilen amaçları incelendiğinde sert bir cisim olmasından faydalanılmasının yanı sıra ağırlığı ve büyüklüğü de bu amaçları gerçekleştirmek için kullanılmıştır.

Anadolu sahası Türk masallarında bu başlık altında değerlendirilebilecek bir örnek Gümüşhane masallarında geçmektedir. Masalda düşmanlardan kaçan iki kardeş, onlardan saklanmak için bir ağaca çıkar. Deli kardeş ağaca çıkarken yanındaki değirmen taşını da çıkarmak ister. Diğer kardeş yapma etme dese de vazgeçmez. Taşı ikisi birlikte çıkarmayı başarır. Bezirgânlar gelip onların olduğu kavağın dibine otururlar. İki kardeş uzun süre beklemelerine rağmen bezirgânlar gitmeyince deli kardeş daha fazla taşı taşıyamaz. “*Benim kolum ağrıdı.*’ diye taşı aşağıya nasıl bir bırakırsa taş yere ‘pat’ diye düşer. Çok korkan bezirgânlar: ‘Yer oynadı.’ diye hiçbir şeylerini almadan kaçıp giderler.” (Sakaoğlu, 2002: 518, 519). “Akıllı Kardeşe Deli Kardeş” adlı masalda geçen bu örnekte daha önce de ağırlığıyla masalarda geçen değirmen taşı karşımıza çıkmaktadır. İki kardeşin türlü zorluklarla ağaca çıkardığı taş yere o düşünce öyle bir ses çıkar ki bezirganlar yer oynadı zannedip korkup kaçarlar.

Masallarda korkutma işlevinde kullanılan taş örneği değirmen taşıdır. Değirmen taşı birçok örnekte olduğu gibi ağır ve büyük olma özelliğiyle korkutma, savunma vb. amaçlarla kullanılmıştır.

8. Bir Şeyi Nitelemek İçin veya Sıfat Olarak Kullanılan Taş

Anadolu sahası Türk masallarında taşın yer aldığı özelliklerden biri de bir nesneyi veya bir durumu nitelemek, sahip olduğu özelliği belirtmek için kullanılmasıdır.

Masalda taş bazen bir evi, bir eşyayı bazen de bir durumu nitelemek için kullanılmıştır. Taşın, bu kullanıma uygun örnekleri şöyle aktarılabilir ve açıklanabilir:

“Hoca düşünüyor, hocanın köyünde oturduğu yer birinin içinde, yani doğru dürüst evi yok. Bunun üzerine hoca diyor ki:

-Ah ah benim evim iki daş yarığı arası.” (Alptekin, 2002: 368). Örnek masalda görüldüğü üzere taş, kahramanın evi için kullandığı bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahraman mağara gibi evini nitelendirirken *“iki taş yarığı arası”* ifadesini kullanmıştır.

Bir başka örnek ise yine Taşeli masallarında karşımıza çıkmaktadır:

“Bu mağara da çok büyük bir mağaraymış. Daş mağarası, daş kovuğu. Oğlan oraya yerleşmiş. Her gün ava giderlermiş, yerler içerlermiş annesiyle. Öyle öyle bi çok zaman geçmiş.” (Alptekin, 2002: 234). Bu örnekte ise taş, mağarayı nitelemek için kullanılmış, mağara için *“taş kovuğu, taş mağarası”* ifadeleri kullanılmıştır.

Taşın nitelemek için kullanıldığı diğer bir masal metninde geçen örnek şöyledir:

“Bağ ama ne bağ üstünde bir dağ, dağ üstünde bir dağ, daha bir dağ daha bir bağ, derken bir değirmen, üç merdiven; taş merdiven, tahta merdiven, toprak merdiven!” (Güney, 1992: 170). Giriş formelinden alınan bu metinde taş sıfat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir merdivenin özelliğini belirtmek için masalda sıfat görevinde kullanılmıştır.

Bir şeyi nitelemek için kullanılan taş örneklerine baktığımızda ilk örnekte derme çatma bir ev için *iki taş yarığı arası* benzetmesi yapılmıştır. Diğer örnekte de ilk örneğe benzer bir kullanım karşımıza çıkmaktadır. Mağara için taş kovuğu, taş mağarası ifadeleri yer almaktadır. Son örnekte ise taş, sıfat görevinde masalda geçmektedir.

9. Benzetme Aracı Olarak Kullanılan Taş

Masallarda taşın benzetme aracı olarak kullanıldığı örneklere rastlamak mümkündür. Taş, kimi zaman bir insanı benzetmede kimi zaman bir nesneyi, bazen de bir durumu ifade etmek için benzetme aracı olarak masalarda yer almaktadır.

Taşın benzetme aracı olarak kullanıldığı masal metinleri incelendiğinde elde edilen örneklerden ilki Taşeli masallarında aşağıdaki şekilde geçmektedir:

“Odun çektiriyor orda odunu harman gibi iki tarafa eyce yığıdırıyor. Dört tarafından ateşliyor. Annesini atıyor bi daş atar gibi fıldırıveriyor, ateşin ortasına. O anda cayır cayır yanıp kül olup gediıyor. Topal devi de azad ediyor.” (Alptekin, 2002: 237). Örnekte kahramanın annesini ateşe doğru atması *“Taş atar gibi fırlattı.”* şeklinde ifade edilerek benzetme yapılmıştır.

Diğer bir örnek ise yine Taşeli masallarında geçen *“Padişahın Kırk Oğlu”* masalında şu şekilde yer almaktadır:

“Elhasılı kelim gutuyu sıkıyor, Canpolat’ın canı gediıyor. Oraya bir daş olmuş yatmış Canpolat.” (Alptekin, 2002: 408). Bu masal metninde ise ölü, bir taşa benzetilmiş ve taş bu şekilde benzetme aracı olarak kullanılmıştır.

Taşın benzetme aracı olarak kullanıldığı bir başka örnekte dev, Mintik kız adlı kahramanı yemek için uyumasını beklemektedir. Fakat akıllı olan Mintik kız, durumu anlar. Uyumamak için devden bir şeyler ister. İstekleri yerine gelince uyuyacağını söyler. Bunu da şu sözlerle ifade eder:

“Annem bana çeşmeden su getirirdi. İçerdim, taş gibi uyurdum.” demiş. (Demir, 2018: 279, 280). Bu örnekte taş, kımıldamadan uyumayı ifade etmek için kullanılmıştır. Mintik kız, deve isteklerini yerine getirirse taş gibi kımıldamadan, derin bir şekilde uyuyacağını söyleyerek benzetmede bulunmuştur.

Taşın benzetme aracı olarak kullanıldığı örneklere baktığımızda masalda geçen kullanımlar gerçek hayatta da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Örneğin sağlıklı, güçlü, kuvvetli kişiler için ya da sert mizaçlı, acımasız insanlar için de taş gibi benzetmesi yapılır.

10. Halk Hekimliğinde Kullanılan Taş

Pertev Naili Boratav, halk hekimliğini; “*Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümü.*” şeklinde tanımlamaktadır (Boratav, 2015: 139).

Hayatımızda önemli bir yere sahip olan halk hekimliği, halk anlatmalarında da sık sık karşımıza çıkmaktadır. Masallar da halk hekimliğinin yer aldığı halk anlatmalarından bir tanesidir.

Çalışmada masallarda geçen taş motifi incelendiğinde taşın halk hekimliğinde kullanıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır. İncelenen metinler içerisinde Erzurum masallarında karşımıza çıkan örnek “Köroğlu” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“*Atını ve silahını Telli Hanıma teslim edip Hasan Bey’in yanına gider. Bakar ki, Hasan Bey’de hiç can yok. Fena halde yatıyor. Hemen o çiçeklerden toplarlar. Kızla birlikte taşın üzerinde döverler ve Hasan Bey’in yaralarına bağlarlar.*” (Seyidoğlu, 2016: 268). Örnekte taş, ilaç hazırlamak için kullanılan malzemelerden bir tanesi olarak malzemenin üzerine konulup ezildiği yer görevinde karşımıza çıkmaktadır. Taşın buradaki görevi sadece sert bir zemin olması mı yoksa ilaç hazırlamanın bir parçası mı olup olmadığı bilinmemektedir. Fakat bu işlemin bir parçası olduğu için halk hekimliğinde kullanılması şeklinde değerlendirilebilir. Masalın devamında ise Hasan Bey adlı masal kahramanı şifasını bulur ve eskisinden daha sağlıklı olur.

11. Değerli/ Kıymetli Taşlar

İnsanoğlu, zenginliğin işareti, sağlıklı yaşam için bir araç veya güzelliğin ifadesi olarak kabul ettiği kıymetli taşlara karşı daima ilgi duymuştur. Bu ilgi, onun sadece bu taşlara sahip olma isteğiyle sınırlı kalmamış; onların hassaları ile ilgili bilgi edinme yoluna gitmesine sebep olmuştur. Hatta denilebilir ki bu taşlarla fazla meşgul olma neticesinde, onlara duyulan merak, onların etrafında birtakım inanç ve adetlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır (Kırbıyık, 2007: 62).

Günlük hayatımızda önemli bir yere sahip olan, değerli taşlar halk anlatılarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatmalar içerisinde önemli bir yere sahip olan masalarda da değerli taşlar sıklıkla yer almaktadır.

Anadolu sahası Türk masallarında incelenen metinler arasında “değerli/kıymetli taş” ifadesinin geçtiği örneklerden ilki Elâzığ masallarında yer alan “Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın” masalında geçmektedir. Davetsiz misafir olarak bir eve gelen atlı bir adam, atının ve kendisinin çok aç olduğunu söyler; ev sahibinden yardım ister. Evin hanımı da hizmetçisine gelen kişiyi misafir odasına almasını ve ona yemek vermesini söyler. Atlı, sabah giderken teşekkür mahiyetinde kapların içine iki tane taş bırakıp gider. Hizmetçisi durumu evin hanımına anlatınca evin hanımı şöyle der:

“Yatağı tekrar içeri alma, namahrem yattı, orada kalsın, taşlara elini vurma, orada kalsın. Adam hacca gitti, darda kalırsak elimizde bulunsun.” (Günay, 2011: 81). Örnekte misafir, evinde ağırlayanlara teşekkür etmek amaçlı iki tane taş bırakmıştır. Bu taşın kıymetli, maddi anlamda değerli bir taş olduğu, “Darda kalırsak elimizde bulunsun.” ifadesinden de anlaşılmaktadır.

Değerli taşın yer aldığı diğer bir örnek Erzurum masallarında geçmektedir. Masal da çiftçilik yapan adam tarlasını sürerken parlak bir taş bulur. Taşın ne taşı olduğunu anlamaz, akşam olunca eve götürür. Karısı taşı alıp rafa koyar. Gece uyandığında görür ki taş ışık gibi parlamaktadır. Sabah olunca kadın taşı alıp bir tüccara götürür. Tüccar buna paha biçemeyeceğini söyler. Kadına, bu taşın padişaha mahsus bir taş olduğunu söyler. Kadın da kocasına bunun padişaha mahsus bir taş olduğunu söyleyince adam sabaha kadar uyuyamaz. Sabahleyin kapısının önünden geçen bezirgâna nereye gittiğini sorar. İstanbul’a gittiklerini öğrenince taşı padişaha gönderir. Padişah da adama hediye olarak bir kasa lira gönderir. (Seyidoğlu, 2016: 369, 370). Örnekte masal kahramanının tarlayı sürerken bulduğu taş öyle değerlidir ki tüccar ona paha biçemez. Taşın kıymetini ifade etmek için padişaha mahsus bir taş olduğu söylenmektedir. Masalarda padişah, en güçlüyü, en zengini ifade eder. Padişahın sahip olacağı taşa da normal kişilerin paha biçmesi mümkün değildir.

Bir başka değerli/kıymetli taş ifadesinin yer aldığı örnek ise masalda şöyle yer almaktadır:

“Kervanbaşı ağaçta bağlı bir insan görünce hemen koşup sultanın yanına gelmiş. Bakmış ki üstü yırtılmış, saçı başı dağılmış, güzel bir kız... Elbisesinin kumaşları hep ipekliden... Kulağında, boynunda, ellerinde hep kıymetli taşlardan küpeler, bilezikler, yüzükler, gerdanlıklar var...” (Tezel, 2017: 429). Bu örnekte de kıymetli taşların, küpe, yüzük, bilezik gibi aksesuarlar üzerinde olduğu belirtilmiştir.

Diğer bir kıymetli taş ifadesinin geçtiği örnekte; masal kahramanı kız evine giren bir kediye iyilik yapar. Kedinin yattığı yeri toplayıp düzeltirken yumurtadan büyük bir taş bulur. Artık her akşam kedi peyda olur, gece kalır, sabah olmadan da gider. Her gün kız kedinin yattığı yerde kocaman bir taş bulur. Bu durum on, on beş gün boyunca devam eder. Taşlar birikince kız, taşları göstermek için kuyumcuya gider. Kuyumcu ilk başta kıza, taşı koynuna sokup oradan gitmesini söyler. Daha sonra kızın peşinden gidip onu o kıyafette herkesin hırsız zannedeceğini söyler. Kızı evine götürüp karısıyla birlikte üstüne başına çekidüzen verirler. Kızın yanına cariyeler, lalalar binip tekrar bedestene giderler. Arabadan “*Kuyumcu Mehmet Efendi aranyor.*” diye seslenirler. Kuyumcu Mehmet Efendi kızın ilk gittiği kuyumcu imiş. Daha sonra kız, kuyumcuya “*Mehmet Efendi, lütfen bu taşı satın.*” der. Taşı alan Mehmet Efendi taşı çarşıdaki kuyumculara gösterir. Geri dönüp kıza:

-*Hanımfendi, bu taşın kıymetine çarşıdaki bütün esnafın kasalarındaki para yetmiyor,* der. Kız da Mehmet Efendi’ye:

-*Ne kadar verebilerseniz razıyım,* der. Bunun üzerine Mehmet Efendi, iki araba dolusu altın yükleyip getirir, kıza teslim eder (Boratav, 2015: 76, 77). “Benli Bahri” adlı masalda geçen bu örnekte yaptığı iyiliğin karşısında kedi tarafından kendisine bırakılan değerli taşları kuyumcuya götüren kıza kuyumcunun verdiği tepki dikkat çekicidir. Taş, o kadar kıymetlidir ki o kıyafette dolaşan birinin ona sahip olmasının mümkün olmadığını, herkesin onu hırsızlıkla suçlayacağını dile getirir. Taşın kıymeti masalda bu şekilde ifade edilmektedir.

Buraya kadar verilen örnekler incelendiğinde maddi açıdan kıymetli olan, kahramanın zengin olmasını sağlayan bu kıymetli taşların, özel isimleri belirtilmemiştir. Anadolu sahası Türk masallarında incelenen metinler ele alındığında özel adları olan değerli taşlar da karşımıza çıkmaktadır. Bu özel, kıymetli taşlar ile ilgili örnekler aşağıdaki gibi sıralanabilir. İlk örnek Gümüşhane masallarında aşağıdaki şekilde geçmektedir:

“*O dağın üzerinde de hep elmas, inci cevahir, altın dolu imiş. Kadın aşağıdan bağırır:*

‘*Melikşah, o yanındaki taşlardan topla da aşağıya at.*’ (Sakaoğlu, 2002: 398). Bu örnekte; elmas, inci, altın gibi madenler için “taş” ifadesi kullanılmıştır. Bu kıymetli taşlar hakkında aşağıda bilgiler verilecektir.

KIRBIYIK’tan elde edilen bilgilere göre elmas, bilinen en sert mineraldir. Çeşitli renklerde olabilir; ancak en değerli olanı saydam ve renksiz olanıdır. Sert madenlerin ve taşların kesilmesinde kullanılmaktadır. İnci ile ilgili ise şu bilgileri vermiştir: “*İnci, sadef*

denilen deniz hayvanının karnında oluşur. İnanışlara göre, nisan ayında sahile çıkan sadeğ, yağmur damlasını yutup denize döner. Denizde tuzlu su ortamında bu saf yağmur tanesi hayvana ıztırap verince, sadeğ bunun acısından kurtulmak için bir sıvı salgılar. Bu sıvılar katulaşarak birbiri üzerine yapışır ve böylece inciye oluşturur.” (Kırbıyık, 2007: 63, 65). Masalda geçen diğere bir maden ise altındır. Altın ise herkesin bildiği gibi maddi açıdan oldukça değerli, önemli bir madendir ve masalda değerli taş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Masallarda geçen diğere bir kıymetli taş ifadesi ise “cevahir” dir. Cevahir, cevher kelimesinin çoğuludur ve kıymetli taşları ifade etmek için sıkça kullandığımız sözcüklerden biridir. Cevahir taşı, şeklinde masalda geçen ifadenin yer aldığı birkaç örnek ise şu şekilde aktarılabilir:

“Ahmet çamın dibinin su ile dolu olduğunu görür. O çamın sahibi de bir devmiş, suyun içinde de cevahir dolu imiş. Ahmet oradan suyu doldurur, mendiline de oradaki taşlardan bir avuç doldurur: ‘Bunları bizim hanıma vereyim.’ diye.” (Sakaoğlu, 2002: 424, 425). “Çoban Ahmet” adlı masalda cevahir taşı, devin sahip olduğu kıymetli taşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalın devamında kız, taşların çok kıymetli olduğunu anlar ve padişaha hediye olarak gönderir. Burada cevahir taşlarının kıymeti, daha önceki bir örnekte olduğu gibi padişaha hediye edilmesiyle anlatılmaktadır.

Ağız özellikleriyle verilmiş bir başka masal metninde tespit edilen cevahir taşı örneği ise şöyledir:

“Bu elini cevine atır, cevindeki daşı çıhardır. Padişahın kiçih oğlu yanındaydı. Deyir ‘Bunu ala verim sana oynat.’ deyir. ‘Uşahdı ağlamasın.’ Çıtır gelir. Gedende, padişah bu uşağın elindeki daşa bahir. Bahir ki, bu ‘Lal-ı cevahir’ daşıdı. Bunun emsali dünyada yohdu.” (Aslan, 2017: 171). Bu örnekte kıymetli taş için “lal-ı cevahir” ifadesi kullanılmaktadır. Bu taşın değerini anlatmak için de dünyada eşi benzeri olmadığı söylenmiştir.

Cevahir taşı ile ilgili örnekler incelendiğinde değerine paha biçilemeyen kıymetli taşlar için kullanıldığı görülmektedir. Bu taşlar, padişah gibi zengin, önemli bir kişi veya olağanüstü bir kahramana ait olacak değerdedir.

Masallarda geçen özel isimli değerli taşlardan bir tanesi de yakuttur. KIRBIYIK’ tan elde edilen bilgilere göre yakut taşı ile ilgili aşağıdaki bilgiler verilebilir:

Kırmızı, sarı, gökrenk, beyaz mehtabı olmak üzere dört çeşit renkte olur. En kıymetlisi kırmızı, şeffaf nar tanesine benzeyen renkteki yakut taşıdır. Bu taş Behremanı, Behreman, Bahramen derler. Yakut ile ilgili şu özelliklere ve inanışlara ulaşılmıştır:

Yakut taşı ateşe dayanıklıdır; ateşte erimez. Bütün taşlardan ağır olma özelliğine sahiptir. Elektriği bir iki saat bünyesinde muhafaza edebilir. Boğaza asılırsa vesveseye iyi gelir. Emildiğinde ise harareti keser. Kışın suya atılırsa su donmaz (Kırbyık, 2007: 72).

Yakut taşının geçtiği örnekler ise masalda şöyle yer almaktadır:

“Şu kara başımı onun yoluna koydum; ta nerelerden kalktım geldim, gayrı ölmek var, dönmek yok benim için. Yakut taşını çöl çöl arayıp tarayacağım; bulursam bulurum, bulamazsam talihime küserim ama Nartanesi’ ne küsmem!” (Güney, 1992: 163). Masalda şehzade, sevdiği Nartanesi’nin şartlarından biri olan kaybettiği yakut taşını aramak için çöllere gider. Kıymetli bir taş olduğu bilinen yakut taşı, masalda bu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Yakut taşının geçtiği diğer bir örnek ise:

“Küçük Sultan düşünmüş, taşınmış: ‘Bu kapı ardına kapanıp kalmaktansa...’ demiş; daha da kafasında ne kurduysa kurmuş; doğduğu yere dönüp babasının sarayı karşısına bir saray kondurmuş yakut taşından; içini de döşetmiş Hint kumaşından...” (Güney, 1992: 369). Bu örnekte de masal kahramanı, padişah babasının sarayının karşısına bir saray yaptırır. Sarayın şatafatını ifade etmek için ise yakut taşlarından yapıldığı söylenmektedir.

Masallarda geçen bir diğer kıymetli taş ise zümrüt taşıdır. Yine KIRBIYIK’ tan elde edilen bilgilere göre zümrüt taşı ile ilgili şunlar söylenebilir:

Zümrüt taşı, yeşil renkli beril kristali olan değerli bir taştır. Hakkındaki inanışlardan bazıları şöyledir: Üzerinde bu taşı bulundurmak, göz ağrısından korunmayı sağlar. Ona bakanların gözüne parlaklık verir. Zümrüt taşı, zehirlenmelerde panzehir olarak kullanılır. Yılanların gözlerine tutulduğunda ise onları kör eder. Sara hastalığına ve melankoliye iyi gelir (Kırbyık, 2007: 73).

Zümrüt taşının geçtiği masal örnekleri ise şöyle aktarılabilir:

“Evlerinin de eve benzer yeri yok ne kapısı var girilir ne bacası var çıkılır; köstebek yuvası gibi şeyler. Ama kapılarının eşiğinde ya bir ya iki zümrüt taşı! Meğer ışım ışım

ııldayan bu taşlar değil miymiş?!” (Güney, 1992: 255). Bu örnekte zümrüt taşı etrafını aydınlatacak kadar parlayan bir taş olarak yer almaktadır.

Masallarda yer alan kıymetli taşlar incelendiğinde ilk örneklerde, özel bir adı olmayan, kıymetli olduğu masal içerisinde geçen sözlerden anlaşılan taşlar geçmektedir. Daha sonra verilen örnekler ise masalda geçen adı belli olan madenlerin geçtiği örneklerdir. Burada elmas, inci, yakut ve zümrüt gibi madenler; değerli taşlar şeklinde masallarda yer almaktadır.

12. Anadolu Sahası Türk Masallarında Taş Kesilme

Taş kesilme, sözlü gelenekte karşımıza çıkan anlatılarda görülmektedir. Masal dünyasında taşa dönüştürülenler, toplumda yer alan cinsiyet ve konum gözetmeksizin herkeste görülebilmektedir. Bunun yanı sıra taş kesilme motifi hayvanlarda da gerçekleşebilir. Taş kesilme eylemi bir çubukla dokunarak, okuyarak, bir şey serpererek vb. şekillerde meydana gelirken aynı şekilde geri dönüş de gerçekleşebilmektedir. Çoğunlukla kahramana, yardım eden, ona haber getiren, yol gösteren insan ve hayvanlar taş kesileceği bilgisini vermektedir. Kahraman taş kesileceğini bildiği halde bu durum onu yapacağı eylemden alıkoymaz. Masallarda taşa dönüşüm kalıcı değil, genelde geçici bir durumdur. Masallarda fazlasıyla karşımıza çıkan taş kesilme birden gerçekleşmez. Bu dönüşüm, aşama aşama gerçekleşmektedir. Taş kesilme eylemi olarak en az iki aşamadan en çok ise beş aşamadan meydana gelir. Bazen taş kesilen kahraman yine kademeli olarak tekrar insana dönüşebilir.

Masal dünyasında insan, hayvan, bitki ve eşya vb. şeyler olmak üzere her şey birbirine dönüşebilir. Hatta zincirleme şekilde meydana gelen değişimlere de rastlanabilmektedir. Bu bağlamda taş kesilme de şekil değiştirme motifine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Taş kesilme sadece insana özgü bir dönüşüm değildir, insanın yanı sıra hayvan, bitki gibi canlılar ve olağanüstü varlıkların hatta eşyanın da taş kesildiği gözlenmektedir (Sakaoğlu, Türkan, 2019: 179, 195, 196).

Taş kesilme motifine en çok masallarda rastlanılır. Efsanelerden daha uzun olmaları, masallarda daha fazla motifin yer almasında etkili olmuştur. Ayrıca sayı bakımından masalların sayısının fazla olması da unutulmamalıdır. Masallarında taş kesilme motifine yer vermeyen millet yok gibidir. Hemen her motif indeksinde bunlara rastlamak mümkündür. Masalın günlük hayatla yakından ilgisi olması bu durumun sebeplerinden biri sayılabilir (Sakaoğlu, 1980: 46). Anadolu sahasında derlenen masallarda, incelenen metinlerde geçen taş kesilme motifinin nasıl gerçekleştiği aşağıdaki başlıklar halinde ele alınacaktır.

12.1. Beddua Sonucunda Taş Kesilme

Masal kahramanları düşmanlarına, zalimlik edenlere vb. kişilere, varlıklara beddua ederler. Bu beddualardan biri de “*Taş ol!*” şeklinde geçer. Bu beddua üzerine düşman taş kesilir.

Anadolu sahası Türk masallarında beddua üzerine taş kesilme örneklerinden ilki “Nalıncı ile Padişah” adlı masalda geçmektedir. Mehmet Ağa adlı masal kahramanı, padişahın emirlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Padişah, Mehmet Ağanın karısı olan peri padişahının kızına sahip olmak için ona zor görevler vermiştir. Şayet başaramazsa sonunun cellat elinden olacağını söylemiştir. Mehmet Ağa padişahın isteklerini tek tek yerine getirmiştir. Sonuncu isteği ise yeni doğmuş bir çocuğun onunla konuşması, önünde el pençe divan durması, olmuştur. Mehmet Ağa, karısı sayesinde o isteği de yerine getirince padişah sinirlenir ve Mehmet Ağanın getirdiği; karşısında konuşan yeni doğmuş çocuğa:

“-Yıkıl karşımdan, yumurcak, diye bağıdır. O zaman çocuk kızar:

-Taş ol. der. Padişah oracıkta taş kesilir. Mehmet Ağa da bu beladan kurtulduğuna sevinerek evine döner.” (Boratav, 2009: 214). Mehmet Ağa, yeni doğmuş çocuğun padişaha beddua etmesi sonucu taşa dönüşmesiyle zalim padişahın elinden kurtulmuş olur.

Beddua üzerine taş kesilme motifinin geçtiği diğer bir masal metni Erzurum masalları içerisinde yer almaktadır. Masalda beddua üzerine taş kesilme aşağıdaki şekilde gerçekleşir:

“Cadı kadın, Gül Sinan’a: ‘Yavrum ben sana kurban olayım, sen de mi geldin, gördün mü ne güzel oldu?’ Gül Sinan: ‘Haydi oradan cadı binek taşı olasin.’ Kapının önünde bir binek taşı olur.” (Seyidoğlu, 2016: 116). Bu masal örneğinde Gül Sinan, kendisine kötülük yapacağını bildiği cadıya beddua etmiş ve cadı kadın, binek taşına dönüşmüştür. Binek taşı ile ilgili bilgiler “*Masallarda Yer Alan Özel İsimli Taşlar*” başlığı altında verilmiştir.

Efsanelerde de sıklıkla karşımıza çıkan taş kesilme motifinin beddua üzerine gerçekleştiği örnekler yukarıda verilmiştir. Kötü kalpli masal kahramanları, zalimlik yaptığı kişilerin beddua etmesi sonucu taşa dönüşerek cezalandırılmış olurlar.

12.2. Dilek Dileme veya Dua Etme Sonucu Taş Olma/ Taş Kesilme

Masallarda kahramanlar, istedikleri bir şeye ulaşmak veya çaresizlikten içinde buldukları durumdan kurtulmak için bazı dileklerde bulunurlar. Bu dileklerden veya

dualardan bazılarında ise masal kahramanları mevcut durumdan kurtulmak için taş olmayı dilerler.

Dilek veya dua sonucu taş olma ile ilgili örnek Taşeli masallarında yer alan “Yusufcuk” adlı masalda şu şekilde yer almaktadır:

“Öküzüm biz getmekle anamızı babamızı bulamayacağız, dilek dileyelim ikimiz de sen bir gara daş ol, ben de bir uçar guş olayım.” demiş.

Dilek dilemişler, öküz bir gara daş olmuş, kız da uçar guş olmuş.” (Alptekin, 2002: 466). Örnekte masal kahramanları iki kardeş, annelerini ve babalarını ararken başlarına türlü kötülükler gelmiştir. Annelerini, babalarını arayarak bulamayacaklarını anlayan kardeşlerden biri bir dilek diler ve bunun sonucunda biri taş diğeri ise kuşa dönüşür.

Dua sonucu taş kesilme motifinin yer aldığı diğeri bir örnek ise şöyledir:

“Şahmeran son çare olarak, Allah’a dua etmiş:

-Ya bizi kuş et ya da taş et, demiş.

Dua ettikten sonra şahmeran ve karısı taş olmuşlar.” (Demir, 2018: 433, 434). Bu örnekte ise peşlerindeki ordudan kurtulmak için her yolu deneyen şahmeran ve karısı kurtulmayı başaramayınca Allah’a dua ederler ve bu dua sonucu taş kesilirler.

Dilek veya dua sonucu taş kesilme örneklerine baktığımızda genellikle olumsuz bir durumdan kurtulmak isteyen masal kahramanları ya kuş ya da taş olmak için dua ederler. Ettikleri dua veya dilek hemen kabul olur ve masal kahramanları taş kesilir.

12.3. Gidilmesi Yasak Olan, Tılsımlı Varlıkların Yaşadığı Yere Gidilmesi Sonucu Taş Kesilme

Masallarda yasaklı olan üzerinde özel güçleri olan tılsımlı varlıkların; olağanüstü yaratıkların bulunduğu yerler vardır. Buralar bazen bir dağ, bazen bir ülke bazen de neresi olduğu belirtilmeyen yerlerdir. Gidilmesi yasak olan bu yerlere gidildiğinde ise kahramanların başına türlü kötülükler gelir. Bu kötülüklerden biri de kahramanın taş kesilmesidir. Masalda kahramana kötülük yapmak isteyen kişi veya varlık, ondan kurtulmak için geri dönüşü olmayan bu yerlere gönderip, taş dönüşmesini ister. Bir başka durum ise kahramanın orada yaşayan tılsımlı varlığa âşık olması ve ona kavuşma isteği sonucu taş kesilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmasıdır.

Kahramanın üzerinde tılsımlı bir gücün yaşadığı, yasak olan bir yere gitmesi sonucu taş kesileceğinin söylendiği örnekler aşağıda verilecektir. Bu örneklerden ilki Erzurum masallarında geçmektedir. Padişahın oğlu üç narı getirmek için yola düşer. Yolda giderken bir adama rastlar. Adam nereye gittiğini sorduğunda dağın tepesinde bir ağaç olduğunu; o ağacın tepesinde de üç nar olduğunu ve onları getirmeye gittiğini söyler. Adam oranın devler ülkesi olduğunu oraya gidenin taş kesildiğini söyler. Padişahın oğlu:

“Ne olursa olsun taş kesilsem dahi gideceğim.” diye cevap verir. (Seyidoğlu, 2016: 204, 205). “Üç Narlar” adlı masalda geçen bu örnekte görüldüğü üzere padişahın oğlu, üç narı almak için devler ülkesine gitmeye karar verir. Yolda rastladığı adam ise oraya gittiği takdirde taş kesileceğini söyler.

Bir başka örnek ise şu şekilde “Güneş Kızı” adlı masal metninde şöyle geçmektedir:

“Hâlbuki, Hint memleketindeki Güneş Kızı’ını almak için oraya kim gittiyse taş olur, kızı alamadan orada kalırmış.” (Tezel, 2017: 301). Bu örnekte de Hint memleketi geri dönüşü olmayan bir yer olarak verilmiş, oradaki Güneş Kızı’ını almaya giden herkesin taş kesileceği belirtilmiştir. Masaldaki kötü kalpli kocakarı, kızın kardeşinin taşa dönüşmesi için onu Hint memleketine göndermek istemiştir.

Bir başka örnekte ise gidilmemesi gereken bir yere gönderilen kahramanın başından geçenler şu şekilde aktarılabilir:

“Oğlan gider Gülanber Hanımın penceresine: ‘Gülanber Hanım, çekmecenı getir.’ Diyince beline kadar taş kesilir. Tekrar: ‘Gülanber Hanım çekmecenı getir.’ der ve boğazına kadar taş kesilir.” (Seyidoğlu, 2016: 105). Masalda üvey anne, çocuklardan kurtulmak için bir kocakarı görevlendirir. Kocakarıya, kızın kardeşinden Gülanber Hanımın çekmecesini getirmesini istemesini söyler. Çünkü onun yaşadığı yere giden geri dönemezmiş. Fakat yolda karşılaştığı Hızır ona dua eder ve çocuk taş kesilmeden kardeşine istediğini getirir. Masalın devamında tekrar oraya giden çocuk yine istediğini alır ve taş olmadan amacına ulaşır.

Yukarıdaki örneğe benzer bir örnek ise incelenen masal örneğinde masal kahramanı Güllükân adlı kişinin yaşadığı yere gitmek ister. Onu göndermek isteyen de yine kötü kalpli bir cadıdır. Herkes ona giderse taş kesileceğini, başına bela açacağını söyler. En son yanına vardığı dev anasıyla babası da masal kahramanına:

“-Oğlum senin cadın kuvvetli, gidersin orada taş kesilirsin.” deseler de o gitmekten vazgeçmez (Günay, 2011: 352). Kahraman bu örnekte de taş kesilmeden başarıya ulaşmakta, istediğini elde etmektedir.

İncelenen diğer masal metinlerinde yasak olan bir yere gitmek suretiyle taş kesilme motifi yukarıdaki örnekteki gibi gerçekleşmektedir. Burada dikkat çeken unsur kahramanın hiçbir zaman tamamen taş kesilmediğidir. Kahraman imkansız başarı, taş kesilmeden amacına ulaşır veya kademeli olarak vücudunun bir kısmı taş kesilir ama tamamen taş kesilmeden yine amacına ulaşmayı başarır. Ayrıca örneklerde görüldüğü üzere kahramanları gitmemeleri gereken yere gönderen onlara kötülük yapmak, onlardan kurtulmak isteyen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

12.4. Sırrı İfşa Etme Sonucu Taş Kesilme

Masallarda sır saklamak, insanın sahip olması gereken önemli bir özelliktir. Sırrı saklayamayanlar için çeşitli cezalar bulunmaktadır. Bu çerçevede masalarda, sırrı ifşa ettiği için ceza olarak taş kesilen kahramanlara rastlanmaktadır (Sakaoğlu, Türkan, 2019: 183).

Anadolu sahası Türk masallarında, incelenen metinlerde sırrı ifşa etmeleri sonucu ceza olarak kahramanın taş kesilmesi örnekleri aşağıdaki şekilde masalarda yer almaktadır:

“Ya Musa, bu gadar yanımızda durdun, bu gadar arkadaşlık etdik, beni kesmeye mi durdun. Etme bana.”

Musa bunun üzerine başlamış anlatmaya, anladırka anladırka bir gara daş olmuş. Gahrından gayrı hem ağlamış, tüm anlattı mıydı, hora yuvak gibi yuvallanmış galmış.” (Alptekin, 2002: 399). “Padişahın Oğluyla Hizmetkarı” adlı masalda geçen bu örnekte görüldüğü üzere masal kahramanı Musa, anlatmaması gereken bir sırrı anlattığı için kara bir taşa dönüşmektedir.

Sırrı ifşa etme sonucu, kahramanların ceza olarak taşa dönüşmesi örneği yukarıda verilmiştir. Sır saklamanın önemli bir özellik olduğu ve kahramanın bunu yapamadığı için cezalandırılması masalda verilen mesaj açısından önem taşımaktadır.

12.5. Şartların Yerine Getirilememesi Sonucu Taş kesilme

Masallarda kahramanın, bir şeye ulaşmak, bir kızı kurtarmak veya tılsımlı bir şeyi ele geçirmek gibi gerçekleştirmesi gereken görevler vardır. Fakat bu görevi yerine getirirken birçok engelle karşılaşmakta ve bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir.

Masallarda kahramanın ulaşmak istediği şeyi gerçekleştirebilmesi için yerine getirmesi gereken şartları, ona söyleyen bir insan, bir hayvan veya olağanüstü bir varlıktır. Kahraman bu şartları sağlayamazsa bazı olumsuzluklarla karşılaşabilmektedir. Bunlardan bir tanesi de yerine getirilemeyen şartlar sonucunda kahramanın, hayvanının, bir eşyanın vb. varlıkların taş kesilmesidir. Şartın yerine getirilememesi sonucu taş kesilen varlıklarla ilgili şu başlıklar elde edilmiştir:

12.5.1. Kahramanın Atının/Hayvanının Taşa Dönüşmesi veya Birlikte Taşa Dönüşmeleri

Masallarda kahramanın yerine getiremediği şartlar sonucunda kahramanın kendisi taş olabildiği gibi yanında bulunan atı veya hayvanı da taş kesilebilmektedir. Bu durumun örneği Taşeli masallarında geçmektedir. Dünya Güzeli'ni aramaya çıkan masal kahramanı yolda bir devle karşılaşır. Deve Dünya Güzeli'nin bulunduğu yeri sorar. Dev ise orada karşısına çıkacak olan taşların aslında insan olduğunu hepsinin de Dünya Güzeli'ne geldiğini söylese de masal kahramanı vazgeçmez. Deve:

“-Dev baba mukadderat neyse çekerim.” der. Masalın devamı ise şöyle aktarılır:

Oğlan ata binip gidiyor. Eline üç daş alıyor. O mevkiye var mıydı, daşın bir tenesini atıyor. Bu sefer atı dizine gadar daş oluyor. Bu sefer ikinci daşı atıyor, atı özengisine gadar daş oluyor. Üçüncü daşı attı mıydı, daş hemen tele tongadak vuruyor. Bu sefer oğlanın karşısına hemen Dünya Güzeli çıkıyor.” (Alptekin, 2002: 246). Verilen örnekte masal kahramanının Dünya Güzeli'ne ulaşmak için bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Kahramanın şartları yerine getirmek için üç deneme hakkı vardır. İlk iki şartı yerine getiremediğinde atı kademeli olarak taşa dönüşecek, eğer üçüncüde de gerçekleştiremezse atıyla birlikte taş kesileceği söylenmektedir. Bu örnekte aynı zamanda daha önce şartları gerçekleştiremeyen insanların taşa dönüştüğü de belirtilmiştir. Burada kahramana yol gösteren onu uyaran varlığın da bir dev olması dikkat çekmektedir.

Masalarda taş kesilen varlıkların eski haline döndükleri de görülmektedir. Yukarıda örneği verilen masal metninin devamında taş olan varlıklar geri eski hallerine dönmektedir. Kahramanın içi ruh dolu olan şişenin ağzını açık bırakmasıyla taş olan varlıklar, yeniden canlanmaktadır.

12.5.2. Kahramanın Taşa Dönüşmesi

Anadolu sahası Türk masallarından incelenen metinlerde, kahramanın tek başına amacına ulaşmak için gittiği yolda taş kesilmesi en çok karşımıza çıkan örneklerdendir.

Masal kahramanı yine ulaşmak için yerine getirmesi gereken şartları gerçekleştirmeye çalışır. Kimi zaman kademeli olarak taş kesilme riskiyle karşı karşıya kalırken kimi zamanda tek seferde taş kesilme ihtimali karşımıza çıkmaktadır.

Kahramanın taş kesilmesi ile ilgili örnek Sivas masallarında geçen “Çember Has Güzeli” masalında yer almaktadır. Çember Has Güzeli’ne ulaşmak isteyen masal kahramanına bir ihtiyar yol gösterici olur. Oraya gittiğinde yapması gerekenleri anlatır. Gittiğinde kıza adıyla seslenmesini söyler. Eğer kız çıkmazsa taş kesileceğini de söyledikten sonra ortadan kaybolur. Delikanlı, ihtiyarın dediklerini yapar. Çember Has Güzel’ine ilk seslenişinde dizlerine kadar, ikinci seslenmede ise göbeğine kadar taş kesilir. Üçüncü kez seslendikten sonra Çember Has Güzeli içinde bulunduğu kayadan çıkar. Kız çıkar çıkmaz da delikanlının taşları açılır. Masal kahramanı Çember Has Güzeli’ ni alıp gitmek isteyince kız:

“-Duuur!.. Hep bu kadar ahali geldi, taş kesildi. Demek ki Cenab-ı Hak beni sana nasip etmiş. Bir abdest alıp namaz kılalım. Allaha niyazda bulunalım. Bu vatandaşlar cana gelsin, memleketlerine dönsünler.” der (Kaya, 2004: 133). Örnekte görüldüğü üzere masal kahramanı, Çember Has Güzeli’ne ulaşmak için abdest alıp namaz kılar ve Allah’a kendisine yardım etmesi için dua eder. Sonunda isteğine kavuşur. Ayrıca masalda daha önce taş olan insanların da yine eski hallerine dönmeleri abdest alıp namaz kılarak Allah’a dua etmeleri sayesinde gerçekleşmiştir. Bu örnekte görüldüğü üzere taş kesilen insanların tekrar eski haline dönmeleri mümkündür.

İncelenen diğer örnekler de taş kesilme motifi kahramanın şartı yerine getirememesi sonucunda gerçekleşmiş ama masal kahramanını tamamen taş kesilmemiş, son anda şartı sağlamış ve taş kesilmekten kurtulmuş, taş kesilen kısımları da normale dönmüştür. Bunun yanı sıra taş kesilen insanlar varsa onların da eski hallerine dönmesine yardımcı olmuştur.

Verilen bütün örnekler değerlendirildiğinde masaldaki esas kişi hiçbir zaman tamamen taş kesilmemektedir. Kademeli olarak taş kesilse de her seferinde bu durumdan kurtulmayı başarır. Daha önce taşa dönüşen insanlar da esas kahraman sayesinde normal insan haline geri dönmektedirler.

13. Anadolu Sahası Türk Masallarında Yer Alan Taş ile İlgili Oyunlar

Taşın günlük hayattaki kullanım alanlarından biri de çocukların veya büyüklerin oynadığı oyunlardır. Her yörede farklı isimlerle anılan taşlar ile oynanan oyunlar mevcuttur. Taşla oynanan bu oyunlardan Anadolu sahası Türk masallarında incelenen metinlerde tespit edilen oyun; “*fiske taşı*” oyunu şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucu fiske taşı oyununun *misket* olarak adlandırılan oyun olduğu tespit edilmiştir. Açık alanda misket ile oynanan bu oyun erkek çocuklarının oynadığı bir oyundur. Oyuncu sayısı sabit değildir. Oyunun oynanma şekli şu şekildedir: Oyun alanına yuvarlak küçük bir kuyu kazılır, kuyudan birkaç adım uzağa ise bir çizgi çizilir. Çizilen bu kuyunun içine her oyuncu birer misket koyar. Oyuncular sırayla çizilen çizgiye basarak kuyudaki misketlere vurarak onları dışarı çıkarmak için birer misket fırlatırlar. Kuyudan dışarı misket çıkaramayan yanar; sıra diğer oyunculara gelir. Dışarı çıkaran oyuncu çıkan misketi alır ve yanına kadar oyuna devam eder. En çok misket alan oyuncu oyunu kazanmış olur. (URL-1).

Anadolu sahası Türk masallarında içerisinde incelenen masal metinlerinde tespit edilen fiske taşı oyunu örneği, masalda şu şekilde geçmektedir:

“*Ne diyola ona, fiske daşı mı diyola, bişe diyola onun adına. Fiske daşı. Ondan oynuyola. Arkadaşları veriyo, o fiske daşını veriyo, onun elinde un oluyo. Ya gitsene diyola, biz sene daş vermicez diyola. Senin elinde un oluyo bizim daşlarımız diyola.*” (Önal, 2011: 406). “Tayalı” adlı masalda geçen bu örnekte görüldüğü üzere “*fiske taşı oyunu*” çocuklar arasında oynanan bir oyun şeklinde yer almaktadır.

Taş ile oynanan birçok oyun bulunmaktadır. Beş taş, dokuz taş, üç taş gibi belirli sayılarda taşlarla oynanan oyunların yanı sıra farklı şekillerde taşın kullanıldığı oyunlarda mevcuttur. Masallarda taşla oynanan oyunlara örnek olarak yukarıda verilen örnek tespit edilmiştir. Misket oyunu gibi oynanan oyuna fiske taşı oyunu adı verilmektedir. Örnek üzerinden misket olmadığı zamanlarda taş ile bu oyunun oynandığı düşünülebilir.

14. Masalarda Yer Alan Özel İsimli Taşlar

Kültürümüzde ve günlük hayatımızda önemli bir yere sahip olan birçok alanda kendisinden faydalanılan taşlar, farklı fonksiyonlarda ve farklı isimlerle de karşımıza çıkmaktadır.

Özel isimli, farklı fonksiyonlara sahip taşlar masal metinlerinde de kendine yer bulmuştur. Anadolu sahası Türk masallarından incelenen masallardan tespit edilen bu özel taşlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

14.1. Bezirhane Taşı

Bezirhaneler, yapıldığı dönemlerde bölge halkının aydınlatmada kullandığı bezir yağı üretim yerleridir. Izgın adı verilen bir ot türünün bezirhanede ezilip işlenmesinin ardından ottan çıkarılan yağın işlenmesi sonucunda bezir yağı elde edilirdi. Elde edilen yağlar, kiliseler, kaya oyma mekanlar ile yeraltı şehirlerinin kandiller vasıtası ile aydınlatılmasında kullanılırdı. (URL- 2). Bezirhanelerin kullanım amacı dikkate alındığında bezirhane taşının da bezir yağı üretiminde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bezirhane taşının büyük ve ağır bir taş olduğu yorumu işlevinden yola çıkılarak yapılabilir.

Bezirhane taşı, yer aldığı masal örneği Gümüşhane masallarında şu şekilde geçmektedir:

“Dev bezirhane taşı almış, ormandan da kökleriyle beraber birkaç tane çam ağacı sökmüş, önüne de bir takım hayvanatı katmış, alıp geliyor.” (Sakaoğlu, 2002: 407) Bu örnekte bezirhane taşı, masalda dev ile birlikte yer almaktadır. Dev normal boyutlarda olmadığı düşünülürse bezirhane taşının da büyük ve ağır bir taş olduğu anlaşılmaktadır.

Masalda kahramanların güç gösterisi olarak kullandığı taşların başında değirmen taşı gelmektedir. Değirmen taşı oldukça büyük, ağır ve belirli bir iş için kullanılan taş türüdür. Bezirhane taşının verilen özelliklerine baktığımızda ise değirmen taşıyla benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu taş da belirli amaçlar için kullanılmaktadır. Masalda devin gücünü göstermek için bezirhane taşını kullanması da bu durumu desteklemektedir.

14.2. Binek/Konak Taşı

Toplum sanayileşmeden önce tarım ve hayvancılıkla uğraşıldığı dönemde, evlerde binmek, yük taşımak, ticaret yapmak gibi işler için at, eşek gibi hayvanlar beslenir, arabalar

alınırdı. Bu hayvanlara kadınların, çocukların veya yaşlıların rahat binebilmeleri için çoğunlukla biraz yükseklikte taş parçası, sütun veya sırf bunun için yapılmış bir ya da iki basamaklı binek (konak) taşları vardı. Bu taşlar tüm ilçe, kasaba ve köylerdeki caddelerin ve sokakların köşelerinde, sarayların konakların veya evlerin giriş kapılarında konulan taşlardı (Acun, 2018: 34).

Ali Berat ALPTEKİN' den edinilen bilgilere göre; Türk masallarında padişahın atına bindiği ve sarayının önünde bulunan taşa binit taşı denilmektedir. Sözü edilen bu taş, aynı zamanda dünür taşı olarak da bilinir. Binit (dünür) taşının üzerine oturulması demek saray (ev) sahibinin kızına dünür olmak demektir. Örf ve âdet hukukuna göre padişah bile olsanız bu duruma müdahale edilemez (Alptekin, 2012: 35).

Yukarıda verilen bilgiler dikkate alındığında binek taşı saray, konak veya evlerin önünde ata binmek için kullanılan taş olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra binek taşının masalarda yer alan diğer bir taş olan dünür taşıyla aynı olabileceği bilgisi de verilmiştir.

Binek taşının yer aldığı “Muradına Ermeyen Dilber” adlı masal örneğinin ilgili kısmı şöyle aktarılabilir:

“Cadı kadın arayıp sorarak bu kızın evini bulur gidip binek taşının üzerine oturur ve kapıyı çalar. ‘Aman hacca gidiyordum. Hacılardan geri kaldım. Ne olursunuz. Beni içeriye alın da bir yatırın.’ (Seyidoğlu, 2016: 178). Örnekte yer alan binek taşı, cadı kadının masal kahramanı kızın evinin önünde üzerine oturduğu taş olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın evde bulunanlardan yardım istemek için binek taşına oturur.

Konak taşının geçtiği diğer bir masal örneğinde Keloğlan tilkiden kendisine vezirin kızını almasını karşılığında ise üzüm bağını bağışlayacağını söyler. Tilki de kabul eder, gider konak taşına oturur fakat kızı istemez başka isteklerde bulunur (Demir, 2018: 237, 238). “Keloğlan ile Tilki Padişahı” adlı masalda geçen bu örnekte konak taşı, vezirin yaşadığı evin önünde bulunan taşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tilki, vezirden bir şey isteyeceği zaman gidip o konak taşının üzerine oturmaktadır. Masalın devamında ise konak taşının yanında bir de dünür taşı bulunduğu anlatılmaktadır. Tilki, padişahın kızını isteyeceği zaman ise konak taşına değil dünür taşına oturmaktadır. Bu örnekte konak taşının, dünür taşı işlevinde değil bir istekte bulunmak için kullanıldığı dikkat çekmektedir.

14.3. Cellat Taşı

Anadolu sahasında derlenen Türk masallarında dikkat çeken özel isimli taşlardan bir tanesi de cellat taşıdır.

Osmanlı döneminde cellatların, üzerinde infazlarını gerçekleştirdikleri taş cellat taşı adı verilirdi. Cellatların infaz için kullandığı taşlardan birisi İstanbul Müftülüğü'nün ana kapısına 30 metre mesafede bulunmaktadır. Zamanla yere gömüldüğü için bir kısmı toprak üzerinde kalmıştır ve bu taşlar üzerinde balta izleri görülmektedir (Acun, 2018: 153).

İncelenen masallarda yer alan cellat taşının geçtiği örnekler şu şekilde verilebilir:

“Cellat başı, cellat taşı yerinden kaçmıyor ya, önceden önce beni padişahın huzuruna çıkar. Başıma gelenleri bir bir ona dökeceğim gayri... Yine de başıma ferman eylerse ne yapalım, boynum kıldan ince...’ demiş ve üvey ananın yüzünden çektiklerini iki göz iki pınar anlatmış padişaha.” (Güney, 1992: 47). Örnekte cezası verilen masal kahramanının cellat taşında infaz edileceği anlaşılmaktadır.

Cellat taşı ile ilgili incelenen masalarda yukarıda verilen tek örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte de cellatların idam için kullandığı taş olarak cellat taşı karşımıza çıkmaktadır.

14.4. Dilek Taşı

Anadolu sahası Türk masallarında incelenen metinler içerisinde karşılaşılan özel taşlardan biri de dilek taşıdır. Dilek taşı masalda, sarayın önünde bulunan taşlardan biri olarak geçmektedir. Adından yola çıkarak padişahın bir şey dilemek için konulan taşlardan biri olduğu düşünülebilir.

Hikmet TANYU'dan edinilen bilgilere göre; Âşık Paşa Türbesi'nin yakınındaki mezarlardan birisinde, yastıklı beşik şeklinde bir taş vardır. Çocukları yaşamayan anneler, çocuklarını bu taş üzerine yatırırlarsa çocuğun ömürlü olacağına inanmaktadırlar. Ayrıca yine türbenin ön tarafında dilek taşı denilen bir taş daha bulunmaktadır. Bu işle ilgili iki işlem görüyoruz:

I- Bu taşın yanında üç kez İhlas suresi ve Fatıha suresi okunuyor, taşın üzerine çıkılıyor, gözler yumuluyor; ondan sonra dilekte bulunuluyor. Şayet dilek gerçek olacaksa taş mihveri etrafında dönermiş, eğer gerçekleşmeyecekse dönmemiş.

II- Aynı dilek taşına “Dileğim gerçekleşecekse taş yapışsın.” diyerek taş yapıştirılmak istenirmiş (Tanyu, 2007: 151).

Dilek taşının yer aldığı örnek Sivas masallarında aşağıdaki şekilde geçmektedir:

Zamanın birinde bir danacı ve oğlu varmış. Oğlan padişahın kızını görüp ona âşık olmuş ve babasından padişahın kızını istemesini söylemiş. Babası bunu doğru bulmadığını söylese de oğlan ısrar etmiş. Bunun üzerine babası padişahın sarayına gitmiş. Sarayın önünde dilek taşı ve murat taşı varmış. Danacı doğruca murat taşına oturmuş (Kaya, 2004: 152). “Danacının Oğlu” adlı masalda geçen bu örnekte dilek taşı, sarayın önünde yer alan iki taşın biridir. Oğluna padişahın kızını istemek için giden baba, dilek taşına değil murat taşına oturmuştur. Buradan kızına talip olmak için dilek taşı değil murat taşının üzerine oturulduğu dikkat çekmektedir.

İncelenen masallarda geçen diğer bir dilek taşı aşağıdaki cümlede yer almaktadır:

“Oğlan, dilek taşına gidip dilek dilemiş.” (Demir, 2018: 46). Örnekte dilek taşı adından anlaşıldığı gibi dilek dilemek için kullanılmıştır.

Dilek taşının geçtiği örnekler incelendiğinde ilk örnekte dilek taşının hangi amaçla kullanıldığı belirtilmemiştir. İkinci örnek ise dilek taşının adıyla uyumlu olduğu; kahramanın dilek dilemek için kullandığı taş olarak karşımıza çıkmaktadır.

14.5. Değirmen Taşı

Buğday, arpa, mısır gibi tahılların öğütülmesinde kullanılan değirmen taşı daha çok kum taşı, bazalt veya granitten yapılmaktadır. Değirmen taşları genellikle silindir şeklindedir (Acun, 2018: 133).

Değirmen taşı masalarda en çok karşılaşılan taşlardan biridir. Değirmen taşı, farklı farklı amaçlarla kullanılmalarıyla masalarda yer almaktadır. *Belirli Amaçlar İçin Kullanılan Taş* başlığı altında bu amaçlar değerlendirilmiştir.

Değirmen taşı masalarda, ağırlığından faydalanma, birini öldürme, bir kişiyi bir yere hapsedme gibi kullanımların yanı sıra gerçek anlamıyla masalarda yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca olağanüstü özelliklere sahip masal kahramanlarının güç gösterisi olarak değirmen taşını kullandığı, bu taşla normalde yapılması mümkün olmayan hareketler sergilediği

örnekler de ilgili kısımlarda değerlendirilmiştir. Değirmen taşının amacına uygun kullanıldığı, değirmendeki işleviyle karşımıza çıktığı örnekler de mevcuttur.

14.6. Dünürçü Taşı

Dünürçü veya dünür taşı masalarda sarayların ya da evlerin önünde bulunan taşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalda önünde dünürçü taşı bulunan ev veya saraya biri gelip o taşa oturursa o evin/sarayın içindeki kıza talip olmuş anlamına gelmektedir.

İncelenen masal metinlerinde dünürçü taşının geçtiği örneklerden ilki Erzurum masallarında geçmektedir. Çocukları olmayan bir kadınla bir adam varmış. Allah bir tane evlat versin diye dua ederlermiş. Evlatları kız olursa da ilk önce kim gelirse ona vereceklerini söylerlermiş. Daha sonra adamın duası kabul olur ve üç tane kızı olur. Zaman geçer, kızlar büyür. Bir gün babaları dışarı çıktığında dünürçü taşında ihtiyar bir adamın oturduğunu görür. Karısına ihtiyar adama kızlarını vermeleri gerektiğini söyler ve nikahları kıyılır (Seyidoğlu, 2016: 49). Evin kızına talip olmak için gelen ihtiyar adam, kapının önündeki dünürçü taşına oturur. Kızın babası da adamın kızına talip olduğunu bu şekilde anlamış olur ve kızıyla ihtiyar adamı evlendirir.

Bir başka dünürçü taşının geçtiği örnek ise Gümüşhane masallarında şu şekilde yer almaktadır:

“Babası hemen kalkıp saraya gider. O zamanlarda da sarayların önünde üç taş olurmuş. Misafir taşı, yolcu taşı, dünürçü taşı. Eğer misafir isen misafir taşına, yolcu isen yolcu taşına, dünürçü isen dünürçü taşına oturulmuş. Yılanın babası gidip dünürçü taşına oturmuş.” (Sakaoğlu, 2002: 318). “Sır Saklamayan Padişah Kızı” adlı masalda geçen bu örnekte dünürçü taşı, sarayın önünde bulunan üç taştan bir tanesidir. Masal kahramanı yılan oğlan, babasından kendisine padişahın kızını istemesini söyler. Bunun üzerine babası da hemen saraya gidip dünürçü taşına oturur ve böylece padişahın kızına talip olmuş olur.

Dünürçü taşı ile ilgili diğer örneklerde yukarıda verilen örneklerle aynı şekilde masalarda yer almaktadır. Evin ya da padişahın kızına talip olmak isteyenler o taşa oturur. Dünürçü taşı ile ilgili dikkat çeken diğer bir unsur ise o taşa oturanın kim olursa olsun geri çevrilmemesidir. İlk örnekte ihtiyar bir adam oturmakta ve evin kızıyla evlenmektedir. Diğer örnekte ise padişahın kızına talip olan yılanın babasını padişah geri çevirmemiştir. Ona belirli şartlar sunmuş ve onları başarırsa kızını vereceğini söylemiştir. Dünürçü taşına oturanlar genellikle amacına ulaşmaktadır.

14.7. Elçi Taşı

Anadolu sahası Türk masallarında karşılaşılan taş çeşitlerinden biri de elçi taşıdır. Elçi taşı, masalarda genellikle sarayların önünde bulunan taşlardan biridir. Elçi taşı, adından da anlaşılacağı gibi elçilik için gelenlerin oturması gereken taş anlamında yer almak yerine dünürücü taşının görevinde karşımıza çıkmaktadır.

Elçi taşının masalarda nasıl yer aldığı örnekler üzerinden şu şekilde değerlendirilebilir:

“Günlerden bir gün Hint padişahının memleketine gider, elçi taşına oturur. Padişah der ki: ‘O delikanlıya söyleyin murat taşına otursun. O benim kızımı alamaz.’ Ahmet Şah elçi taşından inmez. Padişah: ‘benim üç tane şartım vardır. Bunları yerine getirirse ben bu delikanlıya kızımı veririm.’ der.” (Seyidoğlu, 2016: 231). Bu örnekte sarayın önünde bulunan elçi taşına, masal kahramanı Ahmet Şah oturur ve padişahın kızına talip olur. Padişah o taştan kalkmasını istemesine rağmen masal kahramanı kalkmaz. Burada elçi taşı, dünürücü taşı görevinde karşımıza çıkmaktadır.

Elçi taşı örneğinin yer aldığı bir başka örnekte yine sarayın önünde bulunan taşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalda dev sarayın önünde bulunan dilek taşına oturur. Bunu gören hizmetçi padişaha haber vermiş. Padişaha haber verirken de devin elçi taşına oturduğunu söylemiş. Padişah, dev içeri çağırılmalarını söyledikten sonra dev padişahın yanına varmış. Padişah, deve dileğini sormuş. Dev de Allah’ın emriyle kızına talip olduğunu söylemiş. Padişah da bunun üzerine kızını deve vermiş (Kaya, 2004: 353, 354). Bu örnekte elçi taşı ile dilek taşının aynı anlama geldiği, ikisinin de padişahın kızına talip olmak için oturduğu taş olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bu iki taş dünürücü taşıyla da aynı işlevde masalda yer almaktadır.

Elçi taşının geçtiği diğer bir örnek ise;

“Padişahın kapısındaki elçi taşına oturiyer. Padişahın adamı galiyer:

-Heyt, hemşehrim, yanlış taşa oturmuşsin. Murat taşına oturacaydin.

-Hayır elçiyim. Elçiluğa galmişim.” (Önal, 2017: 29, 30). Masalda ihtiyarın oğlu olan yılan, babasından padişahın sarayına gidip elçi taşına oturmasını istemiştir. İhtiyar da gidip elçi taşına oturur ve oradan kalkması söylendiğinde elçi olduğunu; kalkmayacağını söyler.

Masalın devamında ihtiyar adam, padişahın kızına talip olduğu belirtilmekte, elçi taşına da bu sebeple oturduğu anlaşılmaktadır.

Elçi taşının geçtiği diğer örnekler incelendiğinde dünürücü taşıyla aynı işlevde kullanıldığı, padişahın kızına talip olmak için sarayın önündeki elçi taşının kullanıldığı anlaşılmaktadır.

14.8. Et Taşı

Et taşı, yer aldığı masalda bir sofanın ortasında bulunmaktadır. Bu taşın et dövme taşı olma ihtimali düşünülmektedir. Eski zamanlarda taşın gıda ile ilgili kullanımları dikkate alındığında bu sonuç çıkarılabilir.

Et taşının geçtiği tek örnek, “Sabır Taşı” masalında aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

“Bu söz üzerine de bozarır; lam cim etmeden sofanın ortasına, orta direğin dibine gelirler; biri kız taşına oturur, öbürü et taşına. Bunların oturmasıyla çengi cânelerinde kırk telden saza başlaması bir olur; öyle firaklı firaklı çalarlar ki, şakıyan bülbüller bile susar.” (Güney, 1992: 203).

Örnekte geçen et taşı, sofanın ortasında bulunmaktadır. Sofanın ortasında böyle bir taş bulunması evde et ile ilgili işlemler için bu taşın kullanıldığını düşündürmektedir.

14.9. Göbek Taşı

Hamamlar yapısal özelliklerinin yanı sıra kültürel dokusunda barındırdığı peşkir, peştamal, havlu, kurna, hamam taşı, göbek taşı, kese ve takunya gibi unsurlarla kültürel bir zenginlik sunar (Gökbel, 2019: 57).

Hamam mimarisinde önemli bir yeri olan göbek taşı, halk arasında da önemli bir yere sahiptir. Göbek taşı, düğünlerin bir parçası olan gelin hamamı gibi bazı eğlencelerde öne çıkmaktadır. Kültürümüzde önemli bir yeri olan hamam, halk anlatılarında da kendine yer bulmaktadır. Hamam denilince akla ilk gelen unsurlardan olan göbek taşının masallarda nasıl yer aldığı aşağıda verilecek örnekler üzerinden ele alınacaktır.

Göbek taşı ile ilgili ilk örnek, “Çifte Kambur” adlı masalda şöyle geçer:

“Biraz sonra, Kambur Ali'nin görmediği kıyafette, acayip birtakım yaratıklar, hamamın içini doldurmuşlar. Hamamın orta yerindeki geniş göbek taşının üzerine çıkararak

oynamaya, zıplamaya başlamışlar...” (Tezel, 2017: 274). Bu örnekte hamam, eğlence mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat masalda hamama eğlenmek için gelenler insanlar değil şeytanlardır. Düğünle ilgili eğlencelere ev sahipliği yapan mekanlardan biri olan hamam, aynı işlevde şeytanlar için mekân olarak seçilmiştir. Şeytanların oynayıp, zıpladıkları yer hamam içerisinde önemli bir yere sahip olan kadınların da oynamak için tercih ettiği göbek taşı üzerinde gerçekleşmiştir.

Göbek taşının geçtiği diğer bir masal örneği Erzurum masallarında yer alan “Totok” masalında şöyle yer almaktadır:

“Padişah emreder hamamlar açılır, tellâl bağıırır. ‘Yediden yetmişe herkes gelip şehzadenin sadakası için yıkansın.’ Yediden yetmişe herkes hamama koşar, gidip şehzadeyi getirirler. Göbek taşına oturturlar, sultanlar da yanında. Mumlar altın şamdanlarda yanar.” (Seyidoğlu, 2016: 357). Bu örnekte ise göbek taşı, padişahın yıllar sonra bulduğunu sandığı şehzadesi olduğunu düşündüğü kişi için herkesin hamama gelerek onun sadakası olarak yıkanmasında karşımıza çıkmaktadır. Şehzade olduğu sanılan kişi hamama getirilip göbek taşına oturtulur.

Gelin hamamı adı verilen kadınlar arasında düğün öncesi yapılan eğlencede kadınlar eğlenmek, dans etmek gibi amaçlar için göbek taşını kullanmaktadırlar. Örneklere baktığımızda ilk örnekte benzer bir kullanım karşımıza çıkmaktadır. Diğer örnekte çok daha farklı bir amaçla göbek taşı kullanılmaktadır.

14.10. Kız Taşı

Fetih sonrası kurulan ilk Türk mahallelerden biri olan Kızıtaşı Mahallesi’ne adını veren eser, esasında milattan sonra 452 ya da 457 yılında dönemin Roma İmparatoru Marcianus tarafından kendi adına diktirilen bir anıt sütundur. (URL- 2). Burada bahsi geçen kız taşı ile incelenen masalarda karşılaşılan kız taşı arasında bir ilgi olduğu belirlenmemiştir. Kız taşı, et taşı ile birlikte aynı örnekte yer almaktadır. Et taşı örneğinde görülen kız taşı unsuru da sofanın ortasında et taşı ile birlikte yer almakta ve kahramanlardan biri et taşına diğeri ise kız taşına oturması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

14.11. Kuyumcu Taşı

Kuyumcu taşı, adından yola çıkarak ilk başta değerli bir taş olarak düşünülse de incelenen masallarda karşılaşılan örneklerde, kıymetli bir taş değil, tıpkı dünürücü, elçi taşı örneklerinde olduğu gibi padişahın kızına talip olan kişinin bunu padişaha ifade edebilmesi için oturduğu taş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kuyumcu taşının geçtiği örnekler, “Beybörek” ve “Pabuçlu Mehmet” masallarında şu şekilde yer almaktadır:

“Bir padişahın ülkesine gelir. Kuyumcu taşına oturur. Padişahın kızı olan dünya güzelini ister.” (Seyidoğlu, 2016: 74).

“Padişah der ki: ‘Bırakın yukarı gelsin. Kuyumcu taşına gelmiş kadını niçin içeri almıyorsunuz?’ Kadın: ‘Efendim senin ortanca kızını Allah’ın emriyle oğlum istiyor.’ ‘Hay hay, o isterse ben de veririm.’ der. Padişah ortanca kızını Pabuçlu Mehmet’e verir.” (Seyidoğlu, 2016: 79).

Erzurum masallarında geçen iki örnekte de görüldüğü üzere kuyumcu taşı, padişahın kızına talip olmak için kahramanın oturduğu taş olarak karşımıza çıkmaktadır. Padişah diğer taş örneklerinde olduğu gibi bu taşta oturanlara da itiraz etmeden kızını verir veya gereken şartları sağlaması sonucunda vereceğini söyler. Bu işlevdeki taşların değiştirilemez hükümler taşıdığı söylenebilir. Yani onun üzerine oturan kişiye padişah eninde sonunda kızını vermektedir. Kuyumcu taşının da dünürücü taşıyla aynı amaçla kullanılması dikkat çekici bir özelliktir.

14.12. Mermer Taşı

Mermer, kireçtaşı ve dolomitik kireçtaşının metamorfizma sonucu yeniden kristalleşmesi ile oluşan içeriğinin büyük çoğunluğu kalsiyum karbonat olan bir kayadır. (Demir, Güngör, 2013: 1).

Cazip renk ve desenler göstermesi, değişik renk ve cinslere sahip olması nedeniyle göz alıcı bir güzellik sağladığı için bunun yanı sıra kullanışlı ve ekonomik bulunması gibi birçok nedenlerden dolayı, doğal taşlar içerisinde mermerin fazlaca talep edildiği görülmektedir. Mermer, kristalize kalker veya kristalize dolomitik kalkerlerin yüksek hararet ve basınç sonucu meydana gelen bir kitledir. Bu türden mermerler genellikle beyazdır. Hakiki

mermerlerde oluşan gri çizgiler farklı unsurların etkisiyle oluşmaktadır (Özgün, 2017: 348, 349).

Mermer, ilginç yönleri olan bir taş türüdür. Mermer taşının rengi beyazdır ve ölümsüzlüğü yansıtır. Dayanıklı ve uzun ömürlü olmasının yanı sıra duygusal bir taştır. Çünkü mermer bir heykele parmakla dokunulsa terden bile etkilenir. Bu olaya mermerin ağlaması denir (Yardımcı, 2017: 6).

Mermer taşı günlük hayatımızda çeşitli amaçlarla sıkça kullandığımız taşlardan bir tanesidir. Genellikle yapı malzemesi olarak karşımıza çıkan bu taşlar, masalarda da karşımıza çıkmaktadır.

Mermer taşının masalarda nasıl geçtiği aşağıda verilecek örnekler üzerinden incelenecektir. İlk örnek, Sivas masallarında geçmektedir. Masalda Culfa adlı kahraman, beraberindeki askerlerle giderken yolda güzel taşlar görmüşler. Culfa ayağını koyduğu taşlar eskidi diyerek o taşlardan almış ve yontmuş. Askerler de aynı taştan bulup yontmuşlar. Bu taşlar mermer taşı imiş. Şehre vardıklarında ise coşkun akan bir nehir karşısına çıkmış. Nehirden geçmenin imkânı yokmuş. Culfa askerlere birlikte topladıkları mermer taşlardan ve kamışlardan köprü yaparak karşıya geçmeyi başarmışlar.” (Kaya, 2004: 119, 120). Bu örnekte geçen mermer taşı, köprü yapımında kullanılan taş olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanın işini kolaylaştıran, ona yardımcı olan bir taş olarak masalda geçmektedir.

Mermer taşının geçtiği diğer bir örnek ise şu şekildedir:

“Sarayın bahçe kapısı önünde bir mermer taşı var ya, işte onu kaldırsın, altında bir şişe bulacak, o şişeyi alsın! Şişeyi hemen mermer taşa vursun ve mermer merdivenden atlayarak içeriye girsin!” (Tezel, 2017: 434). Bu örnekte ise mermer taşı, hem yapı malzemesi olarak karşımıza çıkmakta, diğer taraftan da mermer taşının sert yapısından faydalanıldığı görülmektedir. Kahraman şişeyi kırmak için mermer taştan faydalanmaktadır.

Mermer taşının masalarda yer aldığı diğer bir farklı kullanımı ise aşağıdaki örnekte verilecektir:

“Ne yaptın behey kuzu başlı bacı! O pınar yere bakan o tas da bizim yürek yakandı. Bu pından içeceğine altın tası mermer taşa vursaydın, sır sihir bozulur, el kızı ayılır, o yana gider; bizim oğlan da ayılır bu yana gelirdi; toy düğün yarıda kalmazdı der, daha daha

söylemediği kalmaz.” (Güney, 1992: 230). Bu örnekte ise, mermer taşı tılsımlı bir durumu bozmak için kullanılabilceği şekilde yer almaktadır.

Ardahan, Çıldır, Göle çevresinde derlenen Mehmed’in Hekatı adlı masalda mermer taşı, yapı malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalda padişahın kızına talip olan Mehmet’in annesine padişah, kızını vermek için bazı şartlar öne sürer. Birinci şartı mermer taşından bina yaptırması olmuştur (Aslan, 2017: 74).

Mermer taşının geçtiği örnekler incelendiğinde, masalarda genellikle yapı malzemesi olarak ve sert bir unsur olduğu için onun bu özelliğinden faydalanılması şeklinde yer almaktadır.

14.13. Mihenk Taşı

KIRBIYIK’ tan edinilen bilgilere göre; mihenk taşı, kıymetli madenlerden altın ve gümüşün ayarını tespit etmek için kullanılan siyah sert bir taştır. Ayarı öğrenilmek istenilen maden önce mihenk taşının üzerine sürülür. Daha sonra sürülen iz üzerine önce kezzap, sonra tuz ruhu sürülür. Mihenk taşının üzerinde beliren renge göre altın ve gümüşün ayarı tespit edilmiş olur (Kırbiyık, 2007: 71).

Mihenk taşının incelenen masal metinlerinde tek örneğine rastlamıştır. Bu örnek ise şu şekilde aktarılabilir:

“Küçük Sultan, gözlerine inanmamış; nar danesi değil her biri bir yakut danesi! Bakmış, bakakalmış; bir türlü akıl, sır erdirememiş buna... Hemen kendisine bir bezirgân karısı süsü verip cevahircilerin yerini tutmuş. Bunlardan biri bakmış, bir daha bakmış; bir durmuş, bir de mihenk taşına vurmuş.” (Güney, 1992: 368). Örnekte görüldüğü üzere mihenk taşı, nar tanesinin içinden çıkan kıymetli taşların değerini ölçmek için kullanılmaktadır.

Masalarda geçen taşlar her zaman günlük hayattaki kullanımlarıyla yer almamaktadır. Taşın adı farklı bir anlamı çağrıştırırken masalda kullanım amacı daha farklı olan taş örneklerine önceki başlıklarda rastlamaktayız. Mihenk taşı ise altın ve gümüşün tespiti için kullanılan bir taştır. Masalarda da bu amaçla kullanıldığı görülmektedir.

14.14. Murat Taşı

Murat taşı ile ilgili TANYU’ dan elde edilen bilgilere göre; Edremit çevresinde bir ayazma yakınında, yanından su akan Şıp Dede adlı bir yatıra özellikle kısır kadınların çocuk

dilemek için gittikleri, orada horoz kestikleri ve akan sudan murat taşı aldıkları anlatılıyor (Tanyu, 2007: 119).

Murat taşı, masalarda ise daha farklı karşımıza çıkmaktadır. Murat taşı da dünürçü taşı, elçi taşı gibi sarayın önünde bulunan taşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Murat taşının geçtiği örneklerden ilki Sivas masalarında geçmektedir. Zamanın birinde bir danacı ve oğlu varmış. Oğlan bir gün padişahın kızını görüp ona âşık olmuş. Babasına padişahın kızını istemesini söylemiş. Babası onların danacı olduğunu padişahın kızını onlara vermeyeceğini söylese de oğlanın ısrarına dayanamayıp padişahın sarayına gitmiş. Sarayın önünde ise dilek taşı ve murat taşı varmış. Danacı, doğruca gidip murat taşına oturmuş. Orda bulunan nöbetçiler adamın kılık kıyafetine bakınca yanlış taşa oturduğunu düşünmüşler. Adam da yanlış taşa oturmadığını onlara söylemiş ve padişahın kızına dünür olmuş (Kaya, 2004: 152). Bu örnekte murat taşı, dünürçü taşı ve elçi taşıyla aynı özellikte yani padişahın kızına talip olmak için üzerine oturuşan taş şeklinde masalda yer almaktadır.

Bir başka murat taşı örneği ise:

“Bir gara çeşmenin yanına endirdi. ‘Ahan’ dedi ‘Güller bağının bahçası buradı. Babasının sarayı, get ne yapırsan yap. Yalnız orda iki daş var, biri elçi daşı biri murat daşı. Elçi daşının üstüne otu ha Ahıgıllı.” (Aslan, 2017: 163). Bu ve diğer örneklerde murat taşının hangi görevde yer aldığı bilinmemekte olup padişahın sarayının önünde bulunan taşlardan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Murat taşının geçtiği iki örnek ele alındığında; ilk örnekte dünürçü taşıyla aynı amaçla kullanılırken ikinci örnekte ne için kullanıldığı belli değildir. Yanında bulunan elçi taşının tercih edilmesinden dolayı hangi amaçla kullanıldığı anlaşılamamaktadır. Fakat bu örnekte dünürçü taşıyla aynı anlamda kullanılmadığı görülmektedir.

14.15. Musalla Taşı

Büyük camilerin avlusunda veya uygun farklı bir yerinde, masa ya da sandık şeklinde olan taşa musalla taşı adı verilir. Cenaze namazı kılması için camiye getirilen tabut bu taşın üzerine konulur. Büyük camilerde birkaç musalla taşı olabildiği gibi bazı büyük mescit avlularında da musalla taşı bulunabilir (Acun, 2018: 28).

Musalla taşının incelenen masal metinlerinde karşılaşılan örneği ve masalda nasıl yer aldığı şu şekilde aktarılabilir:

“Padişah susar ve oradan ihtiyarın köyüne gelirler. Musalla taşında bir cenaze görürler. Padişah: ‘Dede bu adam ölmüş mü yoksa ölecek mi?’ Dede: ‘Allah aşkına sen deli misin, hiç ölmemiş olur mu?’” (Seyidoğlu, 2016: 213). “Gül Sinan” adlı masalda geçen bu örnekte musalla taşı, kullanım amacına uygun şekilde; üzerinde cenaze bulunan taş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hemen hemen bütün camilerde bulunan musalla taşı masalda köyde bulunmaktadır. Kullanım amacına uygun bir şekilde masalda yer almaktadır.

14.16. Peri Taşı

Buzul çökelleri veya konkresyonlar, muhtemelen yaklaşık on ya da on iki bin yıl önce son buzul çağı sırasında oluştuğu düşünülmektedir. Bu eşsiz ve doğal oluşumlar mikro organizma kolonilerinin büyümesi ile oluşmuştur. Genellikle dünyada peri taşları olarak bilinmektedir. Peri taşları eşsiz, sıra dışı ve nadir oluşumlarından dolayı birçok medeniyet tarafından farklı amaçlarla kullanılmıştır. İnsan figürleri, değişik hayvan şekilleri ve daha birçok farklı formda oluşan bu mineraller kişinin ruh haline göre farklı şekillerde yorumlanabilir (URL- 4).

Masalarda karşılaşılan peri taşının gerçek anlamıyla yer alıp almadığı bilinmemektedir. Masalın içerisinde nasıl yer aldığı ile ilgili değerlendirmeler ve geçtiği örnek, aşağıdaki şekilde aktarılabilir:

“Kaç vakitten, kaç saatten sonra kendine gelir ki başucunda anasıyla babasından başka kimseler yok; bunlar da birbirlerinin gözüne bakıyor: ‘Bu kız, pınar başına mı deyim, peri taşına mı deyim bir uğrağa uğramış ama...’ diyor, başka bir şey demiyorlar.” (Güney, 1992: 214). Peri taşının geçtiği bu metinde masal kahramanı sabırsız kız, söylememesi gereken bir şeyi söyledikten sonra sevdiği kişiyi kaybedince kendinden geçer. Bunun üzerine kızın halini ifade etmek için peri taşına oturmuş gibi olmuş, denilmiştir. Bu kullanım dikkate alındığında peri taşının tılsımlı bir taş olduğu, masalda o anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Peri vb. varlıklar tılsımlı, olağanüstü özelliklere sahip olan varlıklardır. Masalda geçen peri taşının da bu olağanüstü varlığa ait bir taş olduğunu düşündürmektedir. Bu taşta oturan birinin efsunlanmış olabileceği masalda geçen örnekte anlaşılmaktadır.

14.17. Sabır Taşı

Sabır taşı, halk anlatıları arasında masallar da en çok adı geçen taşlardan bir tanesidir. Öyle ki masal içerisinde geçen sabır taşının yanı sıra, masala adını veren sabır taşı masalları da çok fazla karşımıza çıkmaktadır.

Sabır taşı, çile çeken masal kahramanlarının çektikleri sıkıntıları anlattıkları taş olarak masalarda yer almaktadır. Sabır taşı, masal kahramanın derdini dinledikçe şişer, gittikçe büyür ve sonunda daha fazla dayanamaz, çatlar. Kahramanın çektiği sıkıntılara taşın bile dayanamayacağı, sıkıntılarının büyüklüğü sabır taşı ile anlatılmış olur.

Sabır taşı, günlük hayatta anneler tarafından bebeklerini süttten kesmek için kullanılmaktadır. Bebeği süttten kesmeyi sağlayan sabır taşı bunu tadıyla sağlamaktadır. Masalarda geçen sabır taşının işlevi düşünüldüğünde bunun bebekleri kesmek için kullanılan sabır taşıyla aynı olup olmadığı bilinmemektedir.

Masala adını veren sabır taşı masallarının örneklerinden bazıları aşağıdaki şekilde aktarılabilir:

“Düştük kuşun peşine, kaldım öyle kapıların ardına. Kapılar kapandı, ölünün başında yedi sene peşkir salladım da benim suçum neydi, ona istediğini alıyor da bana almıyor?”

O taşa içindekileri anlatmış. Sanır taşı şişmiş, patlamış.” (Bekdik, 2017: 252). Adı Sabır Taşı olan bu masalda, bir evin bir kızı olan masal kahramanına bir kuş gelip yedi sene ölü, yedi sene diri başı bekle, diye bir dilekte bulunur. Kız, annesi ve babası kuşu takip ederler ve bir eve varırlar. Orada bir ölü vardır. Kız içerde kalır ve yedi sene ölünün başını bekler sonunda uyanır. Adam kızıdan kendisinden bir şey istemesini söyler. Kız da kendisine bir yoldaş ister. Bunun üzerine adam bir çingene kızını alır. Fakat daha sonra o kızla da evlenir. Bir gün çingene kızını kendisinden hediyeler ister, diğer kız da bir sabır taşı ister. Kız derdini ona anlatır ve sabır taşı sonunda çatlar. Görüldüğü gibi kızın yaşadıklarına sabır taşı bile dayanamaz. Masalın sonunda kız da dayanamaz ve o da ölür.

Yukarıdaki örneğin benzeri ise Taşeli Masalları içerisinde Sabır Taşı adıyla yer almaktadır. Orada da masal kahramanını yine bir kuş çağırır ve bu kez kırk gün ölü başı bekler. Ölü uyanır fakat kendisinin başını bekleyen kızını değil sonradan kızıyla arkadaşlık etmek için gelen kızla evlenir. Yine kız, oğlandan sabır taşı ister ve yaşadıklarını sabır taşına anlatır. Sabır taşı o anlattıkça şişer. Oğlan, kız sabır taşına derdini anlatırken onu dinler ve sonunda

mutlu olurlar (Alptekin, 2002: 429, 430). Bu masalda da sabır taşı kızın çektiklerine dayanamaz fakat sabır taşı sayesinde mutlu sona kavuşurlar. Sabır Taşı masallarının diğer kaynaklardaki örnekleri de aktarılan diğer örneklerle aynı şekilde masalarda yer almaktadır.

14.18. Sal Taşı

Sal taşı hakkında elde edilen bilgilere göre; avlulara döşenen düz yüzlü taş olarak tanımlanmaktadır (URL- 5).

Yapı malzemesi olarak kullanılan sal taşı, masalarda da yapı malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşılaşılan tek örneği “Topal Leylek” adlı masalın aşağıdaki kısmında yer almaktadır:

“Hizmetçi suyu alır, gider. Kız da arkasından takip eder. Hizmetçi, bir sal taşı kaldırır ve arkasından: ‘Beni alacak mısınız?’ diye bağıır. Ta derinden, ‘hayır’ sesini işitince suyu hemen başından aşağı döker ve taşı kapatır.” (Seyidoğlu, 2016: 34). Örnekte görüldüğü üzere, sal taşı bir yerin kapağı görevinde masalda yer almıştır.

14.19. Sapan Taşı

Anadolu sahası Türk masallarında karşılaşılan taşlardan biri de sapan taşıdır. Sapan genellikle çocukların kuşları vurmak için kullandıkları çatal şeklinde olan ve ortasında lastik bulunan bir araçtır. Sapanın lastik kısmı taş atmada kullanılır. Kullanılan bu taş ise sapan taşı adı verilir.

İncelenen masalarda tespit edilen sapan taşı örneği “Kız Çocuklarını Sevmeyen İki Padişah” adlı masalda karşımıza çıkmaktadır. Hasan Çavuş adlı kahraman Keloğlana bir sapan ve bir sapan taşı verir:

“-Al, sana bir sapan taşı ve sapan. Eğer bahçeye inen olursa bu sapan ile taş ile kovala.” demiş (Demir, 2018: 245). Örnekte sapan taşı, bahçeye girenler için kullanılan bir silah unsuru olarak yer almaktadır.

Sapan taşı verilen masal örneğinde amacına uygun bir şekilde kullanılmaktadır. Sapan için seçilen herhangi bir taş sapan taşı adı verilmektedir.

14.20. Şemşirak Taşı

Şemşirak taşı cami, saray veya ev gibi konulduğu yeri aydınlatan küçük bir taştır. Divan şiirinde şeb-çerağ, masal ve halk hikâyesi metinlerinde şemşirak olarak bilinmektedir (Alptekin, 2012: 35).

Binbir Gece Masalları'nın genelinde şemşirak taşlarına benzer özellik gösteren taşlar bulunmaktadır. Bu taşların özelliği ise geceyi gündüz gibi aydınlatmasıdır. Taşlar genelde bilinmeyen bir adadan veya bir ifritin hazinesinden getirilmiştir. (Alptekin, 2012: 45)

Şemşirak taşının geçtiği örnekler aşağıda verilecektir. İlk örnek Gümüşhane masallarında şöyle geçmektedir:

“Vaktiyle padişahın biri bir cami yaptıdır. Bir gün padişah camiden çıkarken Hızır Aleyhisselâm gelip der ki:

‘Bu cami çok iyi oldu. Şemşirak taşları var, o taşlar da olsa çok iyi olur, cami de daha güzelleşir.’” (Sakaoğlu, 2002: 405). Masalda cami yaptıran padişaha Hızır gelir ve şemşirak taşları olursa caminin daha güzel olacağını söyler. Bunun üzerine padişahın oğulları yola düşer. Yolda Hızır bu kardeşlere yol gösterir. Hızır'ın dediği yola sadece küçük oğlan gitmeyi kabul eder. Padişahın küçük oğlu bir şekilde taşları ele geçirir fakat padişaha diğer çocuklar, kendilerinin getirdiklerini söyler. Küçük oğlan gelince ancak şemşirak taşları yanıp etrafı aydınlatmaya başlar. Bu sayede padişah gerçeği anlar ve hem oğluna kavuşur hem de şemşirak taşları ışık saçmaya başlar.

Diğer bir şemşirak taşının yer aldığı örnekte ise şemşirak taşı çamçırak şeklinde geçer. Bu örnek ise masalda şöyle geçmektedir:

“Gız sudandı. Dedi ‘Ahıgıllı.’ ‘Buyur hanım.’ ‘Get mana o bulahdan su geti.’ Bu getdi bulahdan suyu getirende bahdı bir gırmızı daş. Daşı da aldı getdi. Dedi ‘Hanım bu nedi?’ Hanım bahdı ki ne bahdı? Çamçırak daşı.’” (Aslan, 2017: 159). Bu örnekte ise çamçırak taşı masalda bir suyun içinde bulunan kırmızı renkte bir taş olarak geçmektedir.

14.21. Şimşek Taşı

Gök taşı: “Gezegenlerin arasında hareket eden, tümüyle gaz durumuna geçmeden yeryüzüne ulaşan katı cisim, hava taşı, şimşek taşı, uzay taşı, meteor, meteor taşı, meteorit.”

şeklinde tanımlanmaktadır. (URL- 7). Tanımdan anlaşılacağı üzere şimşek taşı, gök taşı için kullanılan ifadelerden biridir.

Şimşek taşının masalda geçtiği örnek incelendiğinde değerli bir taş olarak yer aldığı görülmektedir. Örnek şu şekilde aktarılabilir:

“Padişahım demiş; il var, ar var; insan bir hediye verecek olduktan geri, akıl, sır ermedik bir şey olmalı; devin mağarasındaki şimşek taşı gibi...” (Güney, 1992: 32). “İncili Yorgan” adlı masalda yer alan bu örnekte görüldüğü üzere şimşek taşı, devin mağarasında bulunan oldukça kıymetli ve ulaşılması zor bir taş olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalda Mıstık adlı kahramana kötülük yapmak isteyen kötü kalpli vezir, padişahın aklına girerek ona devin mağarasında bulunan bu kıymetli taşı getirmesini söyler. Amacı Mıstık adlı kahramandan kurtulmaktır. Şimşek taşının, devin sahip olduğu kıymetli ve padişahın hediye etmek için kullanabileceği değerinde bir taş olduğu da bu şekilde anlaşılmaktadır.

14.22. Şimşir Taşı

Şimşir taşının, incelenen masalarda tek örneğine rastlanılmıştır. Masalda şimşir taşı, türbe yapımında kullanılmıştır. Şimşir taşının geçtiği masal metninin ilgili kısmı şöyle aktarılabilir:

“Kırk gün kırk gece melek kızın başını beklemişler ama bakmışlar ki kana, cana geldiği yok; gayri öldü yerine koyup, bir türbe yaptırmışlar ona, şimşir taşından.” (Güney, 1992: 297).

Şimşir taşı ile ilgili bir bilgi tespit edilememiştir. Şimşir taşının, şimşir ağacı ile ilgili kullanılıp kullanılmadığı belli değildir. Masalda bir yapı malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

14.23. Tespih Taşı

Tespih günlük hayatımızda ibadetlerin bir parçası olarak kullanılan aynı zamanda erkeklerin aksesuar amaçlı kullandıkları bir eşyadır. Tespih yapımında çeşitli taşlardan faydalanılmaktadır. Bunlardan en bilinenleri; kehribar, oltu, akik gibi taşlardır. Tespih için seçilen taşlar tespihlerin de değerini belirlemektedir.

Masalda tespih taşının geçtiği örnek incelendiğinde, tespih taşının ne olduğu, bu taşla aslında hangi taşın kastedildiği belirtilmemiştir. Tespih taşının yanı sıra aynı örnekte ağızlık

yapılacak taş da yer almaktadır. Tespih taşı ve ağızlık yapılacak taşın geçtiği örnek şu şekilde aktarılabilir:

“Neyse, genç adam almış bizim kızı yanına, birlikte çıkmışlar inci mercan dağına. Bizim kızı tespih olacak, ağızlık yapılabilir taşlardan almış, hiç dokunmamış kadınların süs eşyası olacak taşlara.” (Özkan, 2017: 68). Örnekte iki kardeşin yedi kızı ve yedi oğlu vardır. Bu kardeşlerden yedi oğlu olan, yedi kızı olana sürekli sataşmış. Daha sonra bunlar bir kızla bir oğlanı kazanca göndermişler. Hangisinin daha çok kazançla döneceğini beklemeye başlamışlar. Kız erkek kılığında bir yerde çalışmaya başlamış. Orada bir delikanlı bunun kız olduğundan şüphelenmiş ve onu çeşitli sınavlardan geçirmiş. Kız köpeği sayesinde her seferinde delikanlının sınavında başarılı olmuş. Bu sınavlardan biri de inci mercan dağında bulunan değerli taşlara kızın kanıp onlara gönlü düşmesini sağlamaya çalışmıştır. Kızın köpeği bunu da öğrenip kıza oradan değerli taşları değil, tespih taşı ve ağızlık yapmak için kullanılan taşlardan almasını söylemiştir. Böylece delikanlı yine onun kız olduğunu ispat edememiştir. Örnekte görüldüğü üzere tespih taşı ve ağızlık taşı erkeklerin kullandığı, kahramanın delikanlıyı kendisinin erkek olduğuna inandırmak için bu taşları aldığı görülmektedir.

14.24. Uğur Taşı

Uğur taşı, uğur ve şans getirdiğine inanılan taşların genel adıdır. Uğur getirildiğine inanılan birçok taş türü bulunmaktadır. İncelenen masal metinlerinin bazılarında uğur taşı özel bir taş olarak geçmekteyken bazı masalarda ise uğur getirdiğine inanılan farklı taşlar da yer almaktadır.

Uğur taşının geçtiği örnek aşağıdaki şekilde masalda yer almaktadır:

“A insanoğlu; doymasına sana doyamadık ama su gibi aziz olsun anan, gönüllerimizi öyle bir şad etti ki senden gayri ne ile ödenir bu!” deyip uğurlamışlar, uğurlarken de bir uğur taşı vermişler ki evine, ocağına uğur getirsin diye...” (Güney, 1992: 353). Masalda kahramanın yaptığı iyilikler sonucu periler ona karşılığında uğur taşı vermişlerdir. Uğur taşının kahramanın evine, ocağına uğur getireceği, işlevinin bu olduğu belirtilmiştir.

Uğur taşının geçtiği diğer bir örnek Niğde masalarında şöyle geçmektedir:

“Bak hele ben gelirken yolda üç çocuk taş yüzünden kavga ediyorlardı. Bu taşı onlardan aldım. Bugünün hatırına uğur taşı olarak sandığa koy, dursun.” (Bakırcı, 2006:

244). Bu örnekte masal kahramanı Necip, yolda kavga eden çocuklar görür ve onlara neden kavga ettiklerini sorar. Çocuklar ise ellerindeki bir taşı gösterir ve onu paylaşamadıkları için kavga ettiklerini söyler. Necip, çözüm olarak çocuklara kozalaklar verir ve taşı alır. Bu taşı da eşine verip onu uğur taşı olarak saklamasını söyler. Masalın devamında ise uğur taşı saydıkları bu taşın çok kıymetli bir taş olduğu anlaşılmaktadır. Onu almak isteyen bir antikacıya ucuza gitmemesi için Necip'in karısı, onun uğur taşı olduğunu, o taş giderse sahip oldukları malların mülklerin de gideceğini söyler ve taşı oldukça yüksek bir fiyata satarlar. Görüldüğü üzere bu örnekte geçen uğur taşı, kıymetli bir taş olarak karşımıza çıkar ve uğur taşı olarak kabul edilir. Uğur taşı olarak kabul ettikleri bu taşı, kaybettikleri anda sahip oldukları her şeyin ellerinden gideceğini söylerler. Uğur taşının bu masaldaki işlevi de bu şekilde açıkça belirtilmiştir.

14.25. Yalçı Taşı

Niğde Masalları'nda karşımıza çıkan yalçı ifadesi kitapta “*sert kaya*” şeklinde tanımlanmıştır (Bakırcı, 2006: 373).

Yalçı taşı, yer aldığı “Padişahın Oğlu ile Hint Padişahının Kızı” adlı masalda şöyle geçmektedir:

“Tilki kuşa dönüyor:

‘Filan dağa gideceksiniz. Orada sert taşlar var -biz yalçı taşı deriz mesela- o yalçılardan yükleneceksiniz. Çık bakayım, Hint Padişahının orduları nerede?’” (Bakırcı, 2006: 298, 299). Örnekte yalçı taşının, sert kayayı ifade etmek için kullanıldığı açıkça belirtilmiştir.

14.26. Yıldız Taşı

Yıldız taşı renkli mikro kristal yapıya sahip, renkli, simi andıran doğal değerli taşlardandır. Yıldız taşı gerek sahip olduğu özellikleri gerekse dış görüntüsünden dolayı çok eski dönemlerde bile süs ve takı olarak oldukça tercih edilen ve kullanılan taşlardan biridir.

Taşın yapısı, simi andıran bir görünüme sahip olduğu için bu taşın, yıldızlardan geldiğine inanılmış ve o nedenle bu isim verilmiştir. Eski dönemlerde tahtların işlemelerinde, mobilyaların süslemelerinde, kemer, zırh, kılıç gibi eşyaların işlemelerinde ve süslemelerinde kullanıldığı gibi günümüzde ise en çok kolye, yüzük, küpe gibi takıların yanı sıra tespih taşı olarak da kullanılmaktadır (URL- 6).

Yıldız taşının masalda geçtiği tek örnek şu şekilde aktarılabilir:

“-Ne dersen de! Ne olduysa senin elinle oldu; dile benden dileğini yiğit!

-Taş atmadım ki elim ağrısın. Ne dileyeceğim padişahım, sağlığını dilerim.

-Dilersen şu yıldız taşı gibi pırıl pırıl kızımı sana vereyim?” (Güney, 1992: 262). Bu örnekte padişah masal kahramanına yaptıklarından dolayı kızını vermek ister. Padişah kızını tasvir ederken onu yıldız taşına benzetir ve yıldız taşı gibi pırıl pırıl ifadesini kullanarak onun parlaklığı vurgulanmış olur.

SONUÇ

Anadolu sahası Türk masallarında incelenen metinlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda taş motifi, çeşitli başlıklar halinde ele alınmış, masalarda ne gibi özelliklerde yer aldığı, kahramanın taş ile ilişkisi, varsa özel ve kıymetli taşlar vb. ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Masal konusunun ele alındığı ilk bölümde hayatımızda önemli bir yere sahip olan, kültürümüzün önemli sözlü mahsullerinden masal konusu ele alınmıştır. İlk önce *Masal Kavramı* başlığı altında masalla ilgili genel bilgiler verilmiştir daha sonra, *Masalların Genel Özellikleri* başlığı ile masalların şekil ve muhteva özellikleri ele alınmıştır. *Masalın Diğer Türlerle İlgisi* başlığı altında ise masalla diğer halk anlatılarının ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmış benzer ve farklı özellikleri incelenmiştir. Bu bölümün son başlığını ise *Masal Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar* oluşturmuştur. Bu başlık altında ise masal üzerine yapılan ve bu konuda yapılacak olan çalışmalara ışık tutacak çalışmalar verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Anadolu sahası Türk masalları içerisinde değerlendirilecek olan taş motifinin Türk kültüründeki yerini incelemek için *Türk Kültüründe Taş* başlığı oluşturulmuştur. Bu başlık altında ise Türk kültüründe taşın yeri ifade edilmeye çalışıldıktan sonra Türkler için önemli kabul edilen, mitolojide yer alan bazı taşlar (*yada, kutlu kaya*) hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Verilen bu bilgiler doğrultusunda; taşa neden kutsallık atfedildiği, taşın koruyucu özelliğinin kaynağının bu kutsal taşlar olduğu çıkarımı yapılabilir. Ayrıca bu bölümde birçok örneği bulunan taşlarla ilgili inanış ve uygulamalardan bir kısmına yer verilmiştir. Bazı yörelerde halen yaşatılmaya devam uygulama ve inanışlar olduğu görülmektedir. Bu bölümde ayrıca yöre adıyla bilinen taşlara ve işlevsel bazı taşlara da yer verilmiştir. Yöre adıyla bilinen taşlar genellikle buldukları yerin yapılarında kullanılmakta veya o yeri simgeleyen, geçim kaynağı olarak kullanılan taşlar olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca kültürümüzün önemli bir parçası olan bazı çocuk oyunları da taşların kullanılması açısından bu bölümde değerlendirilmiştir. Bu oyunlar daha çok günümüzde dijital ortamın etkisiyle azalmış oyunlar olduğu görülmektedir. Şifalı olduğuna inanılan doğal taşlar günümüzde oldukça önem kazanmıştır. Şifacılıkta kullanılan yüzlerce taşlardan bazıları bu bölümde etkileriyle verilmiştir. Taşın, sınırlı başlıklar halinde ele alınmasına rağmen kültürümüzün önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu sahası Türk masalları içerisinde değerlendirilecek olan taş motifinin ele alındığı esas bölüm olan üçüncü ve son bölümde ise taş motifi masalda karşılaşılan durumlara göre çeşitli başlıklar halinde sınıflandırılmıştır. Bu bölümde ilk olarak taşın zamanla, mekanla ve renklerle olan ilişkisi ile ilgili başlıklar ele alınmıştır. Taş motifi, kimi zaman masal metinlerinde geçen zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır. Masal kahramanının yaptığı eylemin süresini ifade etmek için örneğin *iki taş arası* ifadesi kullanılarak iki taş arasında geçen zaman üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Masalarda zaman kavramının net olmamasından dolayı masal kahramanı ile ilgili sürenin anlatılmasında taş motifinden faydalanılması dikkat çekici bir durum olarak değerlendirilebilir. Bir diğer başlık altında ise taşın mekân ile olan ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Taş çoğunlukla kahramana mekân anlamında oturulacak yer olarak eşlik etmektedir. Bunun yanında olağanüstü bir varlığın yaşadığı yer olarak karşımıza yine taş motifi çıkmaktadır. Yaşam sürdürülen yer olarak evin görevini masalarda kimi zaman taş motifi üstlenmektedir. Masalların ait olduğu yörenin coğrafi özelliklerinin etkisiyle taşın ev olarak kullanıldığı düşünülebilir. Ayrıca doğada en çok bulunan unsurların başında olan taşın, kahramana zorlu yolculuklarda ev sahipliği yapması doğal bir durum olarak karşılanmalıdır. Bu başlık altında değerlendirilen bir diğer unsur ise taşın renklerle olan ilişkisi olmuştur. İnsanlar arasında renklerin taşıdığı bazı anlamlar olduğu düşünülmektedir. Örneğin; beyaz renk masumluluğu, saflığı ifade ettiği düşünülürken siyah rengin ise genelde tam tersini ifade ettiği düşünülmektedir. Masalarda ise taşın renklerle olan ilişkisi incelendiğinde renklerin ifade ettikleri anlamın tam karşılığı olmamasına karşın olumlu veya olumsuz anlamlarını karşılayacak örnekler de mevcuttur.

Anadolu sahası Türk masallarında yer alan taş motifinin incelendiği üçüncü bölümde ele alınan konulardan bir diğeri ise “*Masalarda Geçen Halk Edebiyatı Ürünlerindeki Taşlar*” başlığı altında incelenmiştir. Masallar içerisinde diğer halk edebiyatı ürünlerini de barındırmaktadır. Masalarda geçen bu ürünler içerisinde taş motifinin bulunduğu örnekler bu başlık altında değerlendirilmiştir. Masalarda yer alan atasözleri, deyimler, dörtlükler, dualar ve beddualar gibi halk edebiyatı mahsulleri içerisinde geçen taş motifi günlük hayatta sıkça kullandığımız şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında verilen özellikle atasözleri ve deyimlere en çok Eflatun Cem Güney’in masallarında rastlanmaktadır. Diğer bir başlıkta ise *Masalarda Taş Unsurunun Geçtiği Kalıp İfadeler* ele alınmıştır. Bu kalıp ifadeler konuşurken sıklıkla kullanılan kalıplaşmış ifadelerdir ve bu ifadeler anlatımı zenginleştirmede önemli rol oynamaktadır. Bu kalıp ifadelerde en çok karşılaşılan örneklerden ikisi dağ-taş ve taş- toprak kalıbı olmuştur. Taşın mecaz anlamda kullanıldığı durumlar da çeşitli başlıklar

altında değerlendirilmiştir. Mecaz anlamli kullanımlarda taşın fiziksel özelliklerinden faydalanılmış, günlük hayattaki kullanımlara benzer şekilde kullanıldığı görülmüştür.

Taş motifi masalarda çeşitli işlevlerle, amaçlarla kullanılması açısından da dikkat çekmektedir. Üçüncü bölümde ele alınan başlıklardan bir diğeri de bu amaçlarla ilgili olarak oluşturulan *Belirli Amaçlar İçin Kullanılan Taş* başlığıdır. Bu başlık altında masalda yer alan taş motifinin farklı kullanım amaçları, ilgili başlıklar halinde ele alınmaya çalışılmıştır. Taş birbirinden çok farklı işlevlerde karşımıza çıkmaktadır. Eski zamanlarda silah olarak kullanılan taşın masalarda yine bu amaçla kullanıldığı örnekler mevcuttur. Ayrıca falcılıkta kullanılan nesnelere olan taşın bu amaçla masalarda kullanılması dikkat çekmektedir. Taşın masalarda daha farklı birçok amaçla kullanılması; işlevsel açıdan zengin bir kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Halk anlatılarında karşılaşılan halk hekimliği, masalarda da kendisine yer bulmuştur. Çalışmanın konusu olan taş motifinin ise halk hekimliği ile ilgili olarak incelenen masalarda yer alan örnek sayısı oldukça azdır. Elde edilen bu örnekte ise taş, ilaç hazırlarken kullanılmasıyla halen bazı yörelerde yaşamakta olan tedavi yöntemlerinden farklılık göstermektedir. Yılcık taşı veya ağrıyan bir yere taş konulması vb. şekillerde karşımıza çıkan tedavi yöntemlerine benzer bir yöntemle rastlanılmamıştır.

Taş ile ilgili en çok akla gelen şeylerden biri de kıymetli değerli taşlardır. Anadolu sahası Türk masalarında yer alan kıymetli taşlar, çalışmada ele alınmaya çalışılmış ve masalda nasıl yer aldığı incelenen örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Kıymetli taşlar denince akla gelen özel taşların yanı sıra, oldukça değerli olduğunu kahramanın kullanımından anlaşılan taşların sayısı da oldukça fazladır. Bu kıymetli taşlar genellikle kahramanın zengin olmasını sağlamak ve rakiplerine karşı güçlü bir hal almasına vesile olmaktadır. Bu değerli taşların bazılarını kahraman topraktan bulmaktadır. Topraktan çıkan her şeyin bereketini, değerini ifade etmede taş motifinin kullanıldığı yorumu yapılabilir. Ayrıca yapılan iyiliklerin karşılıksız kalmayacağı mesajını vermek için de aracı unsur olarak taşın kullanıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır.

Halk anlatılarından özellikle efsanelerde karşımıza çıkan taş kesilme motifi masalarda da sıklıkla yer almaktadır. Bu önemli motif, Anadolu sahası Türk masalarında incelenen metinler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Masalarda taş kesilme motifinde en dikkat çekici durumlardan bir tanesi taş kesilenlerin tekrar eski hallerine dönebilmesidir. Masalarda

kahramanların taş kesilmesine sebep olan kişiler genellikle büyüsel, olağanüstü varlıklardır. Dua ve beddua sonucu taş kesilme örnekleri de karşımıza çıkmaktadır.

Günlük hayatta önemli bir yere sahip olan taş unsuru, büyükler için olduğu kadar çocuklar için de önemlidir. Örneğin çocuk oyunlarında kullanılan oyun malzemelerinden biri de taş unsurudur. Günlük hayatta çocukların oyunlarına malzeme olan bu taş, masalarda geçen çocuk oyunlarında da kendisine yer bulmuştur. Çalışmada çocuk oyunlarında yer alan bu taş motifi, *Anadolu Sahası Türk Masallarında Yer Alan Taş ile İlgili Oyunlar* başlığı altında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu başlık altında tek oyun örneğine rastlanmıştır. Bu da günümüzde misket oyunu olarak bilinen oyundur. Masalda bu oyunun adının fiske taşı oyunu şeklinde yer alması, masalın ait olduğu yöreyle alakalı olduğu düşünülmektedir.

Üçüncü bölümün son kısmında ise *Masalarda Yer Alan Özel İsimli Taşlar* başlığı altında incelenen masal metinlerinden elde edilen özel taşlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu taşlar kimi zaman padişahın sarayının önünde bulunan taşlar kimi zaman uğur getirdiğine inanılan tılsımlı taşlar gibi özellikleri olan çeşitli taşlar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Genellikle padişahın kızına talip olan kişilerin oturduğu taşlar farklı isimlerde fakat aynı işlevde masalarda yer almaktadır. Murat taşı, elçi taşı, dünürücü taşı gibi taşlar aynı işlevde masalarda yer almaktadır. Bu bölümde yer alan diğer taşlardan bazıları da bilinen anlamı dışında bir durumu betimlemek vb. gibi farklı işlevlerde kullanılmıştır.

Sonuç olarak, Anadolu sahası Türk masallarında karşılaşılan taş motifinin hayatımızın bir parçası olan masalarda yine hayatımızdan pek de farklı olmayan şekillerde yer aldığı gibi hayal gücünün göstergesi olarak çok farklı kullanımlarla da karşımıza çıkmaktadır. İncelenen masal metinlerinden yola çıkarak taş motifi, farklı özelliklerde ve işlevlerde kullanılmasıyla masal metinlerine önemli katkıda bulunmuştur yorumu yapılabilir.

EKLER

1.Çeşitli Taşlar

URL- 8 Binek Taşı

URL-9 Sal Taşı

URL- 10 Mihenk Taşı

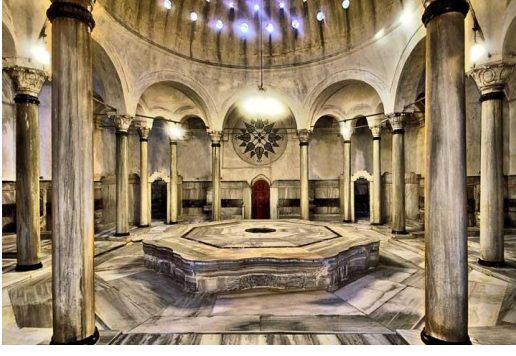
URL-11 Musalla Taşı

URL-12 Mermer Taşı

URL- 13 Değirmen Taşı

URL- 13 Göbek Taşı

Elmas Taşından Yapılmış Bir Aksesuar

Yıldız Taşı

Yakut Taşı

KAYNAKÇA

- ACAR, H. Volkan** (2017), “Türk Halk Hekimliğinde Ocak Çeşitleri”, *Lokman Hekim Dergisi*, Sayı: 7(2), s.54-72.
- ACUN, Hakkı** (2011), “Taş”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İst., 2011, C. 40.
- ACUN, Hakkı** (2018), *Türk Kültüründe Taşlar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- AÇA, Mustafa** (2018), “Trabzon Yöresi Geleneksel Çocuk Oyunlarından Bazılarının Halk Bilimsel İncelemesi”, *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, Sayı: 22, s. 49-68.
- ALGAN, Ertuğrul** (2015), “Eskişehir’de Lületaşı”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı:8, s. 1-31.
- ALPTEKİN, Ali Berat** (2010), “Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği”, *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 86.
- ALPTEKİN, Ali Berat** (2012), “Türk Masal ve Halk Hikâyelerinde İki Taş: Binek Taşı, Şamsıracık Taşı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 33, s. 35-48.
- ALPTEKİN, Ali Berat, Mehmet ALPTEKİN** (2017), “Türk Halk Anlatılarında ve Folklorunda Taş”, *Kültürümüzde Taş*, (Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali, Murat Koçak), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ARSLAN SAĞIROĞLU, Aslı** (2017), “Taşlar Konuşur”: Türk Mezar Taşlarının Biçim Dili”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 6/3, s. 1923-1937.
- ASLAN, Ahmet Ali** (2017), *Ardahan- Çıldır- Göle Masalları*, Konya: Kömen Yayınları.
- ASLAN, Ahmet Ali** (2017), *Arpaçay Nağılları*, Konya: Kömen Yayınları.
- ATEŞ, Fatma** (2019), “Adana’da Bulunan Sağaltma Ocaklarında Tedavi Yöntemleri ve Bu Ocaklarda Tedavi Sırasında Kullanılan Malzemeler”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Sayı: 25, s. 71-90.
- BAKIRCI, Nedim** (2006), *Niğde Masalları*, Konya: Kömen Yayınları.
- BAŞAL, Handan Asude** (2007), “Geçmiş Yıllarda Türkiye’de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları”, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, s. 243- 266.
- BEKDİK, Muhammed** (2017), *Konya- Ereğli Masalları*, Konya: Kömen Yayınları.

- BİÇER**, Ayşe (2019), “Ahlat – Malazgirt Yapı Taşlarının Isıl ve Mekanik Özellikleri” *Fırat Üniversitesi Müh. Bil. Dergisi*, Sayı: 31, s. 301- 307.
- BORATAV**, Pertev Naili (2009), *Zaman Zaman İçinde*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- BORATAV**, Pertev Naili (2015), *Az Gittik Uz Gittik*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- BULDUK**, Türker Barış (2019), “Oyun Adlarının Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 16, s. 394-443.
- ÇAĞLAR**, Nevzat (2017), “Anamur ve Bozyazı Halk Kültüründe Taşla İlgili İnanışlar ve Uygulamalar”, *Kültürümüzde Taş*, (Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali, Murat Koçak), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÇIBLAK**, Nilgün (2004), “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, *Türk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15, s. 103- 125.
- DAVULCU**, Mahmut (2017), “Türkiye’de Taş İşçiliği ve Taş Ustalığı Geleneği: Ahlat Yöresi Örneği” *Kültürümüzde Taş*, (Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali, Murat Koçak), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- DEMİR**, Behzat Gökçen, **GÜNGÖR**, Nusret (2013) “Mermer Madenciliği ve Çevre”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 20, s. 7-14.
- DEMİR**, Necati (2017), *Anadolu Türk Masallarından Derlemeler*, Ötüken Yayınları İstanbul.
- DOĞANAY**, Hayati (2011), “Fitolojik Kökenli Bir Fosil: OLTU TAŞI” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 2, s. 1- 22.
- DOLUNAY**, Salih Kürşad (2017), “Şarkikaraağaç’ta Taşla İlgili İnanç ve Uygulamalar ve Etnografik açıdan Taşın Kullanımı”, *Kültürümüzde Taş*, (Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali, Murat Koçak), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- DINGİL**, Fatma Aysel (2012), *İslam Öncesi Türk Kültüründe Kutsallık İzafe Edilen Maddi Unsurlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- EMEN**, Huriye (2015), “Gazipaşa’daki Geçiş Dönemi ve Halk Hekimliği Pratiklerinde Orta Asya Türk Kültürü ve İnanç Sisteminin Tesirleri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 15, s. 29-43)

- ELÇİN**, Şükrü (2004), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERCİLASUN**, Ahmet Bican, Ziyat AKKOYUNLU (2015), *Kâşgarlı Mahmut Divânı Lugâti't-Türk Giriş Metin-ÇeviriNotlar-Dizin*, Ankara: TDK Yayınları.
- GÖKBEL**, Firdevs Müjde (2019), "Hamam Kültürü ve Seramik Yansımaları" *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 43 s.57-68.
- GÖKDAYI**, Hürriyet (2008), "Türkçede Kalıp Sözler", *Bilig*, Sayı: 44 s. 89-110.
- GÜNAY**, Umay (2011), *Elâzığ Masalları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜNEY**, Eflâton Cem (1982), *Masallar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- IRMAK**, Yılmaz (2016), "Bingöl Geleneksel Çocuk Oyunları", *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, s. 67-86.
- İLERİ**, Canan (2017), "Eskişehir'in Yarı Değerli Taşları", *Kültürümüzde Taş*, (Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali, Murat Koçak), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İNAN**, Abdülkadir (2017), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KARACA**, Nesrin, Müjgan ÜÇER (2016), "Beşik- Eşik- Keşik" ya da Sivas Sözel Kültüründe Ölüm", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Cilt:22, Sayı:85, s. 23-50.
- KAVRUK**, Hasan, Fatih SOLMAZ (2020), "Malatya Çevresinde Taşlarla İlgili İnanışlar ve Misafir Taşı Geleneği" *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 20, s.65-81.
- KAYA**, Ayşe Benek (2013), *Has Bahçenin Gülleri (Sivas Masalları)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KAZANCI**, Nizamettin, Alper GÜRBÜZ (2014), "Jeolojik Miras Nitelikli Türkiye Doğal Taşları", *Türkiye Jeoloji Bülteni*, Sayı: 1, s. 19- 44.
- KEMALOĞLU**, Muhammet (2011), "Terekeme-Karapapak Türklerinde Dualar (Alkışlar) ve Beddualar (Kargışlar)", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 26, s. 95-114.
- KIRBIYIK**, Mehmet (2007), "Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, Sayı: 18 s.61-75.
- KIYAK**, Abdülkadir (2011), "Eski Türk Kültüründe Taş-Kaya Kültünün Elâzığ'daki Yansımaları", *Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı: 5(10), s. 129-144.

- KORKANÇ**, Mustafa (2007), “İgnimbiritlerin Jeomekanik Özelliklerinin Yapı Taşı Olarak Kullanımına Etkisi: Nevşehir Taşı”, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, Sayı: 1, S. 49- 60.
- LÜTHİ**, Max (1995), “Masalın; Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı” *Milli Folklor*, Sayı: 25, s. 66-68.
- MERT**, Esra (2009), *Türkçenin Sözcük Açısından Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masallar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- MERT**, Esra (2014), “İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders ve Çalışma Kitaplarının Öğrencilerin Atasözü ve Deyim Kazanımlarına Etkisi”, *Ankara Üniversitesi, Journal of Faculty of Educational Sciences*, Sayı: 47, s. 125-144.
- MİMİROĞLU** İlker Mete, Nilgün AYDIN (2012), *Sille Masalları*, İstanbul: Selçuklu Belediyesi.
- ÖGEL**, Bahaeddin (1995), *Türk Mitolojisi II. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ÖNAL**, Mehmet Naci (2011), *Muğla Masalları*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- ÖNAL**, Ülkü (2017), *Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli 'den Masallar ve Halk Hikayeleri*, Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- ÖZDEMİR**, Melda, Nazife DUDAŞ (2011), “Eskişehir İlinde Lületaş İşlemciliği ve Üretilen Ürünler”, *Art-e Sanat Dergisi*, Sayı:7, s. 1- 25.
- ÖZGÜN**, Cihan (2017), “Mermer Taşı Osmanlı Anonim Şirketi'nin Kuruluşu”, *Kültürümüzde Taş*, (Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali, Murat Koçak), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖZKAN** Abdülkadir (2017), *Elbistan Masalları*, İstanbul: Ferfir Yayıncılık.
- PARLAK**, Yusuf (2018), “Oltu Taşı ve Oltu'da Bir Tespih Ustası: İsrail Gümüş”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 21, s. 179- 191.
- PEKER**, Selçuk (2015), *Mezar ve Türbelere Kült Merkezli Bir Bakış (Aksaray Örneği)*, Konya: Kömen Yayınları.
- SAKAOĞLU**, Saim (1980), *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- SAKAOĞLU**, Saim (2002), *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SAKAOĞLU**, Saim (2016), *Masal Araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SAKAOĞLU**, Saim, Kadriye TÜRKAN (2019), “Efsanelerden Masallara Uzanan Taş Kesilme Motifinin Azerbaycan ve Anadolu Masallarına Yansımaları”, *Türkbilig*, Sayı:38, s. 177-197.
- SEYİDOĞLU**, Bilge (2016), *Erzurum Masalları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- SÜMBÜLLÜ**, Ziya (2010), “Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehanet”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 43, s. 55-72.
- ŞİMŞEK**, Esmâ (2001), *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TANYU**, Hikmet (2007), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara: Elips Kitap Yayınları.
- TAPUR**, Tahsin (2009), “Konya’da Tarihi Bir Yerleşim Merkezi: Sille”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:53, s. 15-30.
- TEZEL**, Naki (1992), *Türk Masalları*, Ankara: Bilge Kültür Yayınları.
- TÜRKÇE SÖZLÜK** (2011), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- UCA**, Alaattin (2003), “Kaybolmuş Folklorik Değerlerimizden Biri: Delikli Taş” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, s. 163-167.
- ULUIŞIK**, Yaprak Pelin (2017), “Anadolu Halk İnançları ve Efsanelerinde Kaya/Taş Kültü: Analı Kızlı Kaya Örneği”, *Kültürümüzde Taş* (Hazırlayanlar: Emine Gürsoy Naskali, Murat Koçak), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÜMİT**, Ahmet (2000), *Masal Masal İçinde*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- YARDIMCI**, Mehmet (2017), Taş Kültü ve Sosyal Yaşamımızdaki Önemi, *Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirisi*, Bandırma.
- YARDIMCI**, Mehmet (2008), Geleneksel Kültürümüzde Taş, Zile’de Taşlarla İlgili İnanmalar, Uygulamalar ve Oyunlar, *Tarih ve Kültürü ile Zile Sempozyumu*, s. 1-16.

YILDIRIM, Ali, Fatma SİNECEN (2017), Ölümüne Karşı Tavırların Mezar Taşlarına Yansımaları: Elâzığ Harput ve Gülmez Mezarlıkları Örneği, *Geleneksel Türk Mezar Taşları I. Ulusal Sempozyumu Bildirisi*, Aydın.

YÜCEL, Tahsin (1961), *Anadolu Masalları*, İstanbul: Varlık Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL- 1:

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/artvin/kulturatlasi/fiske-oyunu-misket> (e.t. 25.03.2020)

URL- 2:

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/aksaray/gezilecekyer/bezrhane>

URL- 3:

<https://www.tarihiistanbul.com/kiztasi-marcianus-sutunu/> (e.t. 30.03.2020)

URL- 4:

<http://www.mineralagat.com/dogal-taslar/peri-taslari/peri-tasi-14> (e.t. 06.04. 2020)

URL- 5:

<https://www.eski-eser.com/restorasyon-temel-kavramlari-sozlugu/> (e.t. 26.04. 2020)

URL- 6:

<https://www.otantiktas.com/yildiz-tasi.html> (e.t. 10.05. 2020)

URL- 7:

<https://sozluk.gov.tr/>

URL- 8:

<https://islamansiklopedisi.org.tr/tas> (e.t. 01. 12. 2020)

URL- 9:

<https://bunyan38.blogspot.com/2014/10/bunyanda-sal-ad-verilen-buyuk-taslar.html> (e.t. 01. 12. 2020)

URL- 10:

<https://www.ensonhaber.com/ipucu/226-mihenk-tasi-nedir> (e.t. 01. 12. 2020)

URL- 11:

<https://www.dunyabulteni.net/kultur-sanat/hepimiz-o-musalla-tasinda-bir-namaz-yatacagiz-h406558.html> (e.t. 01. 12. 2020)

URL- 12:

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Mermer> (e.t. 02. 12. 2020)

URL- 13:

<https://mapio.net/pic/p-16177434/> (e.t. 02. 01. 2021)

URL- 14:

<https://www.turktoyu.com/osmanli-dan-gunumuze-turk-hamam-kulturu> (e.t. 02. 01. 2021)

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

Öz Geçmiş

20.01.1990'da Sivas'ta doğdu. İlköğretimi Sivas Vali Reşit Paşa İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Lise öğrenimini 2007 yılında Halil Rıfat Paşa Lisesi'nde tamamladı.

2008 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 2012 yılında lisanstan mezun oldu. 2013 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde pedagojik formasyon eğitimi aldı. 2016 yılında evlendi.

2017 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde başladığı tezli yüksek lisans eğitiminden 2021 yılında mezun oldu.